

SVEUČILIŠNA
KONFERENCIJA
SSOH -
ZAGREB

Studentski list

BROJ 5 (748)

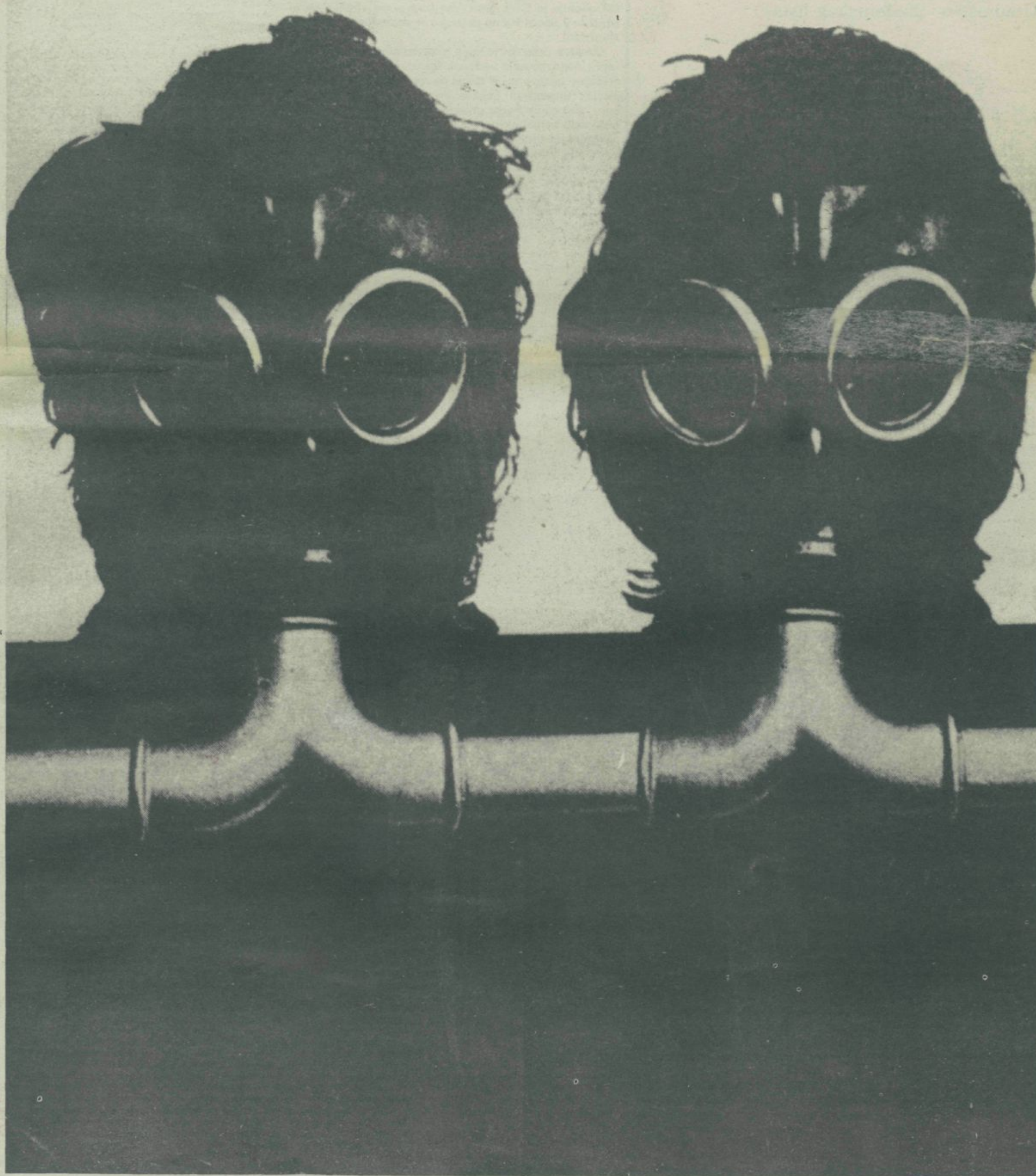
20. 4. 1979.

GODISTE XXXV

CIJENA 3 DINARA

tribuna

Časopis Ljubljanskih študentov letnik XXVIII št.14/15 cena 3 din 23.4.1979.

ZAŠTO ZAJEDNO?

Uredništva »Tribune« i »Studentskog lista« odlučila su se na izdavanje zajedničkog broja posvećenog ekologiji.

Zašto smo se odlučili na zajednički broj?

Smatramo da suradnja između studentskih glasila – ako uopće i postoji – nipošto nije na razini moguće i potrebne. Zajednički je broj izraz težnji uredništava »Tribune« i »Studentskog lista« za širom i sadržajnijom suradnjom koju ovim putem želimo utemeljiti kao trajni oblik odnosa ne samo između naših dvaju uredništava, već i između svih jugoslavenskih studentskih glasila.

Uredništvo »Tribune«

Uredništvo »Studentskog lista«

ZAKAJ SKUPAJ?

Uredništvi »Studentskega lista« in »Tribune« sta se odločili, da izdata skupno številko posvečeno ekologiji.

Zakaj smo se odločili za skupno številko?

Menimo, da sodelovanje med studentskimi glasili – če sploh obstaja – nikakor ni na ravni mogočega in potrebnega. Skupna številka je izraz težnje uredništva »Studentskega lista« in »Tribune« po širšem in bolj vsebinskem sodelovanju, ki ga želimo na ta način utemeljiti za trajno obliko odnosa ne samo med našima dvema uredništvima, ampak tudi vsemi jugoslavanskimi studentskimi glasili.

Redakcija »Studentskega lista«

Redakcija »Tribune«

REVOLUCIJA KOJA TRAJE KI TRAJA

„OB 60-LETNICI KPJ, SKOJ in združitve revolucionarnih sindikatov Jugoslavije“

Leta 1919 od 20. do 23. aprila je bil v Beogradu ustanovni kongres, na katerem so se združile vse revolucionarne organizacije v vrstah delavskega gibanja. V enotno partijo so se združile: Srpska socialdemokratska stranka, socialdemokratska stranka Bosne in Hercegovine, Socialistična stranka Dalmacije, većina socialdemokratske stranke Hrvatske in Slavonije, razne socialistične iz Makedonije in Črne gore. Vse imenovane stranke so se združile v Socialistično delavsko stranko Jugoslavije (komunistov).

Strankin program je kljub nekaterim pomanjkljivostim (npr.: nepriznavanje nacionalnega vprašanja) imel revolucionarno osnovo saj je slonel na revolucionarnih izročilih Marxa, Engelsa in Lenina. Priznaval je tudi oborožen upor, kot način borbe proletariata proti buržoaziji, (kot inspiracija velike oktobrske revolucije). Kongres je izvolil centralni partijski svet in imenoval za prvega generalnega sekretarja Filipa Filipovića, revolucionarja in marksističnega teoretika, ki je leta 1938 padel pod krogli Staljinovih rabljev.

Socialistična delavska stranka Jugoslavije (k) je ob svoji ustanovitvi pristopila k III. internacionali.

Od ustanovitve pa do danes je partija, ki se je na drugem kongresu v Vukovaru preimenovala v KPJ, šla skozi vsakdanje bitke s starojugoslavansko diktaturo, fašističnimi zavojevalci in domačimi izdajalci, sovjetskim hegemonizmom in s težavami, ki se postavljajo na pot končni zmagi proletariata – KOMUNIZMA!

Ob tej priložnosti je uredništvo sklenilo posebej počastiti revolucionarno tradicijo naše partije in izdalo komunistični manifest v stripu, kot vedno aktualen prispevek k razvoju revolucionarne zavesti proletariata.

NAJ ŽIVI PROLETARSKA REVOLUCIJA!

TRIBUNA

Poseben prispevek k jubileju sledi!

Povodom 60-te obljetnice KPJ, SKOJ-a i udruživanja revolucionarnih sindikata Jugoslavije

U Beogradu je od 20. do 23. travnja 1919. godine održan osnivački kongres na kojem su se udružile sve revolucionarne organizacije u redovima radničkog pokreta. U jedinstvenu su se partiju udružile: Srpska socialdemokratska partija, Socialdemokratska stranka Bosne i Hercegovine, Socialistička stranka Dalmacije, većina Socialdemokratske stranke Hrvatske i Slavonije te razne socialističke stranke iz Makedonije i Crne Gore. Sve su se navedene stranke udružile u Socialističku radničku stranku Jugoslavije (komunista).

Partijski je program usprkos nekim manjkavostima (primjerice: nepriznavanje nacionalnog pitanja) bio revolucionarno utemeljen jer se oslanjao na revolucionarnu tradiciju Marxa, Engelsa i Lenina. Priznavao je, inspiriran velikom oktobarskom revolucijom, i oružani otpor, kao oblik borbe proletariata protiv buržoazije. Kongres je izabrao centralni partijski savjet i imenovao Filipa Filipovića za prvog generalnog sekretara, revolucionara i teoretika marksizma koji je 1938. pao kao žrtva Staljinovih čistki.

Socialistička radnička partija Jugoslavije (k) je nakon svog osnivanja pristupila Trećoj internacionali.

Partija, koja je na Drugom kongresu u Vukovaru preimenovana u KPJ, prolazila je od osnivanja pa do danas kroz svakodnevne bitke sa starojugoslavanskom diktaturom, fašističkim osvajačima i domaćim izdajnicima, sovjetskim hegemonizmom i teškoćama koje se ispriječuju na putu konačne pobjede proletariata – KOMUNIZMA!

Ovom je prigodom uredništvo odlučilo istaknuti revolucionarnu tradiciju naše partije i izdalo ilustrirani Komunistički manifest, kao uvijek aktualan doprinos razvoju revolucionarne svijesti proletariata.

STUDENTSKI LIST

studentski list
godište XXXV

izdavač:
sveučilišna konferencija
saveza socijalističke omladine
hrvatske – zagreb

glavni urednik:
DAVOR GLAVAŠ

odgovorni urednik:
NIKOLA GAMILEC

uredio redakcijski kolegij:
NIKOLA GAMILEC, DAVOR
GLAVAŠ, NENAD JELOVAC,
(politika), MARJAN JURLEKA
(kultura), SANA MARDETKO

(sveučilište), LUČANO ROSSA
(desk), ZLATA TKALEC

urednici:
NENAD FANUKO (teorijske
teme), BORO IVANDIĆ
(ilustracija), RATKO
KARABATKOVIĆ (reportaža),
NENAD LABUS (film), IVAN C.
KUSTIĆ (glazba)

grafički i tehnički urednik
IVAN DOROŽI

lektor
ZRINKA VUKOVIĆ

tajnik redakcije
SONJA VUČKOVIĆ

distribucija
ZORAN RAKAS

uredništvo i administracija
41000 zagreb, trg žrtava
fašizma 13, pp 755

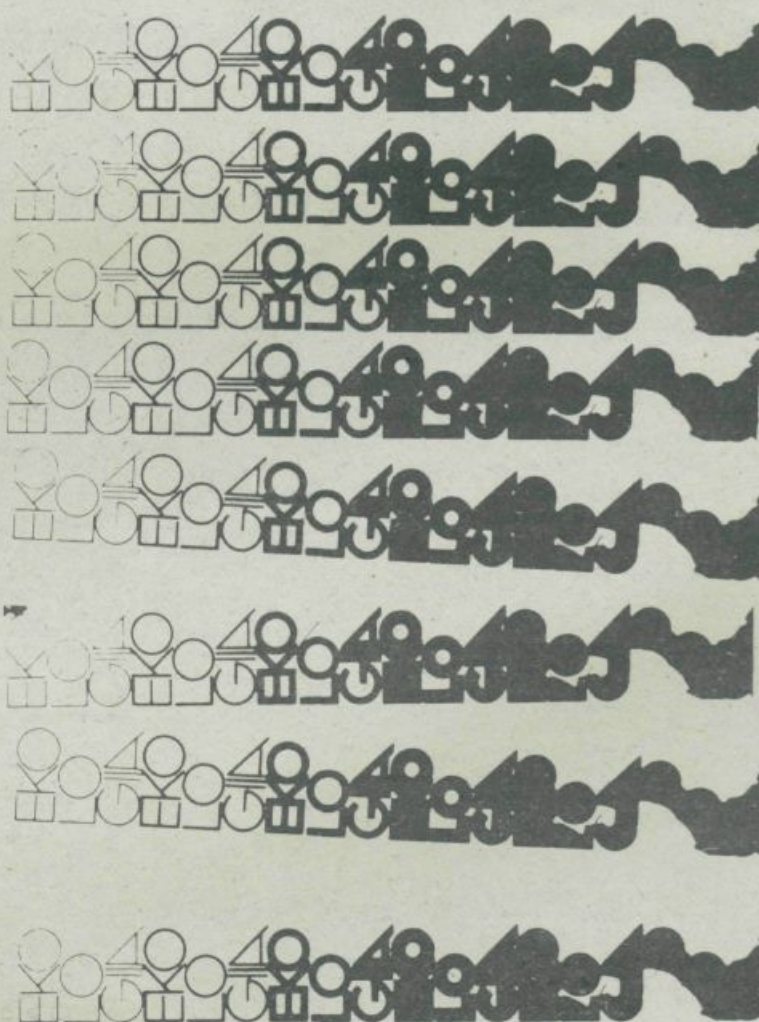
telefoni
410-706, 414-019

cijena primjerku
3 dinara

godišnja pretplata
za studente 50 dinara, za
nestudente 100 dinara

tekući račun
30104-678-20402, psk ssob
zagreb, savska 25 (za »sl«)
mišljenjem republičkog
sekretarijata za prosvjetu,
kulturu i fizičku kulturu sr
hrvatske »sl« je oslobođen
osnovnog poreza na promet

tisak
NISRO »vjesnik« zagreb

tribu na

TRIBUNA – ŠTUDENTSKI ČASOPIS
IZDAJA UK ZSMS LJUBLJANA
Trg osvoboditve 1/11, soba 86
Telefon: 21 – 280
61000 Ljubljana

UREDNIŠTVO: Franc Milošič (v. d.
glavnega urednika), Igor Bavčar (v.
d. odgovornega urednika), Bojan
Korsika (teorija), Svetomir Jurčan
(mednarodni odnosi), Igor Žegar
(kultura), Rudi Podgornik, Staško
Južnič (prirodoslovje), Bratkovič
Branko (grafično oblikovanje), Ni-
ves Vidrih (lektura), Mitja Maruško
(prodaja), Tanja Zgonc (tajnica);

IZDAJATELJSKI SVET

Rudi Rizman, Marjan Kunej, Pri-
mož Heinz, Matjaž Maček (pred-
sednik), Srečko Kolar, Vera Šesko,
Viktor Lovrenčič, Miran Žilavec,
Bojan Korsika, Franc Milošič, Bran-
ko Bratkovič, Igor Bavčar; Uradne
ure so vsak dan od 10. do 13. ure.
Redni javni sestanki so ob pone-
deljkih ob 17. uri, priprava za tisk:
Dnevnik BEP, tisk: tiskarna Ljudske
pravice, Ljubljana; naročnina: celo-
letna za dijake in študente 50 din,
za ostale 75 din. Poština plačana v
gotovini. Rokopisov ne vračamo in
pisem uredništvu ne honoriramo.
Številka žiro računa:
50101-678-47303 z obveznim pri-
pisom za Tribuno. Oproščeni te-
meljnega davka na promet po pri-
stojnem sklepu št. 421 – 1/70 od
22. januarja 1973.

KOMUNISTIČNI MANIFEST V STRIPU!

NAŠE UREDNIŠTVO SE JE SKUPAJ S STUDENTSKIM LISTOM ODLOČILO NA POSEBEN NAČIN PROSLAVITI DAN MEDNARODNEGA DELAVSKEGA GIBANJA 1. MAJ IN 60. OBLETNICO KPJ IN SKOPJ.

IZDALI BOMO KOMUNISTIČNI MANIFEST, NA KATEREGA ORIGINALEN IN ŠE VEDNO AKTUALEN TEKST NAŠIH UČITELEJ MARXA IN ENGELSA JE ITALIJANSKI KOMUNIST RODOLFO MANCENARO NARISAL STRIP, KI NA SVOJEVRSTEN NAČIN KOMENTIRA IN DOPOLNjuje VSEBINO MANIFESTA.

ŠTUDENTJE O SVOJEM DELU NA MF (povzetek razprave)

Sekretar aktiva tov. Vrhovec je začel sestanek in obrazložil gradivo, predvsem točko 1. 3. na 5. strani, ki obravnava delo na MF, ter opozoril na članek o seji predsedstva CK ZKS o zdravstveni tematiki v časopisu Delo. Nato je odprl razpravo.

Tov. Komadina je poudaril, da družba daje velika sredstva za zdravstvo in šolanje kadrov, vprašanje pa je, če jih optimalno izkoriščamo oz. uveljavljamo. Problem je v neustreznosti razporeditvi kadrov, diplomanti pa imajo veliko teoretičnega znanja in premalo praktičnega, večina se jih želi takoj specializirati. OO ZK naj sprejme stališča o izobraževanju na MF, o sredstvih in kadrih, ki naj zdravstvu ustrezno zadostijo potrebe, kritično pa naj pregleda tudi svoje delovanje in oceni, kaj bo potrebno storiti. Jure je opozoril na trditve o vplivu verskih krogov, o čemer ni podatkov. Drugi problem je slaba organizacija družboslovnih predmetov, zgrešena izvedba in vsebina, premalo zahtevni izpiti.

Vendar smo te vede šele sedaj vpeljali, potrebna nam je aplikacija na zdravstvo, za kar pa je potreben čas, zlasti, če hočemo, da bi imela efekt v vzgoji bodočega zdravnika. Udeležba na teh predavanjih je slaba. Tov. Dolinšek je poudaril, da je koncept družbenih ved na univerzi enoten in so drugod boljše rezultati.

Drugo vprašanje je usposobljenost diplomanta za splošno prakso. Zakaj ne opravljamo praktičnih vaj v ambulantah, ampak le v bolnicah? Vaje bi lahko opravljali po vsej Sloveniji, poznamo pa le KC in tako dobimo enostranski vpogled v zdravstvo. Vaje vodijo subspecialisti, so preveč specializirane in vse je preveč odvisno od samega mentorja. Na MF je že bila razprava o študiju, tedaj je bila postavljena trditev, da MF izobražuje polivalentnega zdravnika, ne pa zdravnika splošne prakse. Družba pa rabi danes prav tega. Ali torej obstaja program razvoja zdravstva, kadrovskih potreb, ali je opredeljen cilj medicinskega študija?

Na ta vprašanja je tov. Komadina potrdil, da je naš oddelek za splošno medicino dovolj jasno pove, da naj MF vzgaja splošne zdravnike, če pa se pojavi potreba družbe po specialistih, zdravnik pridobi na naslednji stopnji specialno znanje. Imamo projekcije kadrovskih potreb za 10 let, na tem temelji tudi vpis, ki je omejen. Prirastek zdravnikov je ustrezen, ne pa praktična usposobljenost in razporeditev. 85 % naše patologije bi lahko uspešno obravnavalo osnovno zdravstvo. Del krivide, da ni tako, nosimo tudi komunisti in študentje. Medicina gre nujno v smeri specializacije, vendar tudi specialisti sodelujejo v osnovnem zdravstvenem varstvu, ne sme pa iti v subspecialnosti, ki bi videli le simptome, ne pa bolnika kot celovito osebnost.

Studentje smo zahtevali, da se opredeli profil splošnega zdravnika, njegovo delo, konkretne naloge, ki jih opravlja. Na podlagi tega je treba opredeliti cilje študija. Tov. Dolinšek nas je obvestil, da katedre pripravljajo katalog opravil, ki naj se jih študent nauči, vendar po našem mnenju tega ne bi smele opravljati katedre same za sebe, temveč v povezavi s predstavniki prakse in študenti. Tov. Komadina nas je dopolnil, da je neustreznost vzgoje dokazana, zato bi morali formirati posebno izobraževalno skupnost za zdravstvo, ki naj opredeli profil, cilje in vsebino medicinskega študija, temu pa naj se prilagodi katalog znanja. Pri tem bi morali upoštevati tudi mnenje študentov. Zahtevati moramo korenito spremembo pouka. Tov. Šifkovič je povzel, da deluje ZK kot usmerjevalna sila, te vloge pa ji ne daje nekdo izven nje, pač pa le argumenti. Zato moramo komunisti kritično pogledati, v katero smer razvijamo kadrovske politiko. Zdravnik s samo strokovno izobrazbo brez osnovnega družboslovnega znanja ne bo kos problemu, kot je oblikovanje TOZD v zdravstvu, samoupravna organiziranost in povezovanje zdravstva. Strokovni del izobrazbe naj bo usmerjen k zdravniku splošne prakse, za specializacijo je možen in potreben še nadaljnji študij. Tako usmerjeno zdravstvo bo za družbo tudi dosti cenejše. Omejevanje vpisa in širjenja posameznih profilov bo moralo priti v roke združenega dela, saj je zdravstvo vedno večji potrošnik sredstev. ZK je dolžna zahtevati, da te probleme začnemo reševati. Samoupravna povezava zdravstva na predlog predsedstva CK ZKS predvideva organiziranje KC v SOZD z več DO, MF pa kot DO z več TOZD, KC in MF bi se skupaj z drugimi Ustanvami povezala v plansko-poslovno skupnost, s tem bo MF razširila svojo dejavnost v ves slovenski prostor. Do sedaj smo reševali skupne probleme MF in KC preveč na starih tradicijah, medsebojne odnose je treba rešiti s samoupravnimi sporazumi in to takoj.

Nerešeno je ostalo vprašanje sedanjih generacij, ki bodo morda administrativno primorane k delu na terenu. Teh študentov predlagane spremembe ne bodo ujele, torej ne bo sprememb. Tov. Komadina je dodal, da ne bi bili potrebni administrativni ukrepi, če ne bi ljubljansko območje sprejemalo preveč kadra. Kako bo to opredelil zakon, še ne vemo.

Na vprašanje direktorja TOZD stomatološka klinika smo študenti ugotovili, da problemi praktičnega znanja ne veljajo za stomatologe, ki bi nam bili lahko v tem oziru za vzor. Nasprotno pa splošni medicini med študijem nimajo nobene odgovornosti, kar tudi zmanjšuje motivacijo. Po diplomu pa naj naenkrat prevzamemo polno odgovornost.

Predlagana je komisija za sklepe: Zvone Hočevar, Zvone Šošarič, Vlado Premru.

IME IN PRIIMEK
(IME I PREZIME)

NASLOV
(ADRESA)

PLAČAM PO POVZETJU!
(PLAČAM POUZEČEM)

25.-ND

V SLOVENŠČINI:

TRIBUNA, TRG OSVOBODITVE 1
61000 LJUBLJANA

NA HRVATSKOSRPSKOM:
STUD. LIST. TRG ŽRTAVA FAŠIZMA
41 000 ZAGREB

STALIŠČA IN PREDLOGI AKTIVNA ŠTUDENTOV OO ZK MF V ZVEZI Z GRADIVOM ZA SKUPNO KONFERENCO ZK

1. Na sestanku aktiva študentov smo obravnavali predvsem tisti del gradiva, ki obravnava razmere na MF, in sprejeli naslednja stališča:

- strinjamo se z mnenjem, da sedanji način pouka na MF ne vzgaja in motivira bodočega zdravnika v zadostni meri za prevzemanje strokovnih in samo-z upravnih nalog v osnovni zdravstveni dejavnosti. Pri tem se kažejo predvsem pomanjkljivosti v praktičnem delu pouka in v izvedbi pouka pri družboslovnih predmetih,
- vpliva verskih krogov študenti ne občutijo in o tem nimamo podatkov, menimo pa, da je ta ugotovitev presplošna in odpira vrata površnim kritikam fakultete, ki dostikrat prizadevajo tudi študente,
- na sestanku je bilo poudarjeno, da kritika neusposobljenosti za praktično delo ne zadeva oddelka za stomatologijo.

2. Da bi dosegli učinkovito preobrazbo zdravniškega študija, je potrebno prilagoditi študijski program medicinske fakultete potrebam zdravstva in posredno družbenim potrebam. Torej je treba na podlagi razvojnega načrta zdravstva opredeliti kadrovske potrebe tako glede števila kot glede na znanje oz. naloge, ki naj jih opravljajo zdravniki na posameznih nivojih zdravstvenega varstva in glede na stopnjo njihove izobrazbe.

Zato opozarjamo, da je nujen dogovor o tem, kakšna znanja naj ima diplomant MF, da bo lahko uspešno delal v osnovnem zdravstvenem varstvu. Torej mora MF sprejeti usmeritev, da vzgaja bodoče zdravnike za potrebe osnovnega zdravstva in sicer kot splošne zdravnike. Na osnovi takšne usmeritve in glede na nujno natančno definicijo nalog in znanj, ki jih tako opredeljeni diplomant mora osvojiti v času študija na MF, mora MF začeti bistveno spreminjati študijski program tako glede vsebine kot organizacijskih oblik in metod študija oz. pouka.

3. Za uspešno izpeljavo teh nalog je obvezna tesna povezava vseh zainteresiranih strani. Zato pričakujemo, da se bo MF v najkrajšem času povezala z drugimi vzgojno-izobraževalnimi ustanovami na področju zdravstva in s predstavniki zdravstvenih organizacij v posebno izobraževalno skupnost za zdravstvo. Študenti izražamo življenski interes za tako preobrazbo in želimo pri tem aktivno sodelovati. Zato predlagamo, da MF in posebej komunisti sprožimo akcijo za seznanjanje vseh študentov in učiteljev z vsemi dokumenti, ki predstavlja osnovno za preobrazbo medicinskega študija in tudi predvsem s ciljem te preobrazbe.

4. Zahtevamo reorganizacijo praktičnega dela pouka, tako da bo usmerjen k navajanju študenta na samostojno in aktivno delo in opravljanje takšnih nalog, kot jih bo opravljal na delovnem mestu kot splošni zdravnik. Osnovno obvladovanje praktičnih posegov bo študent dosti lažje dobil v DO osnovne zdravstvene službe (posebej v ambulantah). Razširitev učne baze bo omogočila študentu neposreden stik in etičen pristop k bolniku, stalno in aktivno sodelovanje z učiteljem, zahtevala pa od njega mnogo večjo odgovornost, delavnost in samoiniciativnost. Tak način pouka naj bi študenta seznanjal in mnogo bolj tudi motiviral za delo v osnovnem zdravstvu, hkrati pa ga že ob študiju seznanjal z organizacijo in vsebino dela ter mu dal potrebno znanje tudi za prevzem samoupravnih dolžnosti.

5. Predlagamo, da se v okviru družboslovnih predmetov na MF bolj poudari sodobna samoupravna dogajanja, predvsem še v zdravstvu in šolstvu. Večji poudarek mora dobiti socialna medicina, torej spoznavanje družbene usmerjenosti in vloge medicine.

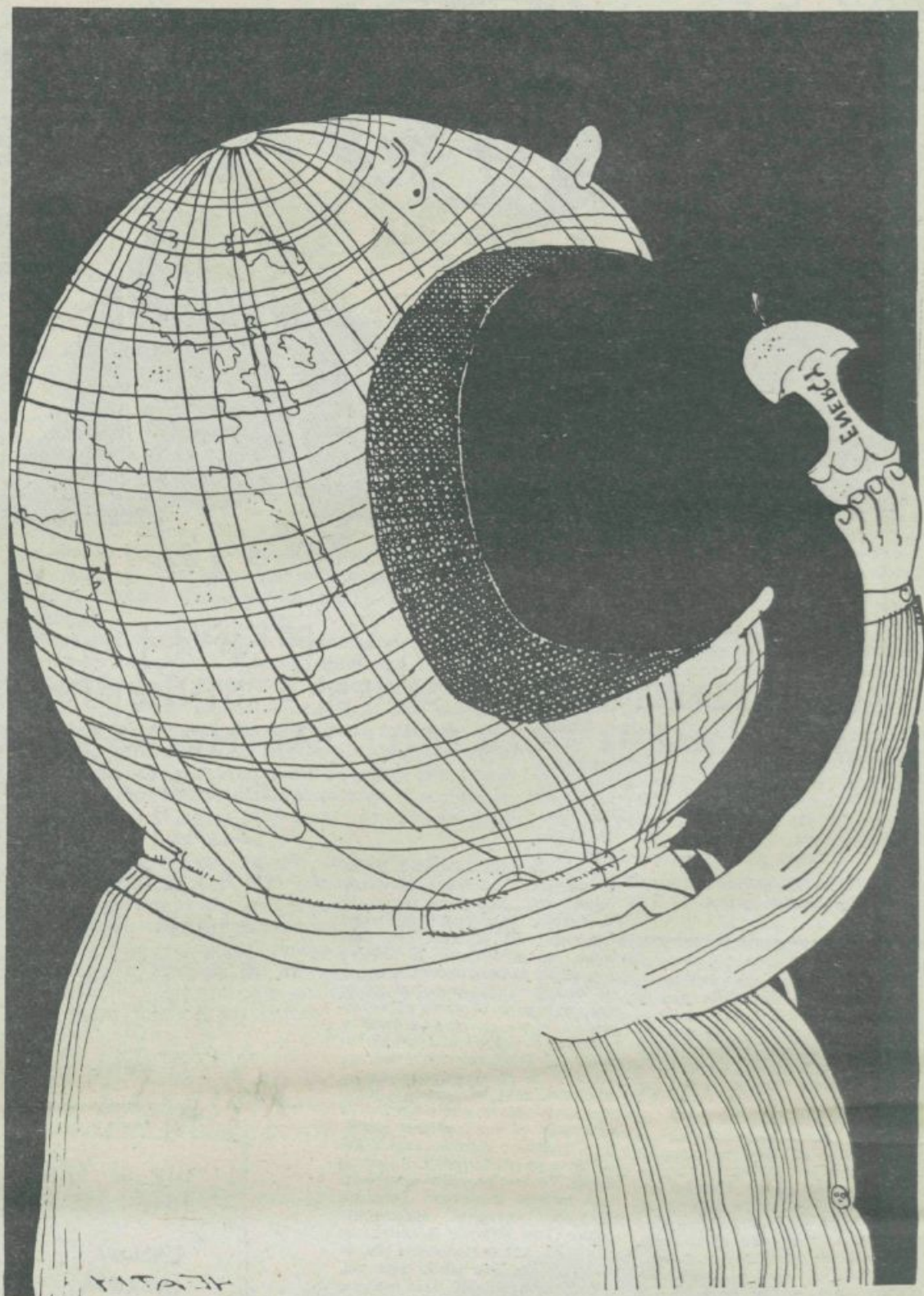
6. Nujna posledica sprememb študija na MF bodo spremenjeni odnosi z DO, ki se bodo vključevale v pouk. Torej bo moralo priti do tesne samoupravne povezanosti MF in šolstvu. Večji poudarek mora dobiti priprava novih učnih baz, tako organizacijsko-tehnično, kot kadrovske (bodoči mentorji oz. učitelji).

POPRAVEKI

V ZADNJI ŠTEVILKI JE PRIŠLO DO NELJUBE NAPAKE, KO SMO V ČLANKU O ZBORU KOMUNISTOV MF, KC IN ZAVODA ZA TRANSFUZIJU KRVI ZAPISALI NEKAJ NAPAČNIH ŠTEVILK. UDELEŽBA KOMUNISTOV JE BILA DEJANSKO MNOGO VEČJA ČE NE CELO POLNOSTEVLJNA. OPRAVICUJEMO SEI UREDNIŠTVO

STVARATI ALTERNATIVNA STANJA

Prilično zabrinjava činjenica da Međunarodna strategija razvoja za Drugu UN dekadu razvoja ni u jednoj od svojih izmjena i nadopuna što ih je pretrpjela od svog nastanka 1970. god. nije na adekvatan način posvetila pažnju ulozi zaštite i unapređenja čovjekove okoline u ostvarenju razvojnih ciljeva. Očito je da je pri kreiranju Međunarodne strategije od presudnog značaja utjecaj onih snaga u svijetu koje se oglašuju o saznanja do kojih je međunarodna zajednica došla proteklih godina na svjetskim konferencijama Ujedinjenih naroda o čovjekovoj okolini (Štokholm, 1972.) o stanovništvu (Bukurešt, 1974) i o hrani (Rim, 1974). Jedino o čemu se u Strategiji na nekoliko mjesta spominje jest potreba zaštite okoline od zagađivanja i štednja energetske sirovine, ali ne u kontekstu odnosa razvoj-okolina, već isključivo kao zacrtavanje novih razvojnih ciljeva strategije za preostali dio Druge, odnosno za Treću UN dekadu morati založiti za uključivanje brige o čovjekovoj okolini kao integralnom dijelu ukupnog razvoja.

Zašto su danas zemlje u razvoju u UNEP-u (program UN za čovjekovu okolinu) glavni nosioci ideje o nedjeljivosti brige o okolini i razvoja? Zar se još do nedavno predstavnici nekih zemalja u razvoju nisu javno ogradivali od donošenih deklaracija na međunarodnim skupovima u kojima se kazivalo da »briga o okolini znači sigurniju budućnost za današnje i buduće generacije«? Brigu o zaštiti i unapređenju okoline smatrali su preprekom razvoju! »Prenesite k nama sve najprikladnije industrije svijeta, a kasnije ćemo misliti na to kako da si dozvolimo takav luksuz kao što je zaštita i unapređenje okoline« – govorili su. Rješavanje nagomilanih problema okoline postojecivalo se, dakle, samo sa već dostignutim visokim stupnjem industrijskog razvoja kakav su doživjele današnje razvijene zemlje.

Sada, međutim, prevladava spoznaja da narušavanje prirodnog i društvenog ekosistema nije svojstveno isključivo uvjetima pretjerane industrijske proizvodnje i potrošnje ili urbanizacije, već da je i nerazvijenost, posvemašnje siromaštvo masa u zemljama u razvoju konstantna i najozbiljnija prijetnja ravnoteži ekosistema.

Problemi čovjekove okoline u visokoindustrijaliziranim zemljama rezultat su raz-

voja, – iracionalnog u odnosu na čovjekovu okolinu. Tek kada je stupanj ugroženosti okoline u tim zemljama dosegao drastične razmjere, intenzivnije se prišlo pronalaženju načina obnove, očuvanja i unapređenja okoline. Pri tome su se snage usmjerile gotovo isključivo na tehnološki aspekt brige o fizičkoj dimenziji problema čovjekove okoline (biološko i kemijsko zagađivanje, fizički poremećaji, itd.). U zemljama u razvoju problemi su čovjekove okoline ponajviše odraz siromaštva, odnosno pomanjkanja ili neadekvatnog razvoja, te su daleko kompleksniji i drastičniji jer su podjednako izraženi i u fizičkoj i u socijalnoj dimenziji. Nije, naime, ugroženo samo čovjekovo okruženje već i sam čovjek. Nije ugrožena samo kvaliteta života već i sam život. U zemljama u razvoju ogroman je broj ljudi u nemogućnosti da zadovolji najosnovnije potrebe egzistencije dostojne čovjeka (hrana, zdravlje, habitat, obrazovanje, rad), tj. alijeniran je u svojoj nemoći da shvati, a

kamoli da kontrolira svoju fizičku i socijalnu okolinu. Siromaštvo masa i problemi okoline u zemljama u razvoju međusobno se uvjetuju. Ova je sprega neprestano sve čvršća. Ono što može bitno doprinijeti raskidanju ove sprege jest društveno-ekonomski razvoj čiji je integralni dio briga o okolini.

Nahraniti site

I pored znatnijih individualnih i regionalnih razlika, zemlje u razvoju imaju čitav niz zajedničkih problema čovjekove okoline koji su direktno vezani za probleme njihovog niskog stupnja društveno-ekonomskog razvoja. Ovdje ćemo navesti samo neke, da tako kažemo, kardinalne zajedničke primjere: pretjerana ekstrakcija i izvoz vitalnih prirodnih resursa (od kojih je dobar dio neobnovljiv) prvenstveno za zadovoljavanje potreba industrijskih zemalja umjesto da ih koriste za vlastiti razvoj; u uvjetima primitivnog agrara nedovoljna proizvodnja hrane uz konstantnu deterioraciju plodnih tala (salinizacija, erozija, neracionalno širenje pašnjaka, dezertifikacija itd.) premda postoje ogromni neiskorišteni poljoprivredni potencijali; prevelika ovisnost industrijske proizvodnje i potrošnje o potrebama, ciljevima, i raspoloženju razvijenih zemalja, a naročito njihovih transnacionalnih kompanija. Sve je ovo popraćeno kompleksom pojava i procesa kao što su jačanje dualne ekonomije, marginalizacija seljaštva i gradske sirotinje, ruralni egzodus, pretjerana i neplanska urbanizacija, vrlo nepovoljna demografska struktura i dinamička obilježja stanovništva, nekritično prihvaćanje novih, nametnutih život-

nih vrijednosti i stila života itd. – što se sve negativno odražava ne samo na ekonomske već i općedruštvene, kulturne i političke prilike u zemljama u razvoju.

Za dvije trećine stanovništva svijeta koje danas nema mogućnosti da zadovolji ni osnovne ljudske egzistencijalne potrebe, zaštita i unapređenje okoline moguća je samo bržim razvojem (»Nema zdrave okoline bez razvoja« – bilo je tako reći, motto zemalja u razvoju na prošlogodišnjem zasjedanju Upravnog savjeta UNEP-a). Vrlo je važna činjenica da sve veći broj zemalja u razvoju postaje svjestan toga da njihov nivo društveno-ekonomskog razvoja nije u tranzicijskom stadiju onakvog toka privrednog razvoja kroz kakav su prošle današnje razvijene zemlje, tj. da njihov razvoj (a i daljnji razvoj međunarodne zajednice u cjelini) treba izbjeći ponavljanje ili oponašanje razvoja u prošlosti, koji je, i pored velikih tehnoloških inovacija i drugih pozitivnih rezultata, bezobzirnom eksploatacijom prirodnih i ljudskih resursa doveo do visokog stupnja ugroženosti čovjekove okoline. Drugim riječima, zemlje u razvoju se zalažu za takav razvoj koji će biti racionalan u odnosu na okolinu, odnosno da poučene iskustvom razvijenih zemalja ne zasnivaju planiranje

vlastitog razvoja isključivo na bazi ekonomske efikasnosti i što bržem zgrtanju profita. Spremne su da upravo razumnom politikom prema okolini osiguraju prirodne i ljudske resurse koji će, budu li iskorišteni na pravi način, predstavljati podsticaj daljnjem razvoju (»Nema razvoja bez brige o okolini«, drugi je dio motta pod kojim akciju vode zemlje u razvoju u UNEP-u). Pred zemljama u razvoju otvaraju se velike perspektive da kroz eko-razvoj, tj. razvojem čija je neodvojiva dimenzija briga o zaštiti i unapređenju čovjekove okoline, osiguraju širok opseg zadovoljavanja potreba današnje generacije i ko66,7 provode njeko73,1 korištenjem, osjećaja kontrole vlastite sudbine, tj. sudbine budućih generacija.

Danas se govori o individualnom i kolektivnom osloncu na vlastite snage kao načinu na koji nesvrstane i druge zemlje u razvoju mogu stati na put stabilnog društveno-ekonomsko-kulturno-političkog razvoja, zasnovanog na povjerenju u vlastite mogućnosti, sposobnosti i prava da odlučuju o svojoj sudbini, to jest na razvijanju kreativnosti u korištenju vlastitih prirodnih i društvenih resursa kao načinu za postizanje sve manje ekonomske i političke ranjivosti. Naravno, oslonac na vlastite snage

ujedno je i pravi put za sprovođenje racionalnog razvoja u odnosu na okolinu. Implementacijom takvog razvoja zemlje u razvoju će postići pun ekonomsko-politički suverenitet, kontrolu nad korištenjem, trgovinom i očuvanjem svojih prirodnih i društvenih resursa bez stranog utjecaja.

Da bi mogli

O brzini i efikasnosti sveopće međunarodne podrške koncepciji da nema zdrave okoline bez razvoja, ni pravog razvoja bez brige o okolini, ovisi do koje će mjere visokoindustrijalizirane zemlje i dalje uspijevati skretati pažnju svjetske javnosti sa suštine problema čovjekove okoline, odnosno društveno-ekonomskog razvoja zemalja u razvoju.

Jedan od prikrivenih, a djelotvornih načina na koji to razvijene zemlje postižu je, na primjer, financiranje i izvođenje različitih projekata sanacije narušenih ili očuvanja još nedirnutih elemenata prirodne i društvene okoline u zemljama u razvoju, a sve to uz bučnu reklamu o njihovom razumijevanju i zainteresiranosti i za takvu »pomoć Trećem svijetu«. Međutim, briga o čovjekovoj okolini u zemljama u razvoju za industrijske zemlje isključivo je predmet površnog, jednostranog, formalističkog ili naprosto tehnokratskog pristupa rješavanju problema. Karakterističan primjer za to je način na koji razvijene

zemlje nude svoju pomoć u rješavanju ekoloških problema habitata u zemljama u razvoju. Ljudska su naselja bez sumnje onaj dio okoline u kojemu je čovjekov život najdirektnije i često vrlo drastično izložen brojnim ekološkim nedaćama (u najširem smislu riječi, tj. uključujući fizičke i socijalne). Međutim pomoć razvijenih zemalja u rješavanju ekoloških problema habitata u zemljama u razvoju svodi se na aktivnost arhitekata, fizičkih planera, dizajnera, tehnologa itd. koji se, tako reći, u svakom trenutku mogu pobrinuti da se, na primjer, seoske kuće u Pandžabu ne raspadnu pri nalletu monsuna, da se favele u Riu zamijene neboderima, a možda čak i da vodovodna mreža dopre i do džunki u Bankoku. Rješavanje prave socijalno-ekonomske suštine ekoloških problema habitata u zemljama u razvoju takvom se »pomoću« sasvim zanemaruje.

Zemlje u razvoju moraju izbjeći ponavljanje onakvih negativnih iskustava kakva su stečena s neomaltuzijansko-američkom kontracepcijskom pilulom koja je bila velikodušno dijeljena stanovništvu s previsokom stopom prirodnog prirasta i »iracionalnim« demografskim ponašanjem, umjesto da mu se pokušalo obezbijediti solidnije socijalne i ekonomske uslove života u kojima bi mu postalo u interesu da smanji broj djece!

Za razvijene je zemlje zaštita i unapređenje okoline

u zemljama u razvoju prvenstveno dobar biznis, koji će moći prosperirati sve dotle dok se uspiju održati njihovi sadašnji politički i ekonomski odnosi sa zemljama u razvoju. Ono što zemlje u razvoju stvarno trebaju, za što odlučno traže kooperaciju čitave međunarodne zajednice, jest da rješavanje problema bilo kojeg od elemenata čovjekove okoline bude integralni dio ukupnih napora usmjerenih rješavanju kompleksa problema vezanih za nedjeljivost okoline i razvojnog procesa. Žele li razvijene zemlje stvarno pomoći zemljama u razvoju, to neće biti samo oko rješavanja trenutnih ili najkritičnijih problema okoline, već će im pomoći i u dugoročnom planiranju razvoja, tj. u uzimanju u obzir i dalekosežnih ekoloških ciljeva koji će odgovarati višem stupnju socijalno-ekonomskog napretka.

Ovo će međutim, biti ostvareno tek kada nesvrstane zemlje u razvoju izbore bitku za novi, pravedniji međunarodni ekonomski poredak u kojem će biti osuđeno, na primjer, restriktivno djelovanje monopolističkih i monopsonističkih ciljeva razvijenih zemalja, što danas rezultira u neravnomjernoj i neracionalnoj upotrebi svjetskih resursa i neravnopravnoj raspodjeli dohotka, a što se na najrazličitije načine direktno ili indirektno odražava kao degradacija socijalne i fizičke okoline. Cijene dobara i usluga na međunarodnom

tržištu sa uspostavom novih međunarodnih ekonomskih odnosa neće više diktirati isključivo interesi moćne manjine u svijetu, a međunarodna trgovina će igrati važnu ulogu u efikasnijem razmještanju i upotrebi svjetskih resursa u najširem smislu riječi. Ekonomski i politički suverenitet zemalja u razvoju pospješit će ekspanziju svjetske razmjene dobara, jer će se strukture i pravci proizvodnje i razmjene znatno diferencirati. Stimulirat će se istraživanje i pronalaženje novih načina života, uključujući drugačije načine potrošnje i proizvodnje tehnologije, te takva ekonomsko-geografska distribucija industrijske proizvodnje koja će utjecati na ravnomjerniji društveno-ekonomski razvoj među zemljama.

Potrebno je da sve zemlje u potpunosti shvate komplementarnost razvoja i okoline zbog globalnih implikacija tog odnosa. Sudbina svijeta sve više postaje ovisna o međuzavisnom utjecaju faktora koji, bez obzira na političke okolnosti, u krajnjoj instanci djeluju u skladu s prirodnim zakonima i stvaraju alternativna stanja okoline koja bi mogla otvoriti ili zatvoriti perspektive za prosperitet čitavog čovječanstva.

Upravo zato se naponi ne bi smjeli usmjeravati isključivo na pronalaženje odgovora na pitanje o tome koliko ljudi, odnosno njihovih aktivnosti zemlja može zadovoljiti ili podnijeti prije

nego dode do potpunog uništenja okoline, već i o tome u kojoj su mjeri današnje i buduće generacije voljne odreći se individualnih i kolektivnih dobara, životnog prostora, resursa i svega onoga od čega ovisi život, da bi rastućem broju stanovništva bilo omogućeno zadovoljenje ne samo elementarnih, već i viših egzistencijalnih potreba.

Očito, radi se o zadacima prvenstveno političke, a ne tehničke prirode. Ti zadaci pripadaju trendu globalnog shvaćanja neumitnosti stvaranja novog međunarodnog poretka i nove etike razvoja uopće.

Inzistiranjem da se funkcija brige o čovjekovoj okolini u razvojnog procesu, odnosno potreba primjene metoda eko-razvoja (ekološki racionalnog razvoja) na nacionalnom i međunarodnom planu tretira kao političko i društveno-ekonomsko, a ne isključivo kao tehnološko pitanje – zemlje u razvoju znatno proširuju svoju argumentaciju o neophodnosti uspostavljanja novog međunarodnog poretka.

Time podsjećaju međunarodnu zajednicu na ono što, između ostalog, proklamira Povelja o ekonomskim pravima i dužnostima zemalja, to jest da »zaštita i unapređenje čovjekove okoline za današnje i buduće generacije predstavlja odgovornost svih zemalja«.

Na sastanku međuvladine grupe eksperata, što je od 24. do 28. siječnja održan u sjedištu UNEP-a (Program UN za čovjekovu okolinu) u Najrobiju sa zadatkom da razmotri i predloži načine rješavanja problematike odnosa između razvoja i čovjekove okoline, usvojen je završni dokument u kojem se između ostalog, kaže: »Međunarodno prihvaćanje potreba za postizanjem komplementarnosti ciljeva razvoja sa brigom o čovjekovoj okolini na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou, treba smatrati jednim od važnih preduvjeta za uspostavljanje pravednijih međunarodnih ekonomskih odnosa«.

Ovakav pristup problematici, odnosno stavljanje potrebe za ekološki racionalnim razvojem u direktnu vezu s međunarodnim ekonomskim odnosima, usvojen je na ovom sastanku zahvaljujući naporima Jugoslavije i drugih zemalja u razvoju. Naime, kako svojom organiziranošću i strpljivom pregovaračkom taktikom, tako i sna-

gom argumenata, zemlje u razvoju uspjele su se izboriti da se problematika odnosa između razvoja i okoline na međunarodnom nivou shvati i rješava sagledavanjem suštine njenog postojanja, tj. da se stavi u kontekst preispitivanja cjelokupne problematike društveno-ekonomskog razvoja međunarodne zajednice.

Suprostavljajući se visokoindustrijaliziranim zemljama – koje se zalažu za takva rješenja problema čovjekove okoline koja predstavljaju isključivo tehničko-ekološki pristup (čime nastoje održati svoje posebne interese u sadašnjim međunarodnim ekonomskim odnosima) – nesvrstane i druge zemlje u razvoju inzistiraju na povezivanju problematike čovjekove okoline sa svojim društveno-ekonomskim razvojem, upozoravajući pri tome da je to ne samo u njihovom interesu, već i u interesu razvijenih zemalja, odnosno uopće budućnosti života na cijeloj Zemlji.

zoran roca

AZBESTNI ČOVJEK

Odlomci iz knjige »Ekologija i sloboda«
ogorčenog humaniste André Gorza
(»Ecologie et Liberté«, Ed. Galilée, col.
dirigée par André Gorz-Paris, 1977.)
nedvosmisleni su: iskreni očaj ne
isključuje hladnu argumentaciju
činjenica, on je i podrazumijeva, ali ne
kao alibi nego kao realno tlo
revolucionarne nade.

Samo – dokle

Nekoliko odlomaka iz ove knjige već je
objavljeno u časopisu »Vidici«, izd. UK
SSO Beograd, broj 1/1978.

Izabrao i preveo Zoran Petrović.

(andré gorz: »ecologie et
liberté«)

Kapitalizam rasta je mrtav. Socijalizam mu je nalik kao brat; odražava nam iskrivljeni lik, ne naše budućnosti, već lik naše prošlosti. Iako marksizam ostaje nezamjenjiv kao instrument analize, on je izgubio svoju pro-ročansku moć. Razvoj proizvodnih snaga, a njime je radnička klasa trebalo da postane sposobna raskinuti svoje okove i uspostaviti sveopću slobodu, lišio je radnike posljednjih djelića suvremenosti, radikalizirao podjelu na fizički i intelektualni rad, razorio materijalne osnove vlasti proizvođača.

Ekonomski rast je trebao da osigura obilje i blagostanje svima, ali učinio je da se potrebe razvijaju brže no što je rast uspijevao da ih podmiri i završio se skupinom čorsokaka, koji nisu samo ekonomski: kapitalizam rasta u krizi je ne samo zato što je kapitalistički već stoga što je iz reda rasta. Možemo zamisliti bilo kakav prividan izlaz iz ovog ili onog čorsokaka odakle ta kriza proizlazi. No, novine će njoj biti krajnje pogoršanje svakim od polovičnih i sukcesivnih rješenja koji, misli se, prevladavaju krizu.

Jer, istovremeno pokazujući sve značajke jedne krize klasične proširene reprodukcije, sadašnja kriza pokazuje također nove dimenzije; njih s rijetkim izuzecima, marksisti nisu predviđali i u njima ono što se do sada podrazumijevalo kao »socijalizam« ne sadrži odgovor: kriza odnosa jedinki sa samim ekonomskim krizama; kriza rada; kriza našeg odnosa s prirodom, s našim tijelima, s drugim spolom, s društvom, s našim potomstvom, s poviješću kriza urbanog života, stanovanja, medicine, škole, znanosti.

ekološki realizam

Znamo da je način življenja bez budućnosti i djeca koju ćemo izroditi neće u svom zreloom dobu više upotrebljavati ni alu-

minij ni naftu, u slučaju ostvarenja sadašnjih nuklearnih programa naslage uranija bit će iscrpljene. Znamo da će naš svijet skončati, mora i rijeke postat će sterilni; nastavimo li kao prije zemlja će biti bez prirodne plodnosti, zrak u gradovima zagušljiv, a život privilegija samo odabranih primjeraka nove ljudske rase, prilagođene kemijskim uvjetovanjima i genetskom programacijom na novoj ekološkoj čeliji, koju će biološki inženjeri za nju sintetizirati. Znamo da već sto i pedeset godina industrijalizirana društva žive od ubrzanog rasipanja rezerva, za čije je stvaranje bilo potrebno na milijune godina i sve su do naših dana ekonomisti, bili oni klasični ili marksistički, odbacivali kao »nazadna« ili »reakcionarna« pitanja o dalekoj budućnosti: pitanje planete, pitanje biosfere, pitanje civilizacija. »U dalekoj budućnosti svi ćemo biti mrtvi«, govorio je Keynes kako bi jednom šalom objasnio da vremenski horizont ekonomista neće prijeći slijedećih deset ili dvadeset godina; »znanost« bi, ubjeđivali su nas, otkrila nove puteve, inženjeri nove postupke, kojih još nismo svjesni.

No, znanost i tehnologija završile su s tim što su došle do kapitalnog otkrića: čitava proizvodna djelatnost živi od toga što uzima iz ograničenih zaliha planete i od razmjena organiziranih unutar krhkog sistema složenih uravnoteženosti. Nije uopće riječ o stvaranju nekog božanstva od prirode, niti o »vraćanju prirodi«, već o tome da ljudska aktivnost u prirodi nalazi svoju vanjsku granicu. Da bi izbjegla tu granicu, izazivaju se spretni zahvati koji neposredno dobijaju neupadljive oblike, još uvijek tako neshaćene: nove bolesti i nove neprijatnosti, neadaptirana djeca (na što?) opadanje nade u život, opadanje fizičke produktivnosti i ekonomske rentabilnosti, pad kvalitete življenja, premda je potrošnja u porastu.

Do sada je odgovor ekonomista bio uglavnom da su smatrani utopistima i neodgovornima oni što su ustanovljavali ove

simptome krize dubokih odnosa s prirodom, u kojima ekonomska djelatnost nalazi svoj najvažniji uvjet. Najdalji domet političke ekonomije bio je da uoči rast – fizičke potrošnje. Jedan jedini ekonomist, Nicholas Georgescu-Roegen, zdravorazumski je zaključio kako će se potrošnja ograničenih zaliha neizbježno završiti njihovim potpunim iscrpljavanjem i kako, dakle, nikako nije riječ o tome da se troši sve više i više, već sve manje i manje; drugog načina očuvanja prirodnih rezerva za buduće generacije – nema.

To je ekološki realizam. Njemu se obično zamjera zastoj i povratno kretanje rasta održao bi ili čak povećao nejednakosti i prouzrokovao pogoršanje materijalnog položaja najsiromašnijih. Ali, odakle nam onda to da rast briše nejednakosti? Statistike pokazuju suprotno. Hoćemo li smatrati bitnim što se ove statistike primjenjuju jedino na kapitalističke zemlje i da bi jedan socijalistički režim uveo više »društvene pravde«? No, zbog čega bi onda bilo potrebno proizvoditi uvijek više? Zašto se ne bi postiglo poboljšanje životnih prilika i životnog standarda izvlačenjem veće koristi iz raspoloživih izvora; proizvodnjom nečeg drugog, drugačijeg, smanjenjem rasipanja; vođenjem računa da se uopće društveno ne proizvode toliko skupe stvari koje nikada neće biti dostupne svima; niti toliko neugodne ili zagađujuće stvari da njihova štetna svojstva odnose prevagu nad njihovim prednostima onoga časa kada se većina počne njima služiti?

Svi oni na lijevu odbijaju, iz ovog ili onog ugla, pristupiti pitanju jednakopravnosti bez rasta, dokazuju da je za njih socijalizam nastavljajanje, samo drugim sredstvima, kapitalističkih društvenih odnosa i kapitalističke civilizacije, načina življenja i modela buržoaske potrošnje (njima, uostalom, prva okreće leđa intelektualna buržoazija, pod utjecajem svojih kćeri i sinova).

Danas utopija nije pretjerano hvaljenje blagostanja opadanjem rasta i subverzije današnjeg načina života; utopija je vjerovanje da rast društvene proizvodnje još uvijek može donijeti bolji život i da je rast materijalno moguć.

jednakost i razlika

Materijalna jednakost prestaje bivati glavna briga kada nije znak hijerarhijske stratifikacije: materijalno bogatstvo nije ni uvredljivo ni osiromašujuće za druge, ako ga ne prati neka privilegija ili vlast nad drugim. Materijalno siromaštvo nije ponižavajuće kada proizlazi iz izbora zadovoljavanja s manjim, a ne iz zatočenja na niže stupnjeve društva.

Otpor zapadnog čovjeka s lijevice suprostavlja se ovim istinama i otkriva koliko su njegov kulturni svijet i njegovi vrijednosni standardi uniformirani tržišnim odnosima: nejednakost za njega nikada ne znači razliku, već hijerarhijsko razvrstavanje, prema kome se ima »više« ili »manje«. Jedino je to izjednačenje vrijednosti, načina življenja i pojedinačnih ciljeva omogućilo da se tržišni odnosi i plaćanje prošire na sva područja ljudske djelatnosti. Takmičenje, zavist, potraživanje u ime jednakosti ili društvene pravde mogući su jedino u homogenom društvenom svijetu, gdje su razlike kvantitativne i prema tome, mjerljive. Kategorije »više« i »manje« pretpostavljaju sociokulturni continuum, u kome se nejednakost smatra samo ekonomskom razlikom između načelno jednakih osoba. Fiktivnost je te načelne jednakosti kulturni temelj kapitalizma: ona sama omogućuje novčano nadoknađivanje svih razlika i njihovo prevođenje u nejednakost dohotka. Otuda dolazi surova represija manjina i kulturne devijacije tokom ustanovljavanja buržoaske dominacije koje su svojom privrženosti prema osobitosti i razlici njihovih vrijednosti ugrožavale jednodimenzionalnost socio-kulturnog sistema, nužnu za vladavinu robe. Otuda je također i

univerzalna škola, što samom svojom uniformnošću favorizira one najviše favorizirane. Otuda i Država razara specifične profesionalne etike koje bi pripadnici nekih zanimanja mogli prizvati u pomoć kako bi odbili prodaju ili unajmljivanje svog umijeća. Smisao i sadržaj, svojstveni svakoj djelatnosti, postaju, dakle, potisnuti, a zamjenjuje ih neka novčana »nadoknada«, što znači, pravo pristupa raznim potrošnjama. Iznos te nadoknade postaje srednji cilj društvene djelatnosti: rada. Rad je lišen svakog pravnog sadržaja, sveden na kuluk, mjerljiv svojim trajanjem: kupljen od radnika kao bilo koja roba. To naša zarada odlučuje koliko vrijedimo, a ne naša djelatnost, koja je bez svake autonomne finalnosti.

Evo što omogućuje razumijevanje permanentnog slijed izjednačavanja, što se uvijek postupno gubi: svaka platežna kategorija teži za dohociima neposredno više kategorije od nje, a ona, opet, nastoji »uloviti« onu ispred sebe. Kada je prijedena određena razina prihoda, njegovo se povećavanje ne traži samo povećanja radi, niti pak zbog dopuštanja dodatne potrošnje: ono prije svega znači zahtjev da mi društvo prizna ista prava, istu društvenu vrijednost kao i drugome. U jednom društvu zasnovanom na nejednakom nagrađivanju radova podjednako lišenih smisla, zahtjev za jednakošću trajni je pokretač neprestanog osvajanja zahtjeva potrošnje, društvenog nezadovoljstva i društvene konkurencije. Stabiliziranje potrošnje bit će dakle, ostvarljivo tek onda kada:

1. svi društveno potrebni poslovi budu uživali podjednako društveno priznanje (i nagrađivanje);

2. svima bude data mogućnost ostvarivanja neograničene raznolikosti sposobnosti, želja i ličnih ukusa, zahvaljujući neograničenoj raznovrsnosti slobodnih, pojedinačnih i kolektivnih, aktivnosti.

Skraćivanje trajanja društvenog rada i mogućnost da se slobodno vrijeme upotrijebi za proizvodne djelatnosti, uzroci su gubljenja radnih i konkurentskih odnosa. Razlika potrošnje i načina življenja prestat će označavati nejednakost kada bude postala rezultat, ne više razlike u nagrađivanju, već drugačijih ciljeva kojima jedinke i grupe teže u svoje slobodno vrijeme.

KRITIKA »KRITIKE« NEOKLASIČNOG PRISTUPA ODNOSA OKOLINE I RAZVOJA

1. Osobitu pozornost ekonomista koji su se poduhvatili analize odnosa okoline i razvoja izazvala je neoklasična interpretacija ovog odnosa, u vrlo bogatoj literaturi koja je o tome izdala posljednjih godina na zapadu.

2. Neoklasična analiza, naime, u svojem objašnjenju odnosa okoline i razvoja polazi od shvaćanja da je aspekt okoline razumljiv preko koncepta »eksterne ekonomije/dizekonomije«. Ortodoksna neoklasična analiza što polazi od Marshalla, ponudila je, osobito u Pigouovoj interpretaciji, pojmovni i analitički okvir za objašnjenje vanjskih okolinskih utjecaja na razvojne projekte općenito i (posebno) u zemljama u razvoju. Tzv. društvena cijena ili troškovi »eksternih ekonomija«, kad je riječ o nekoj produktivnoj privrednoj djelatnosti, može imati dva vrijednosna predznaka. Pozitivni predznak dobijaju one aktivnosti koje prirodi vraćaju njen ustaljeni »red«, narušen prijašnjom djelatnošću u zadanom okolišu. Tako, na primjer, u ovakve djelatnosti spada podizanje plantažnih šuma, plantažnih voćnjaka, izgradnja terasastih navodnjavanih površina za uzgoj riže na erozijom ugroženim brdima (u Aziji), stvaranje zaštitnih šumskih pojaseva u Sahari (Alžir) za zaštitu od širenja pustinje itd. Negativan predznak dobile bi proizvodne aktivnosti čije odvijanje (izravno u toku procesa ili neizravno kao rezultat proizvodnog procesa) narušava »prirodnu ravnotežu«, odnosno narušava prirodnim tokovima već uspostavljene i ustaljene odnose u okolini.

Ovdje bi spadale manje-više sve industrijske aktivnosti i industrijska poljoprivredna proizvodnja koja u toku procesa oslobađa otpadne sirovine, plinove i visoke temperature ili zračenja u obliku i mjeri štetnoj po ljudska bića i živu svijet u okruženju. Isto tako ovdje bi se ubrojile i sve one robe što u sebi sadrže tvari koje su na bilo kakav način i u bilo kakvom obliku štetne za okruženje.

3. Iz ovakvog pristupa odnosu okoline i razvoja proizlaze i predložene mjere za eliminiranje negativnih učinaka i/ili uklanjanje teškoća u odnosima čovjek – proizvođač: okolina. Prvu grupu mjera označava se jednim zajedničkim imeniteljem – obrazovanjem. Tvrdi se da je bilo kakva akcija osuđena na neuspjeh ako se čovjeka ekološki ne obrazuje, ako mu se ne predoče svi aspekti njegove djelatnosti i ne razvije u njemu »ekološka svijest«, dakle stav da, pored izravne dobiti, korisni proizvodni procesi stvaraju i dodatne elemente od bitnog utjecaja na ljudsku okolinu.

Druga je grupa mjera usko ekonomske naravi. Da bi se čovjeka – proizvođača potaklo na čuvanje okoline, potrebna je intervencija države. Ta intervencija mora biti sastavni dio mjera ekonomske politike svake zajednice organizirane kao države. Dvije su grupe tih mjera ekonomskih mjera. Prvu grupu čine porezi, takse, dakle izdaci koje država nameće proizvođaču kao njegov rashod. Oporezivanjem industrijskih i drugih aktivnosti koje zagađuju okolinu utječe se na cijene finalnih proizvoda tih proizvođača koji će ovog puta ekonomski, biti zainteresirani da uklone taj trošak (dakle faktor koji utječe na povećanje cijena) pa time eli-

miniraju i/ili isključe i negativne učinke proizvodnog procesa na okolinu. Drugi tip ovih ekonomskih mjera sastoji se iz stimulativnih mjera (premiranja i sl.) kojima se proizvođaču daju olakšice, stimulacije i sl. kad proizvodi na način da ne utječe negativno na svoju okolinu.

4. Ovaj teorijski pristup i mjere koje predlaže za razrješavanje problema nastalih u odnosu okoline i razvoja naišao je na kritiku s različitih pozicija. Unutar ekonomske znanosti na Zapadu – progresivne orijentacije, što izgleda treba posebno isticati u uvjetima kada se kritika građanskih pozicija prečesto u toj mjeri generalno negativno ocjenjuje da se jednostavno gube »racionalni elementi« buržoaske analize. Najuvjerljivija kritika neoklasičnog tumačenja odnosa okoline i razvoja polazi od nekoliko bitnih konstatacija.

5. Čito je, prije svega, kaže ova kritika, da su vremena Marshalla posve drugačija od suvremene ekonomske realnosti. Ekonomska je aktivnost kvantitativno i kvalitativno proširena. Zbog toga su i učinci ekonomske reprodukcije na okolinu po svom razmjeru i intenzitetu veći.

Neoklasična analiza, kaže se dalje, polazi od negativnih učinaka industrijskog sistema na okolinu kao od izuzetka. U suvremenim uvjetima dominacije industrijskog sistema u ekonomskoj reprodukciji života, međutim, ti su negativni učinci pravilo, a pozitivni učinci izuzetak. Neoklasična analiza u pravilu, kaže se dalje, pozitivno ocjenjuje ulogu znanosti, tehnike i tehnologije na odnos okoline i razvoja. U biti se, međutim radi o tome da je utjecaj ovog kompleksa negativan, ako nije pod društvenom i političkom kontrolom.

Odnos moći ekonomskih subjekata danas se promijenio, kažu kritičari neoklasične pozicije.

Dok neoklasična analiza polazi od jednakih i ravnopravnih partnera koji djeluju u uvjetima slobodne konkurencije, suvremeni ekonomski subjekti (koncentrirani i centralizirani kapital) istovremeno su i najizrazitiji zagađivači i imaju najjaču ekonomsku, pa time i političku moć. Zbog toga je sposobnost društva da se brani od ovih negativnih učinaka smanjena ili ponekad reducirana na stvarnu nemoguć.

Neoklasična analiza vidjela je problem u nacionalnim okvirima; suvremeni su uvjeti ekonomske reprodukcije života internacionalni, kaže se dalje u kritici.

Neoklasični pristup identificira ekonomske subjekte kao privatna lica (privatne vlasnike nad sredstvima za proizvodnju) koji teže optimalizaciji svoje ekonomske aktivnosti (sa stajališta ulaganja i troškova). Suvremeni su subjekti državana poduzeća (izgradnja atomskih elektrana, brana, irigacionih projekata, infrastrukturnih objekata, itd.), transnacionalne korporacije povezane s državnim ulaganjima i sl. Time je i opća situacija bitno drugačija od one koja prevladava u modelu neoklasične teorije.

I na kraju, neoklasičnoj se analizi – iz perspektive ove kritike, zamjera suženost, ograničenost samo na pojedine aspekte utjecaja na okolinu. Suvremena proizvodnja, međutim, postavlja kompleksno problem okoline. U pravilu se svi oblici zagađivanja sreću u jednom proizvodnom procesu čime i predložene mjere moraju biti složene, na razini postavljenog problema.

6. Ova je kritika, ako je se promatra samu za sebe, obuhvatna, u mnogim svojim elementima pogada suštinu stvari – ali je u potpunosti promašena. Kolikogod se, naime, trudila da razumije problem i da ponudi njegovo razrješavanje, ona ipak ne uspijeva izaći iz okvira akademskog sciencizma koji »ob-

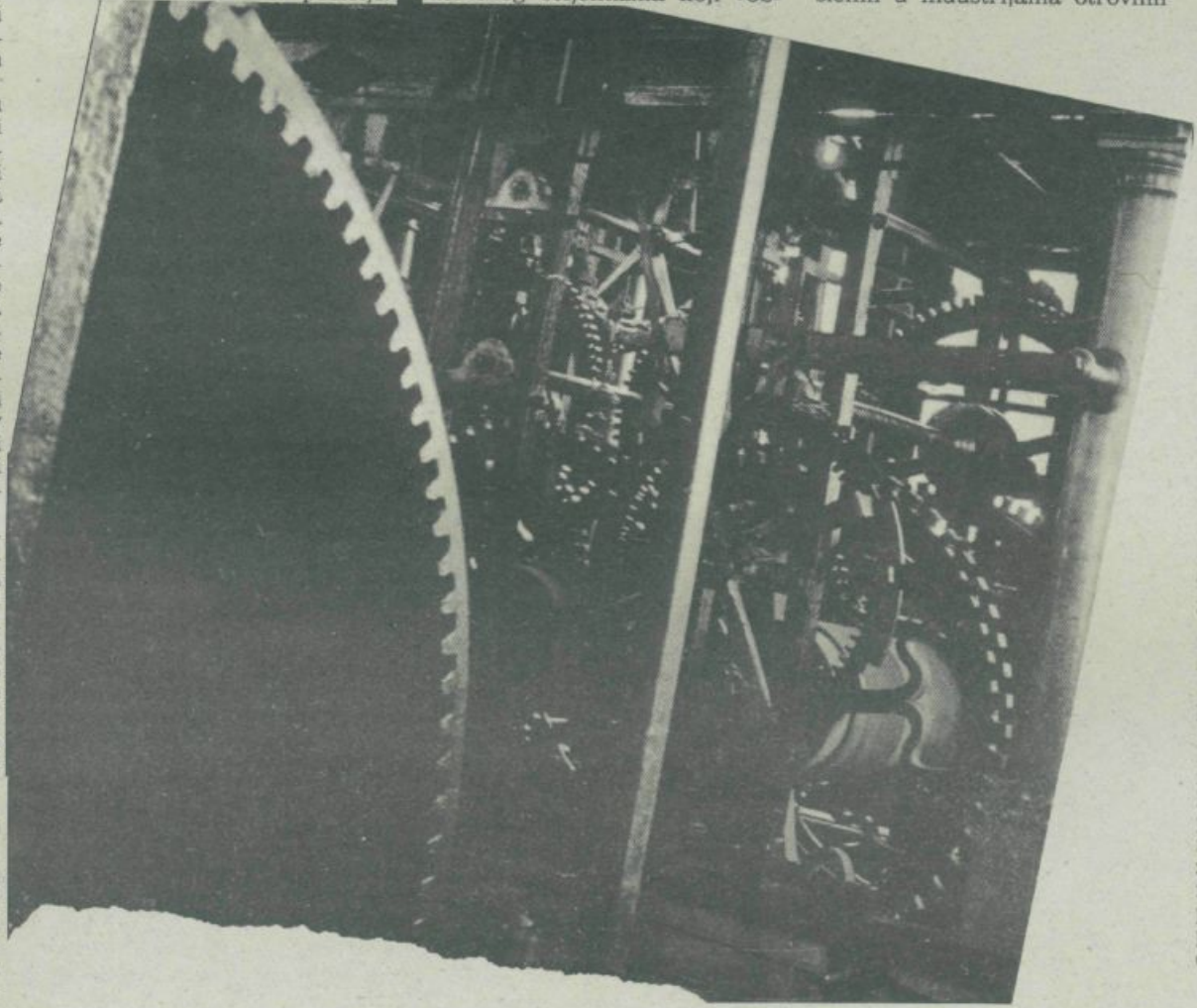
jektivno« razmatra zadani problem ne upuštajući se u društvene realnosti unutar kojih se jedino može razriješiti. Zbog toga se i kritika ove »kritike« neoklasičnog pristupa mora osloniti na rezultate znanstvene analize s upravo ključnim elementom svake ekonomske analize – društvenošću ekonomskog i obrnuto. I odnos okoline i razvoja, naime, razrješava se u dominantnoj sferi – u sferi odnosa proizvodnje.

7. U proizvodnim odnosima vladaju pak zakonitosti koje kritika neoklasične analize u svojim razmatranjima, uopće ne doseže. Pogledajmo поближе sudbinu proizvoda i proizvođača u društvu gdje vladaju robnovčani odnosi (koje bi kritičari neoklasične analize nazvali »suvremenim društvom«, »industrijskim sistemom« itd.).

8. U društvu gdje vladaju zakoniti robno-novčani odnosi – koje se dakle temelji na različitim oblicima eksploatacije – radnik se »prema **proizvodu** svoga rada odnosi kao prema tuđem predmetu« (K. Marx, F. Engels, »Rani radovi«, Kultura, Zagreb, 1953. godine, strana 198. Podvukli autori.). Odnosno, »ostvarenje rada pojavljuje se tako kao obestvarenje, da se radnik obestvaruje do smrti od gladi« (ibid, str. 197). Pojam gladi ovdje treba shvatiti dvojako. U zemljama u razvoju gdje dominiraju kapitalistički odnosi proizvodnje pojam gladi u gornjem kontekstu valja nam shvatiti doslovno. U razvijenim kapitalističkim zemljama ovaj pojam nema doslovno značenje već ga se mora shvatiti kao umiranje u plinskim komorama zagađenih građana, laganog umiranja od zračenja radnika nastanjenih u naseljima u blizini nuklearnih elektrana, umiranje seljaka i poljoprivrednih radnika u industrijaliziranoj poljoprivrednoj proizvodnji uslijed zagađene vode, zraka, živčanih namirnica, teški invaliditet zaposlenih u industrijama otrovnih

kemijskih supstanci, u bučnim industrijama itd. Radnik u ovim proizvodnim odnosima dijeli sudbinu svih drugih roba, budući je radna snaga roba koja »ne proizvodi samo robe; on (rad, R. F.) proizvodi sebe sama i radnika kao robu, i to u razmjeru u koje uopće proizvodi robe« (ibid, str. 197 9.) Nije, dakle, ključni problem odnosa okoline i razvoja »otudjenje čovjeka od prirode«, »zagađivanje prirode« itd. To su javni oblici daleko dubljeg i, zbog toga, sudbonosnijeg procesa: otudjenja čovjeka od sebe samoga, zagađivanje ljudske prirode ljudskim radom. Zbog toga se kaže: »**Otudjenje**« radnika u njegovu proizvodu znači ne samo da njegov rad postaje predmet, **vanjska** egzistencija nego da rad egzistira **izvan njega**, nezavisno, tuđe i postaje njemu nasuprot samostalna sila, da mu se život koji je dao predmetu, suprotstavlja neprijateljski i strano« (ibid, str. 198). Zagađivanje okoline poseban je oblik procesa otudjenja rada njegovu opredmećenjem. Marx uvodi u taj dio kompleksa otudjenog rada zaključkom: »Dakle, ukoliko radnik pomoću svoga rada više **prisvaja** vanjski svijet, čulnu prirodu, utoliko više oduzima i **životna sredstva** na dvije strane, prvo tako da čulni svijet sve više prestaje da bude predmet koji pripada njegovu radu, **životno sredstvo** njegova rada; drugo, da on sve više prestaje da bude životno sredstvo u neposrednom smislu, sredstvo za fizičko održavanje radnika« (ibid, str. 199). U uvjetima suvremene razvijenije (zrele) nacionalne ekonomije, čulni je svijet kao životno sredstvo koje pripada radu raskinuo i najtanjanije veze koje su u Marxovo vrijeme još i postojale. Suvremena je tehnologija i tehnika, u uvjetima kapitalističkih proizvodnih odnosa, radnika i njegov proizvod rada razdvojila u dva potpuno različita područja u dva fizički razdvojena svijeta. Industrijski proizvod engleske privrede XIX stoljeća radnik je još i doticao svojom rukom, znao je ponešto i o njegovom sastavu, kakvoći, poznao je put tog proizvoda. Suvremeni radnik ni to ne zna, niti mora znati, to znanje nije bitno za proizvodni proces. Ako je radna snaga koju prodaje radnik sastavljena od složenog rada, znanost – ta nova moćna industrija našeg vremena – utapa složeni rad u gigantsku masu milijuna složenih radova. Jednostavan rad i radnik koji prodaje svoju radnu snagu sastavljenu od jednostavnog rada, sveden je na razinu nižu od stroja. Zbog toga robni svijet s kojim se radnik sreće u razmjeru, tamo gdje ostvaruje cijenu svoje radne snage, i nije više rezultat njegova rada u strogom smislu ako se rad shvaća kao svjesna ljudska djelatnost. Taj robni svijet čine nekakve nakaze, poluproizvodi, nedovršene, jednostrane i jednoznačne ideje u neskladu s ljudskom svijesću kao cjelovitošću.

10. Zbog toga, umjesto zaključka, treba reći da je kritika neoklasične analize odnosa okoline i razvoja i s obzirom na predmet svoje analize i s obzirom na mjere koje može predložiti za razrješavanje problema ispod povijesne razine samog problema. Održavajući se na pojavnom, ova kritika ne ide dalje od analize koju nastoji obezvrijediti.

GDJE JE MJESTO ENERGIJI SUNCA?

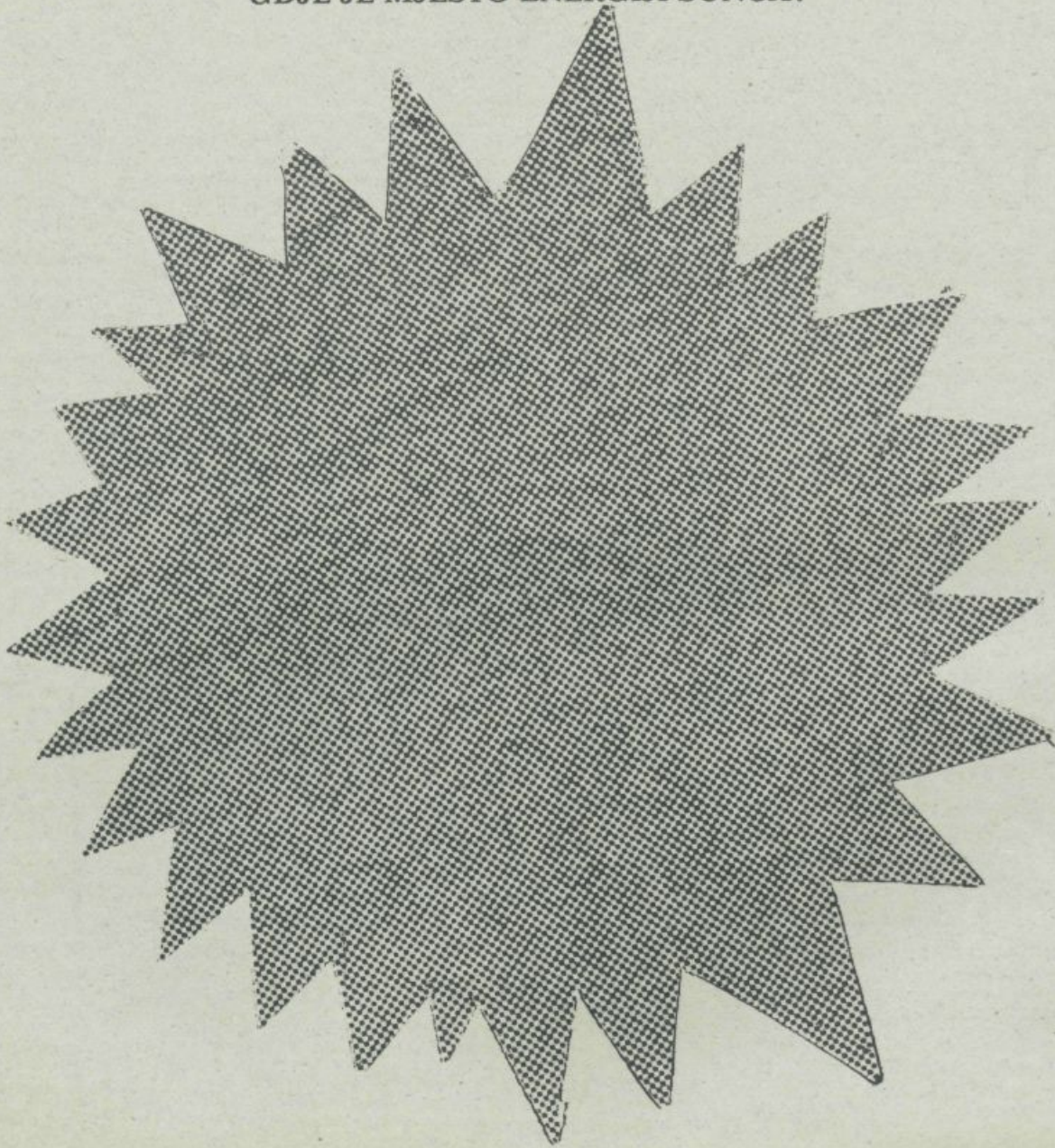
Do izbijanja naftne krize 1973. godine o energiji se u široj javnosti nije mnogo raspravljalo, a rasprave u stručnim krugovima vodene su prvenstveno na tehnološkom i komercijalnom polju. Trebalo je, naime, osigurati najpovoljnije izvore potrebne energije za brzi razvoj industrije, saobraćaja, poljoprivredne, građevinske i ostale mehanizacije, za masovno uvođenje bijele tehnike i drugih trošila energije u domaćinstva, kao i za sve ostale potrošače. Nisu se postavljala pitanja koliko nam energije stoji na raspolaganju i kako osigurati energiju za dugoročan i stabilan privredni i društveni razvoj. Nakon 1973. godine energija postaje tema dana; o njoj svakodnevno obavještavaju sredstva javnog informiranja, a stručnjaci se sve više bave dugoročnim bilanciranjem potreba i pronalazjenja načina za osiguranje prognoziranih potreba za energijom. Izvori su primarne energije podijeljeni na obnovljive i neobnovljive, a i sve se češće upotrebljava termin **novi oblici energije** pod kojim se podrazumijeva energija Sunca, vjetra, biomasa, plime i oseke, valova, fuzije, geotermalna i drugo. Iako se energetičari razilaze u procjenama kretanja energije i u procjenama rezervi pojedinih klasičnih energetske sirovina, procjene se sviju uglavnom svode na zaključak da će XXI stoljeće, energetski gledano, postati usko grlo daljnjeg razvoja društva, ako se u međuvremenu ne pronađu novi izvori i novi načini korištenja energije. Zbog toga se pred energetičare u biti postavljaju dva pitanja:

— Kako produžiti trajanje eksploatacije i upotrebe neobnovljivih oblika primarne energije i na taj način stvoriti više vremenskog prostora za istraživanja u toku?

— Kako obuzdati i komercijalno upotrijebiti ogromne količine energije koje nam nudi Sunce, vjetar, bio-mase, plima i oseka, energija valova, geotermalna energija i drugi izvori?

Da bi se dao odgovor na prvo pitanje, preispituje se kompleksno iskorištenje još raspoloživih hidropotencijala, pripremaju se i poduzimaju mjere štednje i racionalizacije potrošnje, razmatraju se mogućnosti zamjene pojedinih oblika energije s obzirom na dugoročne energetske bilance, intenzivno se radi na razvoju novih tehnologija, a naročito na primjeni fuzije, javljaju se različite koncepcije saobraćaja u budućnosti, a taj bi se trebao koristiti s manje energije i drugo.

U vezi s drugim pitanjem krenulo se nedavno tako reći od početka. Korištenje energijom Sunca i vjetra, geotermalnom energijom i drugima, poznato oduvijek, potisnula je nagla potreba za velikim količinama energije nakon industrijske revolucije. Znanstveni radnici, konstruktori i projektanti pristupili su intenzivnom proučavanju praktičnih mogućnosti komercijalnog korištenja novim oblicima energije, a naročito energije Sunca. Donedavno su pronalasci zbog ograničenih mogućnosti primjene i visoke cijene vrlo malo upotrebljavani, ali su pak brojnije upotrebljavani samo u specijalne svrhe, npr. fotoelek-

K SUNCU

Piše: Mladen Juričić, podsekretar za energetiku, industriju i zanatstvo SR Hrvatske

trične ćelije. Posljednjih je godina izuzetna pažnja poklonjena Sunčevoj energiji, pa se u eksploataciji već nalaze uređaji za klimatizaciju, grijanje sanitarnih voda, pogon crpki za navodnjavanje i drugi. Ilustracije radi, na X svjetskoj konferenciji za energiju održanoj 1977. godine u Istanbulu, na sjednici o nekonvencionalnim oblicima energije poklonjeno je Sunčevoj energiji dva puta više vremena nego termonuklearnoj fuziji. **Značajan interes za korištenje energijom Sunca pokazuju u naše vrijeme potencijalni proizvođači opreme, a naročito potencijalni korisnici i najšira javnost i u našoj zemlji.**

Što smo do sada poduzeli?

Društvenim planom Jugoslavije za razdoblje od 1976. do 1980. godine utvrđeno je da u **politički razvoj energije težište treba biti, između ostalog, na istraživanjima solarne i geotermalne energije**, a Društve-

nim planom SR Hrvatske predviđeno je istraživanje novih energetske izvora — urana, solarne i geotermalne energije. Ovim društveno verificiranim dokumentima istaknut je poseban značaj istraživanja na području solarne energije. Republički sekretarijat za energetiku, industriju i zanatstvo SR Hrvatske izradio je program istraživanja energetske sirovina u SR Hrvatskoj za razdoblje do 1985. godine u kojem su naznačeni i konkretni radovi u vezi istraživanja i primjene Sunčeve energije u spomenutom razdoblju. Slične se akcije poduzimaju i u drugim republikama.

Održano je nekoliko savjetovanja o solarnoj energiji, uključeni smo u akcije mediteranskih i drugih zemalja istraživanja i upotrebe energije Sunca, javljaju se potencijalni projektanti i proizvođači opreme. Dakle, nalazimo se pred početkom proizvodnje uređaja i ma-

sovnije upotrebe Sunčeve energije prvenstveno na području niskotemperaturne konverzije. Da bi se na ovom pionirskom poslu postigli što bolji rezultati, animirala se najšira javnost, ali i podstaknuo stvaralački rad u znanstvenim institutima i u budućih proizvođača uređaja za upotrebu energije, osnovano je 1978. godine Hrvatsko društvo za Sunčevu energiju.

Osnovni je cilj društva udruživanje i organiziranje građana i radnih ljudi koji žele da se što brže omogući široka upotreba Sunčeve energije i da ta energija postane sastavni dio hrvatske energetike.

Društva su osnovana i u nekim drugim republikama, a Jugoslavensko društvo za Sunčevu energiju prerasta u Savez društava za Sunčevu energiju. Predstoje brojne akcije vezane uz normativnu djelatnost, a naročito u vezi s urbanističkim i građevinskim uvjetima, za-

tim izgradnja oglednih objekata za grijanje sanitarnih voda i klimatizaciju prostora, potrebno je prikupiti, sortirati i obraditi podatke o klimatskim uvjetima po užim područjima potrebne projektantima i proizvođačima opreme i drugo.

Energetske bilance do 2000. godine

U našoj zemlji ne postoji društveno verificirana energetska bilanca do kraja stoljeća, ali postoje radovi znanstvenih instituta što pokazuju da će idućih dvadesetak godina problem energije biti sve više i više izražen i postati presudan za daljnji razvoj. Do sada su usvojene svega dvije kompleksne godišnje energetske bilance u Jugoslaviji, a dugoročnu društveno verificiranu energetske bilancu ima samo SR Slovenija. U toku je izrada dugoročne energetske bilance SR Hrvatske koja će poslužiti kao osnova za programiranje rada razvoja od 1980 — 1985. godine i utvrđivanje dugoročne energetske politike u Republici. Na istom zadatku radi se i u drugim republikama.

Raspoloživi podaci iz radova Instituta za elektroprivredu iz Zagreba pokazuju da je potrošnja ukupne energije u SR Hrvatskoj 1975. iznosila $52,6 \times 10^{12}$ Kcal, a do 2000. godine porast će još dva puta i očekuje se između 155 i 165 $\times 10^{12}$ Kcal.

Budući da Jugoslavija danas uvozi oko 70% potrebnih količina sirove nafte za što treba osigurati oko 1,4 mlrd \$ započet je uvoz velikih količina prirodnog plina (u 1980. godini će se uvesti 3 mlrd. Nm³ s težnjom daljnjeg porasta u slijedećim godinama), uvozimo ugljen za koksiranje, potpuno su razumljivi sve glasniji apeli i zahtjevi za racionalno trošenje i štednju svih oblika energije. U ovakvoj je situaciji nesporno da je Sunčevoj energiji mjesto u svakoj energetske bilanci. Energetičari ne očekuju da će u bližoj budućnosti, tj. do 2000. godine postotak sudjelovanja Sunčeve energije u energetske bilanci biti velik, međutim, svaki postotak znači veliki doprinos općoj akciji za osiguranjem dugoročnog i stabilnog razvoja našeg društva. **Uspijemo li u narednih 20 godina energijom Sunca pokriti samo 2% potreba za energijom, upotrebljavat ćemo u 2000. godini energiju Sunca ravnu proizvodnji termoelektrane od 600 MW, odnosno 3,84 milijarde KWh, što odgovara 1/3 ukupne potrošnje električne energije u 1979. godini u SR Hrvatskoj.**

Značajno je istaći da naša zemlja ima šansu, obzirom na geografski položaj i izrazito visoku potrošnju energije u priobalnom pojasu u ljetnim mjesecima za vrijeme turističke sezone, da najveći dio energije koja se danas upotrebljava prvenstveno za zagrijavanje sanitarnih voda u sagledivoj budućnosti zamijeni Sunčevom energijom. Mogućnosti su primjene Sunčeve energije mnogobrojne i pred današnjom generacijom i generacijama koje dolaze stoji veliki i primamljiv izazov.

(Tekst prenosimo iz prvog broja časopisa „Sunčeva energija“. Podvlačenja redakcijska.)

KAVI SU IZGLEDI ZA PRIMJENU SUNČEVE ENERGIJE
SADA I U BUDUĆNOSTI?

K IZVORU ŽIVOTA

Pišu: prof. dr Josip Pažanin dipl. iur. Lada Kovačić

Svjedoci smo vremena u kome se problem energije pojavljuje kao sadržajno najostriji izraz međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa, ispoljavajući se kao limitirajući faktor brzog ili sporijeg razvoja nekih oblasti privrede, graničeći u krajnjoj konzekvenci s pitanjem da li je moguće daljnji razvoj ili pak moramo prihvatiti nemogućnost daljnjeg prosperiteta u svjetskim razmjerima.

Svjetska energetska kriza koja je izbila krajem 1973. godine kao drastičan izraz niza kriznih pojava u postojjećem sistemu međunarodnih ekonomskih odnosa, nedvosmisleno je pokazala da je energetika danas postala prvorazredni problem s dalekosežnim posljedicama za velike i male zemlje, a posebno za zemlje u razvoju. To je dugoročan problem bez čijeg rješenja nije moguće u globalnim okvirima ostvariti značajniji privredni razvoj i rast društvenog standarda.

Na drugoj se strani javlja faktor potrošnje sa sve većim i većim zahtjevima čije je ograničenje moguće samo kao privremeno rješenje, ali uz rizik zaostajanja u razvoju pojedinih zemalja, odnosno izazivanja potresa i kriza na planu međunarodnih odnosa. Uz sve velike napore, kojih su zadnjih godina učinjeni u pogledu štednje energije, danas se jasno vidi da svjetska energetska bilanca nije poboljšana i da se pored nafte, koja i dalje zadržava ulogu glavne komponente u snabdjevanju energijom, javljaju problemi i s drugim energetskim izvorima, posebno u oblasti nuklearne energije.

Govoreći o klasičnim energetskim izvorima, dobro je podsjetiti se kako se u ove ubrajaju: ugljen, nafta, plin i voda. Praktički se svi strojevi, aparati i uređaji koriste energijom iz ovih izvora. Potrošnja je energije u 1955. godini iznosila tri milijarde tona SKE, 1965. godine šest milijardi tona SKE, 1975. godine 11 milijardi tona SKE, predviđeno je da će 1985. godine iznositi 16 milijardi tona SKE, a 2000. godine 25 milijardi tona SKE. Prema svjetskim statistikama zna se da se energija troši: cca 42% za zagrijavanje prostorija, 36% za toplu vodu i industrijsku toplinu, 16% u saobraćaju i 6% za svjetlosnu energiju. Kako je vidljivo, glavnina potrošnje energije otpada na grijanje prostorija, potrošne vode i industrijsku toplinu.

Iz istraživanja koja provode naše i strane institucije točno se zna da su rezerve tzv. klasičnih energetskih izvora ograničene. Pri sadašnjem stupnju proizvodnje i potrošnje nafte utvrđene svjetske rezerve bile bi prema procjenama, iscrpljene za 33 godine, ukoliko se u međuvremenu ne otkriju novi izvori. A što onda?

Ni rezerve drugih vrsta energije nisu neiscrpne, a pored toga stoje na raspolaganju ograničenom broju zemalja o čijoj volji, političkoj situaciji ili orijentaciji ovisi praktički cio svijet. Ovakva situacija, u kojoj se standard i budućnost čovječanstva gradi na iscrpivim izvorima energije, natjerala je, i stalno tjera institute i istraživačke organizacije na traženje mogućih izlaza. A izlaz je moguć jedino uz pomoć novih izvora energije.

Noviji ili neklasični izvori energije, koji su već niz godina predmet proučavanja velikog broja država i njihovih institucija, te eksperimentiranje s više ili manje ekonomskih uspjeha, pokazali su da su najznačajniji alternativni izvori nuklearna energija i energija Sunca. Ostale vrste energija za sada nemaju naročitog značaja ni utjecaja na energetske bilance u svijetu: energija vjetra, energija biomase, i energija termalnih izvora.

Korištenje nuklearne energije povezano je s poznatim opasnostima, a rezerve su urana također ograničene. Ne smijemo zaboraviti i daljnju komponentu u razvoju privrednih grana i pratećih energetskih kapaciteta, odnosno jednu novu potrebu društva, a to je ekološki faktor o kome se do nedavno nije vodilo računa. U sadašnjoj situaciji dospjeli smo u naoko apsurdnu situaciju u kojoj se čovjek mora štititi od katastrofalnih posljedica koje sam izaziva u pokušaju da riješi temeljne probleme suvremenog života.

Jedino Sunčeva energija ima kao energetski izvor neograničene rezerve, ne podliježe krizama, a svakome je na raspolaganju. Za manje od pola sata Zemlja primi od Sunca više energije nego se u svim oblicima potroši na Zemlji za godinu dana.

Svi ovi razlozi stavljaju Sunčevu energiju u prvi plan. Njena primjena ima, u globalnim okvirima, najbrži

trend razvoja. Međutim, brzina kojom će Sunčeva energija nalaziti svoju primjenu ovisi uglavnom o tehnologiji proizvodnje i cijeni uređaja koji služe za njeno korištenje.

Stručnjaci predviđaju da će svjetski trend iskorištavanja energije rasti tako, da će se u 2000. godini naftom pokrivati 20%, vodom 6%, ugljenom 20%, uranom 24%, plinom 8% i Sunčevom energijom 22% energetskih potreba, dok će u SR Hrvatskoj u ukupnoj energetskoj bilanci energija Sunca biti zastupljena sa 5%.

Današnji su odnosi potrošnje energije takvi da se cca 50% energetskih potreba pokriva naftom, 30% ugljenom, a ostatak iz drugih izvora. Iz ovih analiza vidljivo je da se veliki akcenat stavlja na korištenje Sunčeve energije koja sada predstavlja svega 1% ukupnog energetskog potencijala. U našoj zemlji postoje mnogi programi i planovi za korištenje Sunčeve energije. Postoje i projekti, kao što su projekti za zagrijavanje oko 20 bazena, projekti za grijanje potrošne vode za više turističkih naselja, projekti za centralno grijanje stambenih naselja pored Ljubljane, idejni projekat za grijanje i hlađenje hotela „Intercontinental“ u Beogradu, a upravo je u toku idejna studija stambenog naselja „Jadranovo“ kraj Crikvenice.

Premda postoji mnoštvo ideja i navedenih projekata, kod nas je do danas veoma malo realizirano i to uglavnom kod privatnih objekata. Međutim, susjedna Italija i Austrija imaju vrlo velik broj sunčevom energijom grijanih bazena, hotela, bolnica i drugih objekata. U sadašnjoj situaciji trebalo bi razvijati uređaje i tehnologiju u pravcu niskotemperaturne konverzije sunčeve energije, tj. za grijanje tople potrošne vode, bazena i sl. Ovo ne znači da se neće razvijati i ostale mogućnosti primjene sunčeve energije kao što je hlađenje, pretvorba sunčeve energije u električnu i sl. Pred nama ostaje pitanje što će se od svih tih spoznaja primijeniti za narednih 30, 50 ili 100 godina. Nauka ima riječ. Ali, za ispravan odgovor ne može biti prepustena sama sebi, ne može biti oslonjena samo na plemenitu težnju i ljudski um. Preslabe su samo snage entuzijasta.

BIBLIOGRAFIJA

Časopis „sunčeva energija“ objavljivat će u svakom broju najznačajnije bibliografske jedinice iz oblasti korištenja sunčeve energije...

Sonnenenergie
Möglichkeiten und Beispiele
ausgeführter Anlagen, 1976.
Izdavač: Verlag C. F. Müller,
Karlsruhe

Andreas Kalt
Baustein Sonnenkollektor, 1977.
Izdavač: Verlag C. F. Müller,
Karlsruhe

Klaus Daniels
Sonnenenergie
Beispiele praktischer Nutzung,
1976.
Izdavač: Verlag C. F. Müller,
Karlsruhe

Jean-Pierre Winkler/Peter
Gygax
Sonnenenergie in Theorie und
Praxis
Band 1: Grundlagen, 1976.

Band 2: Anwendung, 1977.
Izdavač: Verlag C. F. Müller,
Karlsruhe

Heinz Bach/Siegmar
Hesslinger
Warmwasser-Fußbodenheizung,
1978.
Izdavač: Verlag C. F. Müller,
Karlsruhe

Hans Rau
Heliothermik-Sonnenenergie in
praktischer Anwendung, 1976.
Izdavač: Udo Pfriemer Verlag,
München

Prof. John A. Duffie, Prof.
William Beckman
Sonnenenergie: Thermische
Prozesse, 1976.
Izdavač: Udo Pfriemer Verlag,
München

Informationswerk
Sonnenenergie
Heizung-Warmwasser-Kühlung,
1977.
Izdavač: Udo Pfriemer Verlag,
München

Grundlagen der Solar-technik I,
Tagungsbericht der DGS, 1976.
Izdavač: DGS, Postfach 20 06 04,
8000 München 2

Heizen mit Sonne,
Tagungsbericht der Deutschen
Gesellschaft für
Sonnenenergie e. V. (DGS)
München, 1976.
Izdavač: DGS, Postfach 20 06 04,
8000 München 2

Axel Urbanek
50 deutsche Sonnenhauser, 1977.
Izdavač: DGS, Postfach 20 06 06,
8000 München

Peter Steiger, Conrad U.
Brunner, Heinz Frei Diego A.
Grüneberg,
Hansueli Remund Martin
Steiger
PLENAR Planung – Energie –
Architektur, 1977.
Izdavač: DGS, Postfach 20 06 06,
8000 München 2

J. O'M. Bockris
Institute of Solar and
Electrochemical Energy
Conversion, Australija
Energy: The Solar – Hydrogen
Alternative, 1977.
Izdavač: DGS, Postfach 20 06 06,
8000 München 2

Groundwater, IS
Solar radiation in air
conditioning
Crosby ockwood, 1957.

Ransom, W. H.
Solar radiation and thermal
effect on bldg materials
HMSO, 1962.

Lof, GOG
World distribution of solar
radiation
Univ. of Wisconsin, 1966

Brinkworth, B. J.
Solar energy for man
Compton Press, 1972.

Speyer, E.
Solar buildings in temperate
and tropical climates
UN, 1974.

SV Szokolay
Solar energy and building
Architectural Press, London

Robinson, N.
Solar radiation
Elsevier, 1966.

Andrassy, Stella
Solar water heaters
UN, 1974

Felix von König
Windenergie in praktischer
Nutzung, 1978

Loudon, A. G.
Summertime temperatures in
buildings
BRS Current Paper 47/1968

Page, J. K.
Solar energy and architecture
Royal Institution, 1974.

HRVATSKO DRUŠTVO ZA SUNČEVU ENERGIJU

»Mi smo, koliko nam to snage i sredstva omogućuju, pristupili traženju optimalnih mogućnosti korištenja Sunčeve energije kako zbog nestašice različitih goriva, tako i zbog dobivanja takvih izvora energije koji će omogućiti pravi odnos na relaciji čovjek-priroda i očuvati čovjekovu sredinu zdravom«.

Riječi su to glavnog i odgovornog urednika, prof. dr. Josipa Pažanina s Tehničkog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, uz proslavu prvog broja časopisa »Sunčeva energija« koji je nedavno svečano promoviran u Rijeci. Izdavač je časopisa Hrvatsko društvo za Sunčevu energiju osnovano prošle godine kao prvo u našoj zemlji...

Činjenica da je promocija prvog broja časopisa »Sunčeva energija« prošla u našoj javnosti potpuno nezapaženo i da je Hrvatsko društvo za Sunčevu energiju jedno od značajnijih članova Cooperation Mediterranee Pour L'energie Solaire COMPLEX kao i Deutschen Gesellschaft für Sonnenenergie – DGS, te da su mnogi njegovi članovi ujedno i članovi ISES-a, samo djelomice ilustrira značenje tog Pionirskog poduhvata koji u mnogome

nadilazi sredinu u kojoj je realiziran. Istaknimo i to da je Tehnički fakultet Sveučilišta u Rijeci, zahvaljujući dobrim dijelom i neumornom zalaganju prof. dr. J. Pažanina, na planu sagledavanja mogućnosti korištenja Sunčeve energije, svijetla točka unutar devetnaest (19) jugoslavenskih sveučilišta, te da smo spram znanstveno-tehnološkog potencijala kojim raspolažemo u (indikativno neopravdanom) raskoraku između naših realnih mogućnosti i urgentnih potreba. Za to zaostajanje nemamo nikakvo opravdanje – riječju: prvi je broj časopisa »Sunčeva energija« naš istup na svjetsku scenu alternativnog mišljenja i prakse u iznalaženju rješenja iz krize suvremenosti tradicionalnog i povijesno prevladanog!

Povijesno prevladanog oblika prisvajanja naše (pred)povijesti!

Prvi broj između ostalog donosi tekstove Dr. Ivana Penzara s Geofizičkog zavoda u Zagrebu (»Maksimalna snaga sunčevog zračenja na području Jugoslavije«), Lade Kovačić s riječkog Tehničkog fakulteta (»Pravni problemi korištenja sunčeve energije sa posebnim osvrtom na urbane sredine«), U. Desnice i N. Urlija

iz Instituta »R. Bošković« u Zagrebu (»Kompjuterska simulacija solarnih sistema za toplinsku konverziju ravnim kolektorima«), prof. dr. J. Pažanina s Tehničkog fakulteta u Rijeci (»Gdje i kako u sadašnjem trenutku rentabilno koristiti sunčevu energiju?«) i mnoge druge. Časopis izlazi 2 puta godišnje, adresa je uredništva: Hrvatsko društvo za Sunčevu energiju, Tehnički fakultet, 51000 RIJEKA, Narodnog ustanka 58, a godišnja pretplata za nečlanove 100 dinara.

Nedvojbeno, iz Rijeke je krenula inicijativa spram koje ne možemo ostati ravnodušni!

»Mi smo, kolikor nam moći in sredstva omogočajo, začeli iskati optimalne možnosti izkorišćanja sončne energije tako zaradi pomanjkanja različitih goriv kot zaradi takih virov energije, ki bodo omogočili pravi odnos med človekom in naravo in ohranili človekovo okolje zdravo.«

To so uvodne besede glavnega in odgovornog urednika prof. dr. Josipa Pažanina s tehničke fakultete Sveučilišta na Reki za prvo številko časopisa »Sunčeva energija«, ki je bil nedavno svečano promoviran na

Reki. Izdajatelj časopisa je Hrvatsko društvo za Sunčevu energiju osnovano lani in prvo v našoj državi...

Dejstvo, da je promocija prve številke časopisa »Sunčeva energija« ostala v javnosti popolnoma neopažena in da je Hrvatsko društvo za Sunčevu energiju eno od pomembnijih članov Cooperation Mediterranee Pour L'energie Solaire COMPLEX in tudi član Deutschen Gesellschaft für Sonnenenergie – DGS; mnogi njeni članovi pa so obnem tudi člani ISES-a samo delno ilustrira pomen tega PIONIRSKEGA podviga, ki v mnogočem presegala okolje, v katerem je realiziran. Poudarimo tudi to, da je tehnička fakulteta Sveučilišta na Reki, zahvaljujući dobrim delom in velikemu trudu prof. dr. J. Pažanina pri načrtu iskanja mogućnosti za izkorišćanje sončne energije, svetla točka med devetnajstimi (19) univerzama pri nas in da smo proti znanstveno-tehnološkim potencijalom, s katerimi razpolagamo v (indikativno neutemeljenom) nesrazmjeru med našim realnim mogućnostima i nužnim potrebama, zato z zaostajanjem ni nikakvega razloga – namreč, prva številka časopisa »Sunčeva energija« je naš izstop

na svetovnom prizorištu alternativnog mišljenja in prakse v iskanju rešitve in krize sodobnosti tradicionalnog in zgodovinsko prevladanog! Zgodovinsko prevladanje oblike prisvajanja naše (pred)zgodovine!

Prva številka med ostalim prinaša tekst dr. Ivana Penzara iz Geofizičkog zavoda u Zagrebu (»Maksimalna moć sončne radiacije na području Jugoslavije«), Lade Kovačić s riječke tehničke fakultete (»Pravni problemi izkorišćanja sončne energije s posebnim osvrtom na urbana okolja«) U. Desnice i N. Urlija iz Instituta »R. Bošković« u Zagrebu (»Računalniška simulacija solarnih sistema za toplotno konverziju z ravnim kolektorima«), prof. dr. J. Pažanina s tehničke fakultete na Reki (»Kje in kako v sedanjem trenutku rentabilno izkorišćati sončnu energiju?«) i mnoge druge. Časopis izhaja dvakrat letno, naslov uredništva je: Hrvatsko društvo za sunčevu energiju, Tehnički fakultet, 51000 Rijeka, Narodnog ustanka 58, letno predplaćilo za nečlane pa je 100 din.

Nedvomno je iz Reke prišla pobuda, do katere ne možemo ostati ravnodušni!

OKOLINA I NJEN ČOVJEK

»I tako nas činjenice na svakom koraku podsjećaju na to da mi nipošto ne vladamo prirodom kao što osvajajuć vlada tuđim narodom, kao netko tko stoji van prirode – nego da svojim mesom, krvlju i mozgom njoj pripadamo i usred nje stojimo i da se sva naša vlast nad njom sastoji u tome što nad svim ostalim stvorovima imamo tu prednost, da možemo spoznavati i pravilno primjenjivati njene zakone.« (F. Engels, »Uloga rada u pretvaranju majmuna u čovjeka«)

Proces čovjekova osvještavanja tekao je u kontinuiranoj liniji od početnog sinkretizma, nerazlučive interakcije ljudske jedinice i okoline, nagona i prirode, bez svjesnog ostatka, koji bi se spram nje odnosio, zaključivao i mijenjao, do stjecanja svijesti o izdvojenosti, neovisnosti i samodostatnosti u odnosu na okolinu. Proces

je to koji se korjenio u nastupanju i nezadrživom napredovanju »techne«, koja je čovjeku omogućila da oformljuje prostor, da u zadovoljavanju svojih potreba nameće prirodi umjetne okvire i sisteme čija ga održivost zanima samo sa stanovališta racionaliteta i logosa »techne«. Čovjeka je to dovelo u koliziju s njegovim »anorganskim tijelom« – počeli smo se ponašati kao da »nismo i sami pripadnici zemaljske ekološke ravnoteže, kao da smo neka privilegirana i na neki način natprirodna bića«. (A. Huxley, »Ekološka politika«).

Relativna iscrpljenost resursa koju danas osjećamo iskazuje upitnost dosadašnje prakse i njene projekcije na budućnost prije svega s aspekta ekonomske racionalnosti (odnosno: isplativosti) postojećih oblika eksploatacije prirodne okoline. Ta upitnost, međutim ne do-

siže razinu na kojoj bi se postavila kao sveobuhvatna ekološka svijest čije polazište i utemeljenje ne bi bilo u obnavljanju »mitske svetosti prirode« (I. Illich) u bilo kojem od oblika ekološkog redukcionizma, već u korjenitoj promjeni čovjekova odnosa prema prirodi odnosno, mutatis mutandis (uz nužne i namjerne simplifikacije) čovjekova odnosa prema čovjeku. Možemo se ili ne moramo složiti s onim autorima koji u ekologiji vide »subverzivnu nauku« (iako se čini potrebnim uklopiti njenu moguću jednostavnost proširenjem definicije: subverzivna – da, ali za koga?); međutim, nesumnjivo se moramo složiti s onim autorima koji ekologiju definiraju kao »kritičara, i to nužno radikalnog kritičara, jer se radi o pitanjima čovjekove egzistencije kao takve, njegova načina života, njegove kulture i

društvene organizacije«. (R. Supek, »Ova jedina zemlja«). Ekologiji i njenom htijenju imanentna je radikalnost; ona se, polazeći od industrijske polucije, krize sirovina i energije, demografske eksplozije, krize urbanog stanovanja i drugih svojih pojavnih oblika, nužno pita o racionalnosti cjelokupnog ekonomsko-tehnološkog, društvenog i misaonog sklopa kojeg je posljedica.

Međutim, sve dok će ekološka svijest ostati unutar rezervata sterilnog intelektualizma i scijentizma; sve dok se ne uoči fundamentalna povezanost njenog htijenja s nužnošću radikalnog mjenjačnika ekonomskih i političkih odnosa u svijetu, odnosno načina mišljenja kojeg produciraju; sve dok se ekologija i pitanja koja ona postavlja osvijeste ne samo sa stanovišta sprečavanja posljedica, već i otklanjanja uzroka, radikalnost i poten-

cijalni revolucionarni naboj ekološke svijesti bit će reducirani shvaćanjem ekologije kao »pitanja higijene«.

Ekološka je svijest nužno svijest radikalne promjene: sve dok će se granice rasta određivati samo i isključivo granicom rentabiliteta i logikom profita idemo u susret jednoj apsolutno novoj kategoriji: fizičkim granicama našeg postojanja.

»Svi dosadašnji načini proizvodnje išli su samo za tim da postignu najbliži, najneposredniji korisni efekt O daljnjim posljedicama koje se pojavljuju kasnije i koje postaju djelotvorne tek postepenim ponavljanjem i nagomilavanjem nije se uopće vodilo računa.« (F. Engels, »Uloga rada...«)

Smijemo li buduće generacije ostaviti bez alternative?

ekologija i marksizam

EKOLOGIJA I MARKSIZAM

odnos čoveka i prirode u građanskom društvu odvek je bio upadljivo problematičan. Tokom poslednjih decenija neometanog rasta kapitala, opštenje sa prirodom je, međutim, postalo skandalozno. Njene tihe patnje – krčenje čitavih šumskih područja, istrebljenje životinjskih vrsta, zatovranost reka, zagađenje vazduha (o čemu je već Engels izveštavao u „Položaju radničke klase u Engleskoj“) – jedva da su se ticale ljudi; to se moglo ležerno previdati. Razvoj proizvodnih snaga, porast bogastva naroda, miren količinama društvenog proizvoda, povišeni nivo potrošnje stanovništva (barem u visokorazvijenim kapitalističkim zemljama), opravdávali su stalno zahtevanje u izobilja prirode, koja su se činila gotovo beskonačnim. Kapitalistički proračun rentabilnosti je, doduše, baratao brojevima, i sredstvima, rezultatima i gubitkom pri njihovom prisvajanju, ali još nikada i osnovom, na kojoj se ova kalkulacija uopšte zasnivala: prirodom. Nacionalnoj ekonomiji tek relativno kasno dopire do svesti da njene racionalne kalkulacije, dobro razumljive u matematičkim formulama, sadrže još i nepoznate, pojedine otežavajuće faktore, koji se onda smatraju „eksternalijama“, odnosno sporednim za istinski racionalni kalkul rentabilnosti.

U procesu privrednih kretanja nakon drugog svetskog rata, jedva da je bilo zanimljivo pitanje o „društvenim troškovima privatne privrede“ (što je naslov knjige K. W. Kappa, prvog ozbiljnijeg sučeljavanja sa ekološkim problemom). Sistem je, očito, opravdao sebe visokim stopama privrednog razvoja i skoro neprekidnim porastom blagostanja. Proizvodi se i troši, a da u vidokrug ne dospavaju posledice delovanja proizvodnje i potrošnje na cirkulaciju između čoveka, društva i prirode. U kvantitativističkom i kapitalističkom tipu mišljenja, koji leži u osnovi kapitalističkih kalkulacija rentabilnosti, gubi se smisao za kvilitativno. Čak i tamo, gde organičenost prirodnih zaliha uspostavlja opšte granice privrednog razvoja na zemlji, te granice su najpre shvaćene kao isključivo kvantitativne (kao u modelima „Rimskog kluba“); granice razvoja jesu granice energetskih resursa, opstojanja sredstava za ishranu, industrijskih sirovina, „životnog prostora“, itd. Jedino tamo, gde je mišljena kao uslov produkcije i reprodukcije čovečanstva, priroda se shvata još i u kvantitativnim formulama, razvijenim i usavršenim u kapitalističkoj racionalnosti, čiju osnovu inače predstavljaju. Postepeno je postalo nemoguće da se ovakvom tipu mišljenja uoblič i jedan kvalitativno nov odnos čoveka, prirode i društva.

Teorijski i politički zadatci

Zadatak je u tome, da se kritički prevladaju ekonomski redukovane, kvantitativističke, krnje predstave o povezanosti prirode sa društvom. Iako je prevashodno teorijski, problem se, međutim, ne može ograničiti isključivo na teoriju; štaviše, ovde imamo posla sa političkim problemom, koji pritom dira u vitalni nerv ljudske egzistencije. Shvate li se granice prirode isključivo u kvantitativnom smislu, mogla bi nas uljuškati iluzija, da je moguće formulisati neke početne stavke za rešenje problema koji tu leži isključivo putem kvantitativističkog razumevanja proizvodnje i potrošnje, proizvodnih snaga i tehnologije. Međutim, ako se ovaj problem ipak shvati u kvalitativnom smislu, tada se postavljaju dosada neformulisana pitanja, koja zahtevaju nove političke i teorijske odgovore. Njihovo postavljanje jeste teorijski i politički zadatak koji nam nameću granice prirode. Pri tom je jasno, da diskusija povodom naše centralne teme „ekologija i marksizam“ mora uzdrumati ustaljene šablone u shvatanju razvoja proizvodnih snaga i njihovog vrednoćenja u pojmu emancipacije tradicionalnog radničkog pokreta, kako bi se cilj emancipacije sačuvao.

Perspektivnost i besperspektivnost građ. inicijative

Izgleda da ekološki problem treba da leži prekopreko u odnosu na klasnu podelu društva. To je jedan od bitnih razloga da su se tradicionalne klasne organizacije, poput sindikata ili radničkih partija, nijime politički manje bavile, nego takozvane građanske inicijative. Da li je za rešavanje tog problema potrebno da one budu i politički subjekat? Građanske inicijative, na jednoj strani, ispoljavaju teškoće legitimnosti partija političkog sistema, a takode i problematičnost sindikata kao organizacija radničke klase, pa mogu adekvatno da naćnu problem društva i prirode. Utoliko one poseduju progresivno pro-aktivni značaj unutar spektra delatnosti građanskog društva, u kome su ostale forme političke artikulacije tradicionalno slabo razvijene. Razume se da im je značaj pritom ograničen partijnošću interesne strukture i parametra akcije. Uglavnom teritorijom i projektima povezane, one artikulišu ograničene interese i perspektive u organizacione forme unutar političkog sistema, koje ne odgovaraju datoj partijskoj strukturi. Doduše, partijnost ne uklada čak ni državno-politička organizacija (na primer, zaštita okoline u Saveznom udruženju gr. inicijativa). Ovdje je nagovešteno, da se problematični odnos čoveka, prirode i društva može odvijati jedino ograničen na način, na koji ga građanske inicijative često sprovode. Pošto je društvo u kapitalističkim vidovima proizvodnje klasno društvo, ni rešenje konflikta društva i prirode ne može se postići aptrahovanjem klasnih suprotnosti toga društva. Ako su uslovi i posledice tendencioznog razamaja prirode u izvesnom smislu „meduklasni“, rešenje koje bi se moglo formulisati neutralno od klasne podela ne bi trebalo smatrati rešenjem. Odnosno, problem vladavine je uzrok ekološkom problemu: vladavina čoveka nad prirodom, u društvu koje je izgrađeno na vladavini kapitala nad neposrednim proizvodima i u kome je realizacija kapitala (a ne društvena potreba) svrha proizvodnje. Nasuprot ovakvom društvom određuju svrhe proizvodnje, na drugoj strani često stoji „orijentacija na potrebnu vrednost“, građanske inicijative, koja je zasnovana na stvarnim potrebama i društvenoj potrošnji. Međutim, i orijentacija na potrebnu vrednost i kvalitativnu svest u pogledu unutrašnje i spoljašnje prirode, predpostavlja pojam emancipacije u društvenom kontekstu. Društvena emancipacija nužno upućuje na nov odnos prema prirodi potčinjenog čoveku; a takav slobodan odnos prema prirodi može se aktivno razvijati jedino u društvu oslobođenom od klase vladavine. Ova kritika ne bi trebalo da umanji značaj građanske inicijative, već samo da naznači perspektivnost i besperspektivnost, koje su u njoj podjednako sadržane.

Koliko bi mogli da budu značajni upravo ovi momenti, vidno je i pri pokušajima građanske inicijative da uzme učesća na izborima u parlamentarno-političkom sistemu.

Menjati i strukturu proizvodnih snaga

Očigledno je da je neopravdan optimizam koji za istinu podmeće fraze o dijalektici proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa. Više ne zadovoljava (kao što su smatrali teoretičari DRUGE i TREĆE Internacionalne), da se razvoj proizvodnih snaga unutar kapitalističkih odnosa iskoristi kao osnova za neko novo društvo, ili da se podje od toga, da bi se izmenom društvene forme iskoristavljaju proizvodnih snaga u socijalističkom pravcu, uklonić i negativne pratnje pojave koje su u kapitalizmu sa tim vezane. Proizvodne u proizvodnim odnosima izvan sebe, kapitalistički kvantitativizam, pa i odnos čovek – priroda – društvo, koji smo kritikovali. Često su proizvodne snage kao takve, kritikovali. Često su proizvodne snage kao takve, bilo da se javljaju pod kapitalističkim ili realno postojećim socijalističkim proizvodnim odnosima, dovoljno destruktivne (pri tom se misli na atomske centrale).

Dakle, više nije dovoljno očekivati revolucionisanje snaga mora da se izmeni. Još uvek nam se čini da je odlučujuća mana, koja snaga mora da se izmiedi. Još uvek nam se čini da je odlučujuća mana, koja određuje društvenu praksu realno postojećeg socijalizma, ta, da je uglavnom dovoljna društvena kontrola nad proizvodnim snagama da bi se otklonila njihova negativna dejstva. Kritika Rudolfa Bahrosa pokazuje da su odnosi između čoveka prirode i društva, onako kako su se deformisali u građanskoj epohi, duboko „zavladali i u realno postojećem socijalizmu“.

„Alternativni život“

Date su tehnološke mogućnosti (na bazi naučno-tehničkog napretka) za samostrebljenje ljudske vrste. Istorijska mogućnost zajedničkog prosperitara radnih klasa, o kojoj su komunističkom Manifestu govorili Marx i Engels, može se ostvariti u epohama atomske i neutronske bombe, a i na veoma uvećanoj lestvici primene riskantnih tehnoloških i proizvodnih procesa. Politički odgovor „mizne koegzistencije“ nalazi u ovome jednu racionalnu osnovu. Međutim, kad problem oslobodimo svetsko-političke dimenzije, postaje jasno da njegovo rešenje zahteva novu svest. Ako smo rekli da su mišljenja i delanje u kvantitativima (pod primatom realizacije kapitala) odgovorni za razaranje prirode, onda alternativna, naime mišljenje u kvalitativima, označava snažnije osvrtnje na potrebnu vrednost, dakle materijalne i prirodne uslove društvene reprodukcije u jednoj svrhovitoj svesnoj organizaciji društvenog života. (Jasno nam je da je time, pod parolom nekakve samostaljene „teorije upotrebe vrednosti“, stvarana velika i gruba zbrka: „Upotreba vrednosti je ono što zahteva moje neposredne potrebe, a da bi se ta upotreba vrednosti prisvojila, prisvajam sebi, takode, i pravo protiv ostalih društvenih individua i grupa“.) Na ovaj način nedavno je progovorila sveprisutnost korporativnih interesa). Ova alternativa implicira i izmenjeni odnos čoveka prema samome sebi, već i zbog toga što ne želimo da ga shvatimo samo kao proizvodnog faktora, nego kao čoveka sa unutrašnjom i spoljašnjom prirodom. Ovo nikako ne znači besktvo u prirodu pod parolom nekakvog „alternativnog života“. Sa pokušajima da se umakne vladajućim odnosima, putem novog određenja individualnih veza sa prirodom, kao što su „Naturfreik“, „Makrobiot“ itd., data je istovremeno, po pravilu i društvena perspektiva promene. Ili, ako je alternativa uglavnom individualno i postulatno suprotstavljena vladajućim odnosima, ona se više ne razvija u društvenom smislu.

Ovčarstvo u Švajcarskim Jurama, alternativni majuri u Lueschow – Dannenbergu makrobiotski dućani, jesu nedavni pokušaji da se problem čovek – društvo – priroda zava. Moćda je to, za jedne ili druge, lično moguće na ovaj način rešiti, ali u društvenom kontekstu sprečava izgleda na neku promenjenu strukturu.

Kompromisna politika sindikata

Zapadnomenački sindikati su dosada uložili veoma malo napora da na nov način formulišu svoj pogled na ekološki problem. Sve dok je privreda cvetala, bilo je moguće „rešavati“ problem: oštećenja unutrašnje i spoljašnje prirode istovremeno sa političkom cenom. Godinama su rastući intenzitet rada i sa njim povezani poremećaji ljudskog organizma i ljudske palhe tretirani samo kompenzativno ili odgovarajućim medicinskim rehabilitacionim merama: rane unutrašnje čovekove prirode bile su zatvorene rastom nadnica; Njihovo proširenje kompenzovano je proširenom potrošnjom. Tek početkom sedamdesetih godina oformila se i svest o tome, da se samo političkom nadnica ne bi više moglo dosk oćiti snagama kapitalističkog proizvodnog procesa koje razaraju ljudsku prirodu i da se on sam mora kontrolisati u svojim posledicama. Tarifni ugovori u Nordwitttemberg/Nordbadenu, regulacijom radnog vremena, pauza, ritma na tekućoj traci, pokazuju novu orijentaciju sindikalne politike, koja je bila dovedena u krizu, prvo putem razornih uticaja proizvodnog procesa na radnike, a zatimN prestankom kompenzatornog dejstva politike nadnica. Ono što smo rekli o kompenzaciji rastućeg radnog intenziteta, u formi povišenja nadnica, na sličan način važi za sve progresivnije razaranje okoline (pojam okoline već sadrži redukciju, jer je zabušuren sam čovek, kao deo te okoline). Uništavanje predela za oporavak, povećana „negostoljubivost gradova“, koji onda proizvode snove o konfekcijskoj Stuyvesant-prirodi, sa suncem, vodom, vetrom i lepm preplanulim devojkama, nalaze takode svoje rešenje u političkim nadcima. Umesto oporavka postoje ferijalna putovanja u udaljene krajeve, čime se dilema prirode – čovek – društvo samo izvozi i dobija svetskeR dimenzije. Svi ovi momenti, značajni za reprodukciju radne snage, ukazuju na strateška do-mišljanja sindikata, koji postaju svesniji prirode kao ljudskog uslova života, nego što je to ranije bio slučaj, a upućuju i na unutrašnju povezanost ekoloških problema sa interesnom politikom sindikata, čija se iluzija garantovanih radnih mesta i nadnica izgubila s prosperitetom kapitala. Dok su sindikati na jednoj strani morali da iskuse to u proizvodnom procesu, naime da se kapitalistički razvoj plaća investicijama racionalizacije, otpuštanjem radnika, dekalifikacijom i jaćanjem intenziteta rada, i da se počnu tome odupirati, stavljaju oni još uvek na kartu kapitala, na pr. u pitanju ok Atomskoj energiji, pri čemu predstavljaju kratkoročne interese za poljavanja (čiji uspeh nikom slučaju nije zagarantovan) dugoročnim šansama za opstanak svojih članova i potomaka u jednom zagađenom svetu.

Ovde je otvoren još jedan širi redišni problem: „društveni horizont vremena“; da upotrebito taj pojam, i u atomskom sektoru obuhvata samo nekoliko godina, eventualno par decenija, u odnosu na „prirodni horizont vremena“, koji zahvata više od 20000 godina, ako se kalkuliše vremenima poluraspada radioaktivnih materijala. Ljudsko i prirodno vreme se razlaze u tolikoj mri da svako odlučivanje, koje to ne uzima u obzir, jeste neodgovorno prema društvu i prema prirodi. S nemačkog prevela: Suzana SPASIC

PROKLA, 34 (Berlin)

DEKLARACIJA DAJ DONGA O OKOLIŠU PROČITANA NAPLENARNOJ SJEDNICI KONFERENCIJE UJEDINJENIH NARODA, STOCKHOLM, JUNI 1972

Ne bih želio ispasti predramatičan, ali mogu samo zaključiti, na temelju obavještenja kojim raspolazem kao generalni sekretar, da Ujedinjeni narodi imaju još na raspolaganju deset godina da podrede svoje stare svade i da otpočnu opće sporazumijevanje radi okončanja utrke u naoružanju, radi unapređenja čovjekova okoliša, radi obuzdavanja demografske eksplozije i radi osiguranja potrebnih sredstava za razvojne napore. Ako se ovakvo opće sporazumijevanje ne postigne u slijedećem desetljeću, tada se istinski bojim da će problemi koje sam spomenuo doseći takve zaprepašujuće razmjere, da će izmaći mogućnostima našeg nadzora. U Thant, 1969.

Ljudi žive kao dio složenog prirodnog sistema s oblicima međuzavisnosti koji su tek nedavno na dramatičan način postali vidljivi. Oni su također dio složenog društvenog, privrednog i političkog sistema što su ga sami stvorili, obično bez neke procjene o nepredviđenim i ponekad katastrofalnim posljedicama takvog sistema po životne sposobnosti prirode. Ovi sistemi, štoviše, sadrže greške i neuravnoteženosti koje onemogućavaju da se podjednako zadovolje potrebe svih ljudi – snabdijevajući i manjinu preobiljem dobara, ostavljaju veći dio ljudi u svijetu siromaštva i očaja.

Interakcija između društvenog i prirodnog sistema dovela je do krize okoliša koja, iako se u velikoj mjeri može pripisati privredama industrijskih zemalja, pogada svakog pojedinca na Zemlji. Svijest o krizi okoliša došla je u času kad se zapostavljene nacije i siromašni, neopskrbljeni ljudi bore za to da bi mogli sami odlučivati o svojoj sudbini i ističu svoje pravo na puno sudjelovanje u nacionalnim i međunarodnim poslovima. Opstanak čovječanstva traži da se uvjeti prirodnog okoliša i potrebe ljudskih bića promatraju kao dijelovi istog problema. To zahtijeva duboke promjene u našim političkim, ekonomskim, socijalnim strukturama, s jedne strane, i u individualnom stilu života s druge strane, čiji je cilj ne samo preživljavanje, već preživljavanje, s maksimalnim ostvarenjem ljudskih mogućnosti. To će tražiti također i obrazovne programe za osposobljavanje ljudi da shvate međuzavisnost svjetskih problema i vrstu potrebnih promjena. U ovom se nastojanju rukovodimo slijedećim načelnim smjernicama: 1. Ljudski opstanak zavisi od životne djelatnosti bezbrojnih vrsta biljaka, životinja i mikroorganizama; od povezanih fizikalnih i kemijskih reakcija u atmosferi, oceanima, slatkoj vodi i na zemlji. Širina i složenost ove međuzavisnosti postali su očiti uslijed sve veće ljudske intervencije u životne procese na našem planetu. Cjelokupni je život zavisna od interakcije materije i energije koju sadrže zemaljski ekosistemi. Mi utičemo na ove interakcije, iako ih još nismo shvatili. Potrebno je da ih ljudi shvate, očuvaju, pa ako ih mijenjaju, da to čine s pažnjom i mudrošću.

2. Između tradicionalnog pojma ekonomskog rasta i očuvanja okoliša postoji fundamentalni sukob. U toku posljednjeg stoljeća nekontrolirani rast industrijske proizvodnje za okolinu štetnih supstancija i proizvoda u nekim je dijelovima svijeta proizveo zagađivanje u opasnim razmjerima i odgovoran je za nesredeno rasipanje resursa. U isto je vrijeme rastuća koncentracija ekonomske moći i industrijske aktivnosti dovela do centralizacije dobiti unutar nekoliko nacija iskorištavanjem Zemljinih prirodnih zaliha i do sticanja međunarodnog političkog utjecaja proizašlog iz nadzora nad ovim zalihama. Postalo je jasno da je potrebna veća racionalnost u raspodjeli industrijske moći ako se žele riješiti globalni problemi okoliša i društva. Takva će preraspodjela ujedno omogu-

čiti ravnomjerniju raspodjelu ekonomske i političke moći između nacija i pojedinaca.

3. Strane korporacije iskorištavaju nacionalne i regionalne zalihe u Trećem svijetu, a izvlačenje koristi iz izrabljivanih područja izaziva širok i rastući ekonomski jaz među nacijama i monopol razvijenih zemalja nad industrijskom proizvodnjom, energijom, tehnologijom, informacijom i političkom moći. U zemljama u razvoju dolazi do gomilanja suvišnih dobara i kapitala, i uvođenja monokultura što se negativno održava na njihovu ekonomiju i poljoprivredu, kako bi se i dalje bogatije industrijski razvijene države. Strane investicije, ekonomski razvitak i tehnološka praksa industrijski razvijenih zemalja mora u sadašnjem obliku nestati, izmijeniti se u ime osnovnog zahtjeva svakog naroda za kontrolom vlastitih resursa. Međutim, upotreba prirodnih bogatstava ne smije biti pod isključivom vlašću geografskih slučajnosti, već se moraju crpiti na takav način da pokrivaju potrebe svjetskog pučanstva i budućih generacija. Vlast bilo kojeg naroda u nekom području nad privrednim izvorima i okolinom mora sadržavati obvezu i priznanje da je okolina nedjeljiva cjelina koja ne može biti podložna političkim granicama. Okoliš valja zaštititi od ikakvog mogućeg zagađivanja, uništavanja i izrabljivanja.

4. Jasno je da se u jadnom konačnom svijetu s konačnim prirodnim zalihama ne može beskonačno nastaviti rast ljudskog pučanstva. Pučanstvo je istovremeno jedan od brojnih, iako ne jedini faktor, koji u dugoročnom razvoju najviše i najodlučnije utječe na ljudsku okolinu. U stvari, pitanje je pučanstva nedjeljivo od pitanja pristupačnosti prirodnim zalihama. Istinsko poboljšanje životnih uvjeta u zemljama u razvoju više će pridonijeti stabilizaciji rasta pučanstva nego programi za kontrolu populacije. Pučanstvo nije izolirani problem, već ima složene odnose s društvenom, ekonomskom i prirodnom okolinom ljudskih bića. Veličina pučanstva može biti premala ili prevelika bilo kada, a to zavisi od mogućnosti da se nabave prirodna sredstva i utječe na okolinu. Ekološka se načela u odnosu na ulogu pučanstva mogu podjednako primijeniti na ljudsku i na životinjske populacije. Međutim, društvena organizacija je ljudskog pučanstva takva da može promijeniti ili zamijeniti ova načela.

U globalnim razmjerima problemi pučanstva u zemljama u razvoju posljedica su kolonijalne ekspanzije u toku posljednja dva stoljeća s virtuelnim isključivanjem pučanstva Azije, Afrike i Latinske Amerike od punog raspolaganja vlastitim privrednim resursima. Ovaj se proces ekonomske eksploatacije još nastavlja usprkos nominalnoj nezavisnosti bivših kolonija i zavisnih teritorija. Istovremeno, ekonomske su se elite u zemljama u razvoju, pomoću političke kontrole povezale s krupnim interesima zemalja-metropola i onemogućavaju narodima Trećeg svijeta da se koriste vlastitim bogatstvom u skladu sa svojim interesima i potrebama. Preraspodjela prirodnih bogatstava u cjelini bezuvjetna je pretpostavka ispravljanja ovog historijskog procesa. Tako dugo dok se pustoše zalihe, kako to biva danas, nije ispravno opisivati demografsku eksploziju kao izvor svih zala. (Postoji očita zbrka u mnogim glavama između prenapučenosti i pučanstva) Cinjenica da neke urbanizirane zone karcinomno rastu, ne može biti razlog da zaboravimo stvarni zadatak naše generacije: ispravno rukovanje s prirodnim izvorima i prostorom. Industrijski razvijene nacije, uglavnom odgovorne za ovo stanje stvari, sigurno nemaju pravo da izgladnjelim narodima u svijetu preporučuju politiku stabilizacije pučanstva.

Treba primijetiti da će, što se tiče ekonomski razvijenih zemalja, povezivanje porasta potrošnje per capita sa stabiliziranim

pučanstvom, ili stabilne potrošnje s rastućim pučanstvom dovesti do daljnjeg iscrpljivanja prirode i zagađivanja. To se, međutim, neće dogoditi ako budu poduzete odgovarajuće socijalno-ekonomske promjene koje će dovesti do ekološki zdrave proizvodnje i potrošnje.

5. Ekonomski razvitak u svakom obliku zahtijeva tehnologiju. Neki proizvodi masovno proizvedeni u uobičajenoj tehnologiji veoma su štetni za okolinu. Ne možemo, međutim, odbaciti tehnologiju per se, već je moramo prestrukturirati i usmjeriti u drugom pravcu. Ekološki zdrava tehnologija smanjit će degradaciju okoline. Brzi razvitak novih postupaka mora biti provjeren tehnološkim ispitivanjima i sistemom nadzora da bi se osiguralo da nova tehnologija bude u skladu sa zahtjevima ekologije i da se upotrebljava za nadživljavanje i usavršavanje čovjeka i njegovih mogućnosti. Nije dovoljno postojecoj tehnologiji dodati postrojenja protiv zagađivanja, iako je to prvi korak u uklanjanju sadašnje tehnologije što zagađuje okolinu.

6. Kultura industrijskih zemalja odražava njihovu političku i ekonomsku ideologiju, a ta je zasnovana na stalno rastućoj akumulaciji materijalnih dobara i na nekritičkom vjerovanju da je tehnologija sposobna riješiti sve ljudske probleme. Ova se ideologija a u njoj je etički element zaboravljena dimenzija, širi čitavim svijetom. Ako bude prihvaćena, neće izazvati samo individualno i nacionalno razočaranje i nezadovoljstvo, već će onemogućiti uspostavljanje racionalne ekonomske i ekološke politike. Porast ekonomskog blagostanja pomoći će zemljama u oskudici da sačuvaju svoju kulturnu i duhovnu baštinu, ali mnogi će narodi u industrijski razvijenim zemljama, suočeni sa smanjenjem materijalnih mogućnosti, morati, u skladu s ekološkim i društvenim blagostanjem, potražiti nove definicije napretka.

7. Deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda na jednom mjestu kaže: «Sva su ljudska bića rođena slobodna i jednaka po dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i sviješću i moraju djelovati jedni prema drugima u duhu bratstva.» Jedan od najkritičnijih problema, koji predstavlja stalnu i rastuću prijetnju ljudskom opstanku, jest rat. Problem rata usko je povezan s pitanjima loše raspodjele materijalnih dobara i okoline. Proizvodnja, gomilanje i trgovina oružjem sviji vrsta – nuklearnih, konvencionalnih i novih – predstavljaju sve veći teret za narode u svijetu.

Proizvodnja oružja jednako je teret za bogate i siromašne narode. Vojna tehnologija, kao veliki dio industrijske djelatnosti, naročito u ekonomski razvijenim zemljama, glavni je izvor općeg zagađivanja i iscrpljivanja prirode. Zato su rat i priprema za rat neposredno povezani s problemima okoliša. S bujanjem nuklearnih oružja, do kritične su točke porasle opasnosti za okolinu, kontrola naoružanja postala je teža, a nuklearni rat vjerojatniji. Goleme svote što se troše za vojne svrhe treba neposredno dodijeliti za opću preraspodjelu materijalnih dobara i poboljšanje kvalitete okoliša. Tako dugo dok trpimo rasipanje i destruktivnost samoga rata, nećemo moći ostvariti stabilnu okolinu od koje zavisi opstanak svih nas.

No, odlučnost da se ukinu rat mora poštivati pravo naroda da se bori, i da će se sigurno boriti kako bi se oslobodio od nacionalne i internacionalne represije. Oni što najozbiljnije traže da se ukinu rat, moraju izraziti solidarnost sa svojom ljudskom braćom koji vode takvu borbu, ali i da istovremeno podvlače potrebu za razvijanjem miroljubivih i nenasilnih metoda u rješavanju nacionalnih i internacionalnih sukoba u svijetu izloženom opasnosti totalnog uništenja ratom. Stockholm, lipanj 1972. Nezavisna konferencija o okolišu, organizirana po Dai Dongu

DEKLARACIJA O LJUDSKOM OKOLIŠU KONFERENCIJE UJEDINJENIH NARODA STOCKHOLM, 5. – 16. JUNA 1972

Proklamira:

1. Čovjek je ujedno stvor i stvorilac svoje okoline koja mu daje fizička sredstva života i pruža uvjete za intelektualni, moralni, društveni i duhovni razvitak. U evoluciji ljudske vrste na ovom planetu dostigli smo fazu kad je čovjek, pomoću svih narodima koristi od napretka i mogućnost poboljšanja kvalitete života. Pogrešno ili bezobzirno primijenjena ova moć može nanijeti neprocjenjivu štetu ljudskim bićima i ljudskoj sredini. Oko nas zamjećujemo sve više dokaza o šteti koju je čovjek stvorio u mnogim područjima na Zemlji: opasan stupanj zagađivanja zraka, vode, zemlje i živih bića; velike i nepoželjne poremećaje u ekološkoj ravnoteži biosfere; razara-

naroda u čitavom svijetu i dužnost svih vlada.

3. Čovjek mora stalno sabirati iskustvo i napredovati pomoću otkrivanja, pronalaženja, stvaranja i unapređivanja. Njegova sposobnost da preobrazí svoju okolinu može, ako se racionalno upotrebljava, donijeti svim narodima koristi od napretka i mogućnost poboljšanja kvalitete života. Pogrešno ili bezobzirno primijenjena ova moć može nanijeti neprocjenjivu štetu ljudskim bićima i ljudskoj sredini. Oko nas zamjećujemo sve više dokaza o šteti koju je čovjek stvorio u mnogim područjima na Zemlji: opasan stupanj zagađivanja zraka, vode, zemlje i živih bića; velike i nepoželjne poremećaje u ekološkoj ravnoteži biosfere; razara-

nje i iscrpljivanje nenadoknadivih prirodnih izvora; velike nedostatke štete za tjelesno, duševno i socijalno zdravlje čovjeka u okolini koju je sam stvorio, naročito u sredini gdje živi i radi.

4. U zemljama u razvoju većina ekoloških problema prouzročena je nedovoljnom razvije- nošću. Milijuni ljudi žive daleko ispod »granice siromaštva«, lišeni odgovarajuće hrane i odjeće, krova i obrazovanja, zdravlja i zdravstvene zaštite. Zemlje u razvoju moraju usmjeriti svoje napore za razvitkom imajući na umu primarne potrebe, ali i nužnost da se očuva i unaprijedi okolina. U istom će cilju industrijalizirane zemlje vršiti napore da smanje jaz između sebe i zemalja u razvoju. U industrijaliziranim su zemljama ekološki problemi općenito povezani s industrijalizacijom i tehnološkim razvojem.

5. Prirodni rast pučanstva predstavlja permanentnu opasnost za očuvanje okoline, pa treba stvoriti odgovarajuću politiku i mjere kako bi se ovi problemi riješili. Čovjek je najdragocjenija vrijednost ovoga svijeta. Ljudi su oni koji promiču društveno bogatstvo, razvijaju znanost i tehnologiju i svojim radom stalno mijenjaju ljudsku okolinu. Zajedno s društvenim napretkom i napredovanjem u proizvodnji, znanosti i tehnologiji raste svakodnevno i čovjekova sposobnost da poboljša svoju okolinu.

6. Došli smo na onu točku u povijesnom razvoju kada našu akciju moramo voditi na globalnoj razini s više brige o posljedicama zagađivanja okoline. Zbog neznanja ili nemarnosti možemo nanijeti golemu i nepopravljivu štetu okolini, od koje zavisi naš život i naše blagostanje. Obratno, pomoću potpunije spoznaje i mudrijeg djelovanja možemo ostvariti za nas same i za naše potomstvo humaniji život u okolini usklađenoj s ljudskim potrebama i nadama. Postoje otvorene perspektive za poboljšanje kvalitete okoline i omogućavanja humanijeg života. Potrebno je poduzetno, ali mirno stanje duha i intenzivni ali koordinirani rad. Čovjek se mora koristiti znanjem kako bi u suradnji s prirodom gradio bolju okolinu, ostvario slobodu u svijetu prirode. Zaštita i poboljšanje ljudske okoline za sadašnje i buduće generacije postalo je imperativni cilj čovječanstva – cilj koji valja ostvarivati zajedno i u skladu s fundamentalnim ciljevima mira, svjetske privrede i društvenog razvitka.

7. Da bi se postigli ekološki ciljevi, potrebno je da građani i zajednice, poduzeća i ustanove preuzmu odgovornost i podijele zajedničke napore. Pojedinci u svim oblastima života i organizacije u mnogim područjima oblikovat će svojim vrijednostima i akcijama buduću okolinu svijeta. Lokalne i nacionalne vlade podnijet će najveći teret u dalekosežnoj ekološkoj politici i djelovanju u granicama njihovog zakonodavstva. Potrebna je također i internacionalna suradnja kako bi se povećali prirodni resursi i pomogle zemlje u razvoju da ostvare svoje odgovornosti na tom polju. Sve veći broj ekoloških problema, koji su po svojem opsegu regionalni ili globalni, tražit će, u zajedničkom interesu, intenzivnu koordinaciju među nacijama i akciju međunarodnih tijela. Konferencija se obraća vladama i narodima da upotrijebe zajedničke napore radi sačuvanja i poboljšanja ljudske okoline za dobrobit svih naroda i njihova potomstva.

Načelo 1. Čovjek ima osnovna prava na slobodu, jednakost i odgovarajuće uvjete života, u kvalitetnoj okolini koja omogućava život u dostojanstvu i blagostanju, i on nosi moralnu odgovornost da zaštići i poboljša okolinu za sadašnje i buduće generacije. U tom pogledu politika što provodi ili zadržava apartheid, rasnu segregaciju, diskriminaciju, kolonijalne i druge oblike potlačivanja ili strane dominacije ostaje osuđena i mora biti odstranjena. Načelo 2. Prirodni izvori zemlje,

uključujući zrak, vodu, tlo, floru i faunu, naročito reprezentativne uzorke prirodnog ekosistema, moraju biti sačuvani za dobrobit sadašnjih i budućih generacija pomoću brižljivog planiranja i gospodarenja.

Načelo 3. Sposobnost zemlje da proizvodi obnovljive životne resurse mora se održati i, kad je god moguće, obnavljati i poboljšavati.

Načelo 4. Čovjek ima posebnu odgovornost da sačuva i mudro gospodari baštinom divlje faune i njenih obitavališta sada ugroženim djelovanjem različitih kombiniranih faktora. Očuvanje prirode, uključujući divljinstvo, mora stoga postati značajno u planiranju ekonomskog razvoja.

Načelo 5. Neobnovljivi resursi Zemlje moraju se upotrebljavati na takav način da se spriječi opasnost njihova budućeg iscrpljivanja i da korist od njihove upotrebe dijeli čitavo čovječanstvo.

Načelo 6. Izbacivanje toksičkih ili drugih supstancija i oslobađanje topline u takvim količinama ili koncentracijama koje premašuju sposobnost prirode da ih apsorbira, mora se zabraniti kako bi se osiguralo da ne dođe do nepopravljivih oštećenja ekosistema. Treba pružiti podršku narodima u svim zemljama u opravdanoj borbi protiv zagađivanja.

Načelo 7. Države će poduzeti sve potrebne korake da spriječe zagađivanje mora supstancijama za koje se zna da oštećuju ljudsko zdravlje, da štete morskom životu, oštećuju ljepotu prirode ili dolaze u sukob s drugim zakonitim upotrebama mora.

Načelo 8. Ekonomski i društveni razvitak bitan je da se osigura pogodan život i radna sredina za čovjeka, te da se stvore na Zemlji uvjeti potrebni za poboljšanje kvalitete života.

Načelo 9. Ekološki nedostaci prouzročeni uvjetima nerazvijenosti i prirodnim katastrofama postavljaju teške probleme i može im se najbolje pomoći ubrzanim razvojem, tako da se dodjeljuju značajne količine financijske i tehničke pomoći kao dodatak domaćim naporima u zemljama u razvoju, toliko dugo koliko je potrebno.

Načelo 10. Za zemlje u razvoju bitna je stabilnost cijena i odgovarajuće zarade za primarne potrebe i sirovine za gospodarenje okolinom, budući da se mora podjednako voditi računa o ekonomskim kao i ekološkim procesima.

Načelo 11. Ekološka politika svih država mora pogodovati jačanju, a ne slabljenju sadašnjeg ili budućeg razvojnog potencijala zemalja u razvoju. Ona ne smije spriječiti da zemlje u razvoju dostignu viši standard života što će zahtijevati poduzimanje odgovarajućih koraka kod država i internacionalnih organizacija kako bi se postigao sporazum o sprečavanju mogućih nacionalnih i internacionalnih ekonomskih posljedica koje proizlaze iz primjene ekoloških mjera.

Načelo 12. Potrebno je osigurati sredstva da bi se sačuvala i poboljšala okolina, uzimajući u obzir okolnosti i posebne zahtjeve zemalja u razvoju i troškove proizašle iz njihovog uključivanja u čuvanje okoline i razvojno planiranje, pri čemu će trebati na vlastiti zahtjev, osigurati i dodatnu internacionalnu tehničku i financijsku pomoć.

Načelo 13. Da se poboljša gospodarenje s prirodnim zalihama i okolinom, države moraju ostvariti integralni i koordinirani prilaz planiranju razvoja kako bi osigurale da takav razvitak bude u skladu sa zaštitom i poboljšanjem ljudske okoline, a na korist njihova pučanstva.

Načelo 14. Racionalno planiranje predstavlja bitno oruđe za uklanjanje sukoba između razvojnih potreba i potreba za zaštitom i poboljšanjem okoline. Načelo 15. Potrebno je primijeniti planiranje u ljudskim naseljima i urbanizaciji sa ciljem da se izbjegnu negativni učinci na okolinu i dobije maksimalna socijalna, ekonomska i ekološka korist za sve. Nužno je napustiti sve projekte koji su zamišljeni za kolonijalnu ili rasiističku dominaciju.

Načelo 16. Demografska politika, ako ne proturječi osnovnim ljudskim pravima, a izgleda najpogodnija za pojedine vlade, mora se primjenjivati u onim oblastima gdje stopa porasta pučanstva ili pretjerana koncentracija pučanstva može imati negativne učinke na ljudsku okolinu ili razvitak, ili gdje niska gustoća pučanstva može spriječiti poboljšanje ljudske okoline i spriječiti razvoj.

Načelo 17. Odgovarajuće nacionalne ustanove moraju biti zadužene zadaćom planiranja, gospodarenja i kontrole ekoloških izvora države s ciljem da poboljšaju kvalitetu okoliša.

Načelo 18. Znanost i tehnologija, kao dijelovi ekonomskog i društvenog razvitka, moraju se primjenjivati za utvrđivanje, izbjegavanje i kontrolu ekoloških opasnosti i rješavanje ekoloških problema, a za zajedničko dobro čovječanstva.

Načelo 19. Obrazovanje u ekološkim pitanjima, za mlade generacije kao i za odrasle, s potrebnim obzirom prema podprivilježiranim, bitno je za proširenje temelja prosvijećenog mišljenja i odgovornog ponašanja pojedinaca, poduzeća i zajednica u zaštiti i poboljšanju okoliša u njegovoj punoj ljudskoj dimenziji. Također je bitno da masovne komunikacije na bilo koji način ne pridonose kvarenju okoliša, već naprotiv da šire svijest o potrebi zaštite i poboljšanja okoliša s ciljem da se čovjek osposobi za pun razvitak svojih mogućnosti.

Načelo 20. Znanstveno istraživanje i razvitak u okviru ekoloških problema; i nacionalnih i internacionalnih, valja unapređivati u svim zemljama, a posebno u zemljama u razvoju. Potrebno je podržavati i pomagati slobodno cirkuliranje znanstvenih obavještenja i prijenos iskustva da bi se olakšalo rješavanje ekoloških problema: »ekološke« tehnologije valja načiniti pristupačnima za zemlje u razvoju kako bi se olakšalo njihovo široko rasprostriranje, a da to ne predstavlja teret za njihove ekonomije.

Načelo 21. Države imaju, u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda i načelima međunarodnog prava, suvereno pravo da se koriste svojim vlastitim zalihama koji pripadaju njihovoj ekološkoj politici, ali i odgovornost da osiguraju kako djelatnosti u okviru njihova suvereniteta ne bi nanijele štetu okolišu drugih država ili područjima izvan granice nacionalnog zakonodavstva.

Načelo 22. Države će surađivati kako bi unaprijedile međunarodno pravo u odnosu na oštećenje i kompenzacije za žrtve zagađivanja i drugih ekoloških oštećenja izazvanih djelatnostima unutar zakonodavstva ili kontrole tih država na područjima izvan njihova zakonodavstva.

Načelo 23. Da se ne bi povrijedili kriteriji ili utvrđeni standardi o kojima se složila međunarodna zajednica, bit će potrebno da se razmotri sistem vrijednosti što prevladava u svakoj zemlji, budući da standardi u najrazvijenijim zemljama mogu biti ili nepogodni ili povezani s nepredviđenim troškovima u odnosu na njihovu primjenu u zemljama u razvoju.

Načelo 24. Problematika zaštite i poboljšanje okoliša mora biti tretirana u duhu ravnopravne suradnje svih zemalja. Suradnja preko multilateralnih i bilateralnih aranžmana i drugih odgovarajućih oblika od bitnog je značaja za uspješnu kontrolu, sprečavanje, smanjenje ili uklanjanje negativnih ekoloških učinaka što proizlaze iz aktivnosti u svim sferama, a na takav način da se poštuje suverenost i interes svih država.

Načelo 25. Države moraju omogućiti internacionalnim organizacijama koordinirajuću, efikasnu i dinamičku ulogu u zaštiti i poboljšanju okoliša.

Načelo 26. Čovjek i njegova okolina moraju biti pošteđeni od nuklearnog oružja i svih drugih sredstava razaranja. Države moraju nastojati da postignu sporazum u relevantnim internacionalnim tijelima o uklanjanju i potpunom uništenju takvih oružja.

Večkrat, tudi v zadnjem času, smo bili tako ali drugače obveščeni o „primerih onesnaženja okolja“ v SR Sloveniji. „Primerih“ zato, ker naša sredstva obveščanja poročajo največkrat zgolj o „primerih katastrof, nepravilnosti, nedopustljivosti, malomarnosti“ itd., kadar gre za onesnaženje okolja. Tak „primer“ zatem skoraj obvezno „naleti, na odpor in zgražanje vse naše javnosti“ in v njenem imenu ali pa v imenu ljudstva tem malomarnim nepridipravom (pa bodisi, da gre za odgovorne posameznike ali pa OZD) takoj izrečejo tudi sodbo.

Obravnavanje tim. „ekološke krize“ pri nas se tako, razen nekaterih izjem, giblje znotraj teh „primerov“, ne da bi skušali analizirati prave vzroke te „krize“, vzroke, ki so najbrž dovolj daleč vstran od brezvestnih poslovodij v raznih cink — amah, barv — arnah in ostalih tovarnah. Na ta način, da se otepmo globljih analiz, te probleme mistificiramo, obravnavamo jih neodvisno od produkcijskega načina in produkcijskih odnosov v naši družbi, jih maskiramo z neodgovornostjo in nepravilnostmi posameznikov — skratka, pripenjamo jim občasnost in slučajnost, namesto da bi pokazali njihovo vpetost v specifičnost zgodovinsko-ekonomskih produkcijskih odnosov, ki so del (in obratno) ravno tako določenega produkcijskega načina, v katerem „vstane in pade tudi tim. ekološka kriza“.

Združeno delo, kot celoto družbeno-ekonomskih odnosov v naši prehodni socialistični družbi, je moč (sicer zelo površno in grobo) opredeliti kot protislovno kategorijo, ki jo na eni strani določajo elementi blagovne produkcije s svojimi zakoni anarhičnosti, naključnosti, podvrženi in odvisni od nihanj na svetovnem tržišču, medtem ko skušamo to naključnost, to anarhičnost, to blagovno produkcijo na drugi strani preseči, ukiniti z načrtnim **podružbljanjem** te produkcije, v kateri bodo združeni producenti racionalno urejali svoje odnose med seboj in „presnavljanje z naravo“².

Zgolj pravno-formalna sprememba lastninskih odnosov, ki jo stori delavski razred kot prvi korak, ne more odpraviti načina produkcije in produkcijskih odnosov, ki so v svoji vseobsežnosti podredili ta svet-kapitalu, kajti način produkcije in produkcijski odnosi (kot njegov del in obratno) v novi državi revolucionarne diktature proletariata še vedno eksistirajo na način lasten pravno-formalno odpravljeni stari družbi.

Zaradi tega skušamo v procesu delavskega smoupravljanja preseči način kapitalistične blagovne produkcije materialnih pogojev eksistence človeškega življenja, ki v sebi kot **predpostavko** in rezultat nosi tudi tim. „ekološko krizo“, saj le-ta ni nikakršen „slučajen primer, nepravilnost“ v sicer skladno in harmonično delujoči produkciji, ampak je sestavni del, način, kako eksistira in deluje ta način produkcije, ki je nastal, ki traja in bo propadel. Podružbljanja produkcije v procesu delavskega smoupravljanja seveda ni mogoče „storiti enkrat in za vedno“, ampak postopoma s krepitvijo razredne zavesti delavskega razreda, s krepitvijo njegove teoretične izobrazbe in organiziranosti njegovega delovanja, z revolucioniranjem tako produkcijskih sil kakor tudi odnosov, kar je nenazadnje vse skupaj odvisno tudi od moči mednarodnega delavskega gibanja.

Zaradi teh „ostankov stare družbe“, ki se jih ne da odpraviti samo s spremembo lastninskih odnosov, kakor smo to že napisali, tudi socializem, kot prehodna družba, ni imun pred to „ekološko krizo“, nasprotno, ta je njegov sestavni del. Da je temu res tako, bomo skušali pokazati tudi v tem članku. Zato „primerov“, ki bodo morda navedeni v nadaljevanju tega članka, ne gre jemati kot „slučajnost ali posebnost v našem združenem delu, oziroma jih gre jemati kot posebnost le toliko, kolikor želimo na ta način strgati ideološki omot blagovne produkcije, ki slovenskemu tehnokratu polaga v usta lažne alternative: „Ali tovarna s strupenimi plini ali pa boste brez kruha!“, v onesnaževanju okolja vidi splošno in nujno posledico vsakega produkcijskega procesa, ne da bi se zavedal, da je tudi tisti tim. tehnični del produkcije temeljno podrejen odnosom, v katerih se nahajajo nosilci produkcije med seboj in da so ti odnosi nastali na določeni stopnji zgodovinskega razvoja, da trajajo in da bodo propadli. Hkrati z njimi pa bo propadla tudi tim. „ekološka kriza“.

Iz obilice podatkov, ki jih imamo, je pravzaprav zelo težko izbrati nekaj takih, ki bodo najbolj nazorno prikazali ekološki položaj v SR Sloveniji, saj nimamo ne časa ne prostora, da bi se na široko razpisali o tej situaciji pri nas. Zato se bomo v nadaljevanju članka omejili na nekatere sklope, ki jih bomo le površno obdelali³.

Jadransko morje

Po predvidevanjih nekaterih znanstvenikov, biologov in oceanografov bo naš del Jadrana biološko erknil tam nekeje okoli leta 1985, medtem ko bo Sredozemlje pobrcavalo še nekeje do leta 2000. Ta predvidevanja slonijo na raziskavah, katerih podatki dokazujejo, da je vitalnost Sredozemlja in s tem tudi Jadranskega morja padla v zadnjih 20 letih za cca 20 — 50 %. Raziskave, ki so omejene na naš Jadran, so pokazale, da le Pad, Adža, Piava in Brenta prinašajo v Severni Jadran vsako sekundo 2000 m³ onesnažene vode, ki jo je „oplemenitila“ severnoitalijanska težka industrija. Med vsem, kar priteče po teh rekah v morje, so najnevarnejši detergenti, živo srebro, cink, svinec, fosfor pa cianidi itd. Temu moramo dodati še pesticide in pa okoli 100 milijonov ton nafte letno, ki tako ali drugače pride v Pad in nato v Jadran. Kakor vemo, je Jadransko morje življensko povezano s Sredozemljem, v katerega pa obmorske države zlijejo na leto kakih 500.000 ton nafte ali njenih derivatov (bodisi kot posledica nesreč, malomarnosti ali pa običajnega čiščenja tankerjev in rezervoarjev). Poleg tega je ob sredozemskih obalah kakih 150 večjih mest, katerih prebivalstvo skupaj šteje nekaj nad 100 milijonov. Kaj to pomeni, nam bo jasno že, če vemo, da mesto s 300.000 prebivalci odda 60 m³ nesnage na minuto, nesnage, ki se takoj nato običajno znajde v morju. Ob vsem tem ima Jadran zelo šibke vodne tokove, kar onemogoča učinkovito mešanje vodnih mas z zrakom. V normalnih razmerah se vodne mase popolnoma obnovijo v približno 80 letih, tako onesnažene kot so sedaj, pa šele v nekaj stoletjih.

Večina znanstvenikov si je enotna, da morjem najbolj grozi prav nafta, ki jo v svetovne oceane zlijejo okoli 10 milijonov m³ letno. Naftni film, ki pri tem nastaja (naftna prevleka debela okoli 100 mikronov) preprečuje prehod plinov in sončne svetlobe med vodo in zrakom. To pa pomeni spremembo celotnega biotopa, ki je lahko usodna za vse življenje v njem. Posledice tega so vidne tudi že na Jadranu, točneje v Tržaškem zalivu blizu Kopra in Izole, kjer bujno raste neka vrsta morske solate, ki zaradi pomanjkanja kisika razpada brez njega in povzroča tvorbo nevarnih plinov in toksičnih snovi.

Italijanske reke, ki prinašajo s seboj vso svinjarijo severnoitalijanske industrije, naša industrija (rafinerije nafte na severu), terminali nevarnih kemikalij, velika mesta s svojimi kloakami onesnažujejo Jadran dan za dnem, medtem pa se turistični delavci zaradi tega pritožujejo in bentijo na račun slabih obiskov, propadlih sezon in okuženih turistov.

Slovenske reke

Že leta 1967 so strokovnjaki izračunali, da v Sloveniji onesnažujemo reke tako, kot bi nas bilo sedem milijonov. Leta 1973 je bil račun ponovljen in postali smo že osem milijonov ljudi. Velika industrija, pospešena industrializacija in urbanizacija, razvoj komunalnih naprav in infrastrukture in vse ostalo, kar je s seboj in sebi prinesel kapitalizem, je privedlo do tega, da so poleg dela Save in Sore najbolj svinjske reke na slovenskem še Mura, notranjska Reka, Paka, Savinja, Voglajna, Meža, Idrija, Ljubljanka, Krka in nekdanja „bistra“ Soča. Medtem ko galvanski obrati, usnjarne, tekstilna in papirna industrija, rudniki, obrati kemične industrije, klavnice in živalske farme onesnažujejo naše reke, je imelo po podatkih zavoda za statistiko od 553 anketiranih industrijskih in rudarskih organizacij le 326 čistilne naprave, pa še od teh niso vse delovale v redu. Poleg tega, da tovarne čistilnih naprav ne kupujejo, ker so pač predrage⁴, se pojavljajo še nekateri drugi problemi, ki segajo v vprašanje primernosti naprav, prilagoditve spremembam v proizvodnem procesu itd. Ker so tudi te naprave največkrat uvožena tehnološka, se dogaja, da jih napačno vgrajujemo in se zaradi tega pokvarijo že po nekaj mesecih.

Ena najbolj umazanih rek ne le v Sloveniji, ampak v celi Jugoslaviji je prav Sava, ki ji v Zasavju zadoja „milostni strel“. Separacija Trbovlje odloži v enem dnevu do 500 ton različnih snovi, od gline do bituminoznih delcev, termoelektrarna kakih 500 ton pepela, Celje 70 ton umazanije, elektrarna Brestanica pa svojih 65 ton pepela. Za vsemi temi se zvrsti še tovarna celuloze in papirja v Krškem s 900.000 enotami umazanije. Tako se relativna umazanost Save, ki pri svojih izvirih oz. pri Dovjah in Bohinjski Bistrici znaša okoli 10 %, pri Brežicah povprečno že na 50 % in je praktično skoraj mrtva.

Podobno je s Soro, kjer je posebna komisija pri ribiški družini našla ob njenem bregu kar 62 smetišč, 20 kanalskih izlivov, dve skladišči kož, rezervoar mazuta ter celo vrsto oljnih in naftnih iztokov, pa z Dravo, Hudinjo, Voglajno, Savinjo. Malo bolje je z dolensko Krko, medtem ko je notranjska Reka ena izmed tistih, ki so vsaj v enem delu biološko popolnoma izumrle. Tovarna organskih kislin in tovarna lesnita v Ilirski Bistrici sta k temu zelo pripomogli. Odpadne snovi in lesne sestavine, ki se raztapljajo v vodi, povzročajo tako onesnaženje, da pomre vse živo. Pene segajo včasih tudi meter v višino in ljudje v okolici dobesedno koplajo zaradi nevzdržnega smrada. Poleg tega, da sedaj pitno vodo vozijo od drugod, da ne uspevajo vrtnine in poljščine, da je domača živina bolna, predstavlja onesnaženje Reke posebno nevarnost zaradi posledic, ki lahko nastopijo zaradi lastnosti kraškega sveta, po katerem teče reka. Nevarnost grozi predvsem Tržačanom, ki se bojijo, da del te reke napaja tudi njihov **mesni vodovod**.

Najbolj onesnažene reke v Sloveniji so po podatkih, ki jih navaja dipl. ing. Helena Seneković, — Marchisetti: Mura od Spilfelda do G. Radgone, Meža od Žerjava do izliva, Dravinja pod Slovenskimi Konjicami, Paka od Šoštanja do izliva, Hudinja in Voglajna od Celja do izliva, Savinja po Laškem, Sora v Medvodah do izliva, Kamniška Bistrica od Domžal do izliva, Ljubljanka pod usnjarno v Vrhniki in pod Ljubljano do izliva, Vipava po pritoku Hublja in notranjska Reka do Ilirske Bistrice in malo pred vstopom v Škocjanske jame.

Poskušajmo na kratko prikazati še številčni prikaz onesnaženja na najbolj obremenjenih odsekih vodotokov v Sloveniji. Ta prikaz je podan v populacijskih ekvivalentih in sicer tako, da vsaka E(nota) pomeni enega prebivalca. Po tem prikazu so glavni onesnaževalci naslednji industrijski kompleksi:

	ca — E(not)
celjski industrijski bazen	200.000
zasavski premogovniki	370.000
druga industrija v Zagorju, Trbovljah, Hrastniku	160.500
separacija rudnika v Žerjavu	454.000
železarna Ravne	65.000
industrija v Ilirski Bistrici	110.000
industrija v Velenju in Šoštanju	74.000
industrija v Ljubljani	550.000
industrija od Kamnika do Domžal	168.000
tovarna celuloze v Medvodah	300.000
tovarna celuloze v Krškem	900.000
železarna in ostala industrija na Jesenicah	80.000
usnjarna in ostala industrija na Vrhniki	112.000
industrija v Ajdovščini	50.000
industrija v Rogaški Slatini	15.000

To bi bili najbolj akutni „primeri“ onesnaževanja slovenskih rek, ki pa vsebujejo zgolj podatke o tem, kaj in koliko onesnažijo industrijski kompleksi, medtem ko podatki o komunalnih napravah odplakah in podobnem niso všteti.

Zrak

V Sloveniji je najhuje onesnažen zrak v Zasavju, Ljubljani, Celju, Mežici, na Ravnah in na Jesenicah, pa tudi drugod v številnih lokalnih središčih. Čeprav je zrak onesnažen s celo vrsto bolj ali manj strupenih snovi je eden najbolj razširjenih onesnaževalcev prav žveplov dvokis — SO² — Sledijo mu ogljikov monoksid, fluoridi, težke kovine, saje in prah. Čistilne naprave, so kakor v primeru onesnaževanja vode, le eden od načinov, ki preprečuje onesnaževanje, vendar na način, ki očitno tej produkciji najbolj ustreza⁵.

Najbolj umazan zrak je, se zdi, v Zasavju, kjer dnevna količina SO² ki je spuščan v ozračje, doseže tudi 200 ton. Da je temu tako (čeprav se je stanje spremenilo na boljše) so krive lokacijske komisije, ki so sklepale o postavitvi dimnikov v tej dolini. Svoje sklepe so utemeljili tako, da so trdili, dso dimniki lahko nizki, ker bo onesnaženje tako ali tako zajelo le manjši del kotline. Pa vendar. Dogaja se. ravno nasprotno, kajti inverzijska zapora sega 360 m nad dolino, kar konkretno pomeni, da 200 ton SO² ne gre iz doline, ampak se razleže neenakomerno po dolini. Sedaj so zgradili 360 m visok dimnik, ki bo presegel to inverzijsko mejo in tako preprečil, da bi se vsaj del plinov vračal nazaj v dolino. Sedaj lahko upamo tudi, da se ne bo več dogajalo to, da so npr. v nekaterih spalnicah kljub temu, da so bila okna zaprta, aparati namerili tudi do 8 mg SO²/m³, kar je približno toliko, kolikor namerijo v hudo zapliniten predoru pod ljubljanskim gradom! Ali pa npr. to, da so v Praprotnem v Zasavju odpovedale tim. Bochumske aparature izdelane posebej za visoke koncentracije SO². Odpovedale pa so zaradi tega, ker kazalec ni mogel čez skrajno mejo skale!!! O celjskem „primeru“ smo v Tribuni že pisali, zato bomo zaenkrat to mesto obšli. Pač pa se ne bi bilo napak ustaviti v Rušah in Mariboru. Predvsem Ruše, kjer tovarna karbida, ferolegur in ferossilicijevih in silicijevih metal peči niso nevarne za ljudi“(?)). Zaradi ruškega dima je prizadeto tudi novo naselje na jugu Maribora.

Najbolj znana je seveda „dolina smrti“, ki poleg tega, da prav nemarno svinja ozračje, uničuje še gozd, floro in favno, povzroča neplodnost pri domačih živalih (pri človeku je zaenkrat še niso ugotovili) itd. Industrija svinca in cinka je vsekakor zelo pomembna, toda alternativa — ali tovarna ali lakota — je tudi v tem primeru lažna. Kakor smo že uvodoma ugotovili, smo v tem članku postregli zbolj z močno skrčenim opisom trenutne ekološke scene v SR Sloveniji. Zavedamo se, da bi tu morala teči beseda še o skladiščenju odpadkov, greznicah, onesnaževanju gozdov, načinu gradnje pri nas in drugih stvarih, ki so neposredno vezane na „ekologijo“ oz. družbeno produkcijo sploh.

Vsekakor se na koncu postavlja vprašanje, ali je možno onesnaženje okolja preprečiti v omejenih slovenskih ali jugoslovanskih in drugih lokalnih okvirih, kajti tudi naša družbena produkcija je bistveno vklopljena v mednarodni ekonomski red, ki je anarhijska svetovnega kapitalizma, tista anarhija, ki v svojih temeljih in kot svoj sestavni del producira tudi tim. „ekološko krizo“. To vsekakor ne pomeni, da moramo brezupno čakati na kakšno „svetovno odrešitev“ in tudi ne, da moramo, kakor to počenjajo zvesti meščani, pisariti peticije „državi“, ki bo potem kot vrhovni arbiter rešila zadeve. To tudi ne pomeni, da se moramo iti kakšne pobege v „čisto naravo“ ali podobne eskapizme v smislu nazaj k naravi! Ne! Naša naloga je ukinjati to produkcijo na način njenega podružbljanja v procesu smoupravljanja in tako (pa tudi drugače) krepiti moč mednarodnega delavskega gibanja, ki bo ta način produkcije in produkcijske odnose odpravil v njihovih svetovnih vseobsežnostih.

Naj živi delavsko smoupravljanje!

ib.

1. „takoimenovana“ prav zaradi tega, ker se s tem, ko se „ekološki problemom“ namenja pozornost na način, ki že v osnovnih opredelitvah (npr. „kriza“) pristaja na ločenost, nepovezanost med tim. „ekološkimi problemi“ in načinom produkcije in produkcijskih odnosov (in na neko posebnost teh „problemov“), namesto, da bi jih obravnavali v totaliteti, katere sestavni del, predpostavka in rezultat so, v totaliteti družbeno-ekonomsko in zgodovinsko določenega produkcijskega načina in produkcijskih odnosov.

2. Karl Marx, Kapital III, CZ, str. 914

3. Vsi podatki, ki jih bomo navajali v nadaljevanju tega članka so več ali manj povzeti po knjigi Petra Likarja „Domovina, si še kakor zdravje ki je leta 1967 izšla pri založbi Borec v Ljubljani.

Čistilne naprave so pač blago, kakor vsako drugo in povpraševanje (in cena) po njem se veča (med drugim tudi) skladno z onesnaževanjem oziroma večanjem in širjenjem produkcije, ki onesnažuje, kar drugače pomeni tudi, da uporaba teh naprav ne ukinja tega načina produkcije in produkcijskih odnosov, pač pa jih obratno, na nek način celo ohranja. To je vsekakor zgolj teza, ki bi jo bilo potrebno dodatno znanstveno-materialistično pretehtati.

5. glej opombo št. 4

ZADNJA STANICA TRIGLAV ĐEVLIĆ

DITIRAMB OLEŠENIM VREDNOTAMA

Kad, djelovanjem ljudi, uquine veći broj riba (s perajama) u nekoj rijeci, nitko se ne dvoumi je li to zagađivanje čovjekove okoline ili nije. Riba naduvenog mjechura na površini rijeka, jezero ili mora nepobitno dokazuje zagađivanje. Postoje sankcije i potrebno je samo pronaći krivca i primijeniti pozitivne propise. Međutim, kad riba (ovaj put dvonožna) na sebe stavi »signalgelb« košulju, a na istu odjene prsluk boje onakvog neba kakvo se jedino još može zateći u prirodnim rezervatima – tzv. nebesko plave boje, situacija se mijenja. Čovjeku dođe da u Večernjak stavi oglas: »Pobjegla žutoplava papigica, odaziva se na ime Ka-ka. Moli se poštenim nalaznik da je ispljuska«. S druge strane, postoje ljudi koji rezoniraju »na razini oportuniteta«, drugim riječima nade se uvijek neki Slindravi (mitsko lice) koji je zacopan u Ribu pa makar kolorističke varijante njenih krpica podsjećaju jedino na tropske ptice, uključivši i svraku. I što da im radiš? Možeš jedino biti ljubomoran na njihovu toleranciju i bijesan na ono što drugi kod tebe nazivaju »dobar ukus« ili »urođeni smisao za lijepo i skladno«.

RTV Giljotina

Naravno, ovo nije jedini primjer zagađivanja koji bi se možda mogao podvesti pod ustavni termin zagađivanja čovjekove okoline. Prisjetimo se člana 87. Ustava SFRJ i člana 121. Ustava SRH:

»Radni ljudi i građani, organizacije udruženog rada, društveno-političke zajednice, mjesne zajednice i druge samoupravne organizacije i zajednice imaju pravo i dužnost da osiguraju uvjete za očuvanje i razvoj prirodnih i radom stvorenih vrijednosti čovjekove okoline te da sprečavaju i otklanjaju štetne posljedice koje zagađivanjem zraka, tla, vode, vodotoka i mora, bukom ili na drugi način ugrožavaju te vrijednosti ili dovede u opasnost život i zdravlje ljudi.« Relativno je lako odrediti standarde zagađivanja »zraka, tla, vode, vodotoka i mora«. Kad ocjenjujemo ove pojave ne postoje nikakva dvoumljenja o prisutnosti zagađujućih tvari, oblicima zagađivanja, težini zagađivanja. Ove su toliko objektivno sagledive da se i u krivičnom zakonu nalaze članovi što sankcioniraju te oblike zagađivanja čovjekove okoline (član 169. i član 181. Krivičnog zakona SRH). Međutim, postoje i drugi oblici ljudskog djelovanja koji »ne osiguravaju uvjete za očuva-

nje i razvoj prirodnih i radom stvorenih vrijednosti«. Nije potrebno previše spekulirati da se ustanove određene pojave što u svim ili samo krajnjim oblicima zagađuju čovjekovu okolinu ili samog čovjeka i koje posredno ili neposredno napadaju upravo čovjeka.

Već listanjem »knjiga za djecu« klinac (čovjek) ima idealnu priliku pripremati se za različite oblike zagađenosti koje ga čekaju. Pri tome treba posebno cijeniti izdanja »Dečijih novina« iz Gornjeg Milanovca s njihovim prijenosom stripova i ostalih krasotina iz najnovije produkcije firme pokojnog Disneya. Teško je zamisliti kako se na tim izdanjima kod klinaca razvija kritički odnos prema »trulom kapitalizmu Zapada«. Barem se to nije dogodilo s ovom generacijom (1960).

Ovom rašpanju mozгова najmlađe generacije pridružuju se vrlo savjesno i radio i televizija. Naravno da ne pokušavaju zagupiti samo djecu, nego svakoga koji podmetne svoju šiju pod RTV giljotinu. Jeste li koji put slušali »Radio Jadran« i njihovo pozdravljanje do ubesvjest: »Dobar dan, kolega Mihajlo«. »Dobar dan, kolega Edo, u Beogradu je lepo vreme, a kako je kod vas u Zagrebu?«. »U Zagrebu je također sunčano, iako se nazire gdje-gdje po koji bijeli oblaci«. »Zapravo, moram priznati, kolega Edo, i u Beogradu se mogu primetiti mali oblaci, ali to uopšte ne sprečava živu u termometru da se podigne na 18 stepeni.« »Interesantno, kolega Mihajlo, kod nas u Zagrebu je također 18 stupnjeva...«. A narod sve to poslušno sluša i veseli se što nije četvrtak i »Četvrtkom zajedno« jer su tada u kombinaciji Pula, Rijeka, Zadar, Split, Dubrovnik, Osijek, Zagreb: »mrkva u Dubrovniku 16 dinara, a kupus 20, a u Splitu tri dinara manje...«

Svake subote prisustvujemo degradiranju seoskog folkloru i zagađivanju grada poluurbaniziranim manifestacijama. Radi se, naime o vjenčanju u gradu i vožnji automobilima gradom uz trubljenje, ružmarin i trobojnice. Na selu je normalno da se prilikom vjenčanja buči cestom jer je to ujedno i svečanost cijelog sela. Nije li u gradu neukusno trubiti, pa potpuno nepoznati ljudi moraju pasivno, i samo pasivno, sudjelovati u nečijem tuđem zbivanju? Nije li tim slučajnim promatračima neugodno zbog prodiranja u tuđi intimni život? To je privatno trubljenje, ono dođe i

prode i ima isključivo zagađujući učinak.

Problematika aktivne gluposti

Nismo li svakodnevno ugroženi naturanom nam muzikom, filmom, zaštitnim znakovima, izgledom knjiga, novina, izloga, kuća? Pjeva nam Kič-o Slabinac o Violeti (cvjetno porijeklo imena i »divne trepavice«). Najveći dio zaštitnih znakova naših poduzeća raden je na principu: pokaži sve što i čime proizvodiš, tako da se u opticaju nalaze rješenja s klasjem žita uokvirenim zubčanicom u kojem se nalazi još jedan mali traktor, a na traktoru Olga. Ili korice knjiga s pet, šest ili sedam različitih tipova dekorativnih slova ili razglednice s objašnjenjem fotografije u stilu: »Srce moje i tvoje u ljubavi stoje«, plakati s koker-španijelima i zalascima sunca. Konceptija uređivanja izloga kao da se nije promijenila od poratnih godina kad smo imali tri vrste sukna i sve tri nalazili u izlogu. Sada imamo u istom dućanu tri stotine proizvoda i svi su oni u tom jednom izlogu, sada, vrlo moderno, oblijepljenom tapetama, najčešće žutom. Estetsko se zagađivanje pojavljuje čak i u zaštiti stanovitih estetskih vrijednosti. Prezervativi se, naime, do sada nisu navlačili na spomeničku plastiku. Oni su služili za sprečavanje neželjene trudnoće, zaštitu od spolnih bolesti i pri dizanju »Stadiona« u zrak. Sada se prezervativi, doduše posebnog oblika i nešto veći od uobičajenih, navlače na glave Klovica, Boškovića i ostalih velikana na Zrinjercu radi sprečavanja oštećenja tokom zime. U doslovnom smislu »kroz staklo med ližemo«.

Kao i u klasičnim oblicima zagađivanja okoline i kod ovih, objektivnim mjerilima teško utvrdljivih djela, postoje lakši i teži oblici. Lakšim bi se oblikom mogao nazvati pokušaj sviranja vašeg susjeda Brankeca iz prizemlja, koji vježba kič napjev na svojoj fruli dok se vi, iznad njega ne počnete izvijati poput indijske kobre. Teži bi slučaj bio da Brankec izvodi svoje melodije u nekom restoranu. Postoje i kvalifikatorne okolnosti tog djela kad bi se ono izvodilo na radiju ili na televiziji.

Kod ovih zagađivanja u širem smislu postoji i nehat i umišljaj, a najčešća je olakotna okolnost zabluda jer počinitelj iz opravdanih razloga nije znao da je to djelo zagađujuće prirode. To je naročito prisutno u djelima

koje možemo nazvati aktivna glupost. Za razliku od pasivne, vidljive samo u inzistiranju okoline, aktivna je glupost često povezana s nagonom za verbalnim davljenjem svega živućeg i hodajućeg. To su oni tipovi što brodograditelju pričaju o brodovima, jezičarima o gramatici, a matematičarima o računu vjerojatnosti. Oni znaju gotovo sve, pa time bolje poznaju čak i problematiku aktivne gluposti.

Vještaci u netotalitarnim režimima

U arhitekturi i urbanizmu također se mnogi vade na to da rade u najboljoj namjeri i zbog humanih razloga; nitko nema volje dalje kritizirati takve koji zataškavaju svoje greške sentimentalnim folovima. Druga je mogućnost izvlačenja i otklanjanja kritičkog (oni tvrde) kritizerskog reagiranja – institut krajnje nužde, tumačem u smislu rješavanja »minus–minus–frustracije. Primjer: potrebno je izgraditi brdo stanova, jer ljudi nemaju gdje živjeti radi toga se radi nesolidno (ne samo u toku izvedbe nego i za vrijeme projektiranja). Dobivamo stupidna naselja – spavaonice. Od dva zla izabrali smo manje. Isto je tako i s RTV programom: bolje je da se vrte bezvezarije nego da škatulja nedajbože šuti. U slučaju stanogradnje situacija se može eventualno opravdati, ali je li bolje biti u tišini ili slušati ono poznato »vi slušate Radio-Jadran«?

Kad smo već kod RTV: treba razlikovati funkciju tih sredstava kao prenosnika zagađivanja iz drugih područja (muzika, film, silovanje jezika) od funkcije samostalnog zagađivača radi, uzmimo na primjer, neprimijenjenost medija za pojedine oblike informacija (»sport u karikaturi«). U slučaju da se pride službenom kvalifikacijom tih oblika zagađivanja problem objektivnosti postaje dominantan. Tko bi presuđivao je li nečiji govor (katalog i riječnik fraza) zagađivanje i teroriziranje ili nije? U tu se svrhu pri drugim djelima gdje je objektivnost potpuna primjenjuje vještačenje ali u ovom području je nemoguće izabrati vještake i kriterije u bilo kojem netotalitarnom režimu.

Grad kavez

Prilikom razglabanja ovih oblika zagađivanja treba znati prisustvuje li tom zagađivanju veći ili manji broj ljudi, je li to zagađivanje privatne ili javne

namjene i je li izvedeno za društvena ili individualna sredstva. Obrtnička prepucavanja s »dekorativnim« tapetama i lažnim stilskim, rustikalnim ili stilsko-rustikalnim namještajem i porculanskim figuricama ne smiju nas se uopće ticati. Zatvoren prostor i vlastite pare. Radio-aparat i televizor još uvijek možemo zatvoriti, u galerije i onako ne idemo, s koncerta možemo pobjeći. Gradom, međutim, moramo prolaziti ne samo radi pronalazjenja oblika zagađivanja nego i radi zadovoljavanja nekih drugih potreba. Prema tome, treba imati na umu i obaveznost prisustvovanja pojavi koja zagađuje, te učestalo kontakta pojave sa žrtvom, koje su tokom godina navikle na estetske kvalitete okoline poput magarca na batinu.

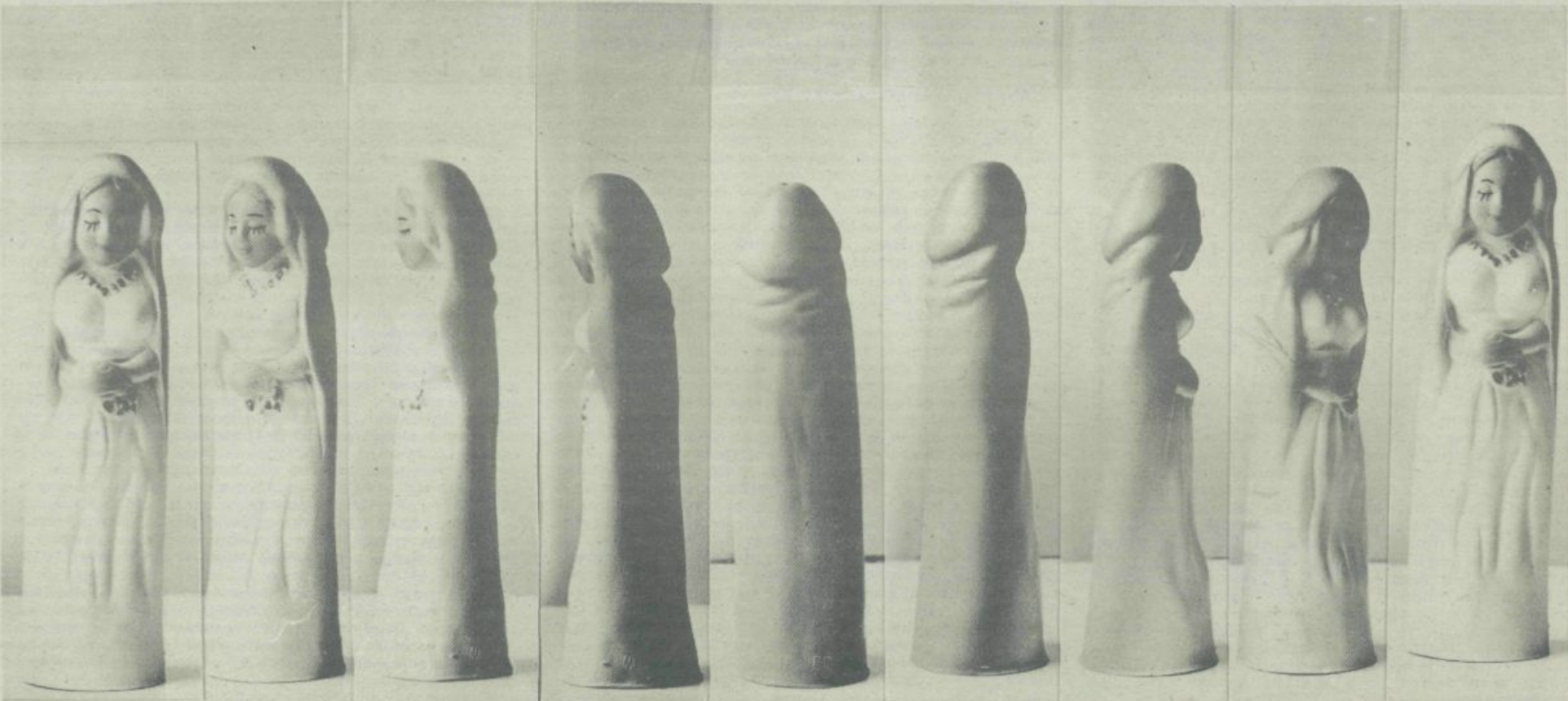
Mnoga su od ovih zagađivanja sankcionirana u pojedinim granama društvene djelatnosti. Postoje komisije za pregled filmova, određuje se porez na promet tiskanim stvarima i muzičkoj djelatnosti ako se smatra da je kič itd. Reguliran je odnos prema kulturno-historijskim spomenicima i folkloru; radio, TV i novinska djelatnost posjeduju jake mehanizme auto cenzure. Sve te mjere funkcioniraju samo djelomično i nije im osnovni zadatak borba protiv »estetskih zagađivača«.

Vrlo je opasno donositi odluke o neproizvodnji ili zabrani nečega, jer se u ovom području time direktno ograničavaju osnovne slobode ljudi. Jer neki ipak smatraju da se sloboda sastoji u slušanju Kič-e ili u tome da se u svom članku napiše nekoliko prostarija i njegovo poimanje slobode time je završeno. On je slobodan. Ujedno je slobodan i od vlastitih regulativa, poglavito estetskih i ideoloških.

I dok god postoje Slindravci, ne možemo niti smijemo primjenjivati drastične zahvate. Moramo uvijek ostaviti mogućnost izbora i subjektivnog osjećaja slobode. Jedino je što se može učiniti razvijanje estetskog osjećaja pojedinca. S druge strane, valja uvijek imati na umu da je i estetsko zagađivanje oblik zagađivanja, pa s tim u vezi mora se promišljenije djelovati u čovjekovoj okolini.

Jer »čovjek ima pravo na zdravu životnu okolinu. Društvena zajednica osigurava uvjete za ostvarivanje tog prava« (član 192. Ustava SFRJ).

ranko horvat-horetzky

Ekologija je kot znanstvena disciplina stara skoraj sto let. Ta pojem se je prvič pojavil leta 1868, ko je tudi nemški biolog Ernst Haeckel v svoji knjigi *Natural History of Creation* (Naravna zgodovina ustvarjanja) predlagal, da se to ime da poddisciplini zoologije, ki bi raziskovala celovitost odnosov med živalskimi vrstami in njihovo neorgansko in organsko okolico. V primerjavi s sedanjim stanjem ekologije je takšen predlog sugeriral relativno skromen program. Vendar se je pokazalo, da nobena od omejitev, ki so bile vsebovane v tej prvotni ekologiji, ni bila ohranjena: niti prednost živalske vrste pred rastlinami niti makroorganizmov pred mikroorganizmi. Z odkritjem celotnega ekosistema so postale perspektive, na katere je mislil Haeckel, brezpredmetne. Namesto tega se je pojavil pojem vzajemne odvisnosti ravnotežja med vsemi prebivalci nekega eko-sistema in v tej smeri sta tudi rasla razpon in zapletenost te nove discipline. Toda ekologija je postala kontroverzna, kot je tudi danes, v trenutku, ko se je odločalo, da se v področje njenega raziskovanja vključijo povsem posebna vrsta živali — človek. Ta korak je prinesel ekologiji veliko popularnost, istočasno pa, kadar so vprašljive njene vrednosti in metodologije, je porinil ekologijo v krizo, katere konec še ni na vidiku. Humana ekologija je predvsem hibridna disciplina. V njej se morajo skupaj uporabljati kategorije in metode iz naravnih in družbenih znanosti, četudi niso predhodno teoretično rešene komplikacije, ki iz tega izvirajo. Humana ekologija teži k asimilaciji vse večjega števila novih disciplin in jih hoče podrediti svojim raziskovalnim ciljem. Ta težnja se ne opravičuje z znanstvenimi osnovami, ampak s hitrostjo uresničevanja ekoloških ciljev. V zadnjem času postajajo izjave na področju ekologije zaradi pritiska javnega mnenja vse bolj opazno prognostične. Ta „futurološka deformacija“ je bila popolnoma tuja ekologiji, vse dokler se je imela za posebno vejo biologije. Treba je razumeti, da je ta znanost prišla do stopnje, ko trdi, da ima občo vrednost — resnica, ki se ne more upravičiti. Bolj ko so njeni zaključki dalekosežni — manj je zanesljiva.

Ker nihče ne more zagotoviti natančnosti obsežnega materiala s področij posameznih znanosti, na katerih so ustvarjene tudi ekološke hipoteze, se mora ekologija — prav do stopnje, na kateri bi rada prišla do globalnih odnosov — omejiti na delovne sinteze. V enem najbolj poznanih ekoloških priročnikov — *Population, Resources, Environment* (Prebivalstvo, surovine, okolje), Paul in Anne Ehrlich — se razlagajo eksplicitno ali implicitno dejstva iz naslednjih vej znanosti: statistike, teorije sistema, kibernetike, teorije igre in, teorije predvidevanja, termodinamike, biokemije, biologije, oceanografije, mineralogije, meteorologije, genetike, fiziologije, medicine, epidemologije, toksikologije, agronomije, urbanizma, demografije, tehnologije vseh vrst, teorije o družbi, sociologije in ekonomije (ekonomije, kot se priznava v najelementarnejši formi). Ta seznam ni popoln. Težko je opisati metodološko zmešnjavo, ki izhaja iz poskusov take sinteze. Če se izhaja iz takega teoretičnega stališča, je jasno, da se ne more govoriti o formiranju skupine ljudi, ki bi se bili sposobni ukvarjati s tako problematiko. Danes je ekologija, in tako bo tudi v bodoče, na nekakšen marginalen način za vsakega pomembna, obenem pa to dela odnose v tem članku mogoče.

Končno obstaja tisti del ekološkega gibanja, ki se ima za njegov center, ki pa igra v bistvu precej stransko vlogo. To so „eko-odpadniki“ (eco-freaks). Te skupine, ki so v glavnem nastale z oцепitivjo od Ameriškega prostorskega gibanja, se angažirajo z neko vrsto sistemskih bežanj iz mest in civilizacije. Živijo v podeželskih komunah, sami pridelujejo hrano in iščejo „naraven način življenja“, ki se ga lahko ima za oponašanje pred — ali poindustrijskih pogojev. Rešitev iščejo v podrobnih, natančno definiranih prehrani, hranjenju s tistim, kar „daje zemlja“ in v ustreznih poljedelskih metodah. Njihovo razredno ozadje ustreza razrednemu ozadju hipijev iz leta 1960 — poreklo srednjega razreda, dopolnjeno z elementi perifernih skupin. V ideološkem smislu se nagibajo k obskurnosti in sektaštvu.

V celoti lahko rečemo, da so se v ekološkem gibanju — ali morda morda reči v gibanjih — znanstveni aspekti, ki pretežno izhajajo iz biologije, stopili v skrajno konfuzno zvezo s celim nizom političnih motivacij in interesov, ki so delno odkriti, delno prikriti. Na globlji ravni se lahko odkrije veliko število družbeno-psiholoških potreb, ki so običajno nastajale tako, da jih tisti, na katere se nanašajo, ne morejo razumeti. V te potrebe so vključeni: upanja v obrt in ustvarjanje novih vrednosti, zadovoljstvo ob propadanju stvari, občutki krivice in resignacije, bežanje in odpor do civilizacije.

Ni čudno, da se v teh okoliščinah evropska levica drži izven ekološkega gibanja. Res je, da so določene teme in razprave o ljudskem okolju vključene in repertoar njene antikapitalistične agitacije, toda ima skeptičen odnos do osnovnih hipotez iz temelja ekologije in se izogiba zaveznitvu s skupinami, ki so popolnoma usmerjene k ekološkim vprašanjem. Namesto tega vidi levica svojo nalogo v tem, da se sooči s problemi skozi ideološko kritiko. V glavnem deluje kot instrument razjasnjevanja, kot tribunál, ki skuša razpršiti številne mistifikacije, ki vladajo nad ekološkim načinom mišljenja in da ga opogumljajo.

Razredni značaj tekoče ekološke debate

Trditev, da je ekološka debata družbeno nevtralna, pri čemer se kliče na pomoč taktika, ki izhaja iz naravoslovnih znanosti, je fikcija. Običajen primer zgodovinske refleksije kaže prav do kod gre ta nevtralnost. Še pred stopetdesetimi leti je imela industrializacija take posledice, da so cela mesta in področja postala neprimerna za bivanje.

Na delovnih mestih v angleških tovarnah in rudnikih, kot kažejo številni dokumenti, so bili pogoji nevarni za življenje. Bil je peklenski ropot, kar, ki so ga ljudje dihal, je bil onesažen z eksplozivnimi in strupenimi plini in tudi karcinogenimi snovmi in delci, ki so bili zelo okuženi z bakterijami. Smrad je bil nepopisen. V delovnem procesu so se uporabljale strupene substance vseh vrst. Prehrana je bila slaba, hrana pokvarjena. Varnostne mere niso obstajale ali pa jih niso upoštevali. Prenajeljenost v delavskih četrtih je bila notoren pojav. Položaj je bil strašen, kar se tiče vode za pitje in kanalizacije.

Kontradikcije, ki jih skušajo ekološke ideologije v svoji spošni retoriki potlačiti, se pojavljajo vedno bolj izrazito, ker se bolj direktno sprejemajo njihove zahteve in napovedi. Kakšna bi bila, na primer, neposredna posledica omejitve potrošnje energije po celi „vesoljski ladji Zemlja“, kar se zahteva v skoraj vseh ekoloških programih? „Stabilizacija izkoriščanja energije“ — gotovo, ampak na kakšni ravni? Če mora povprečna potrošnja na prebivalca v ZDA služiti za mero, potem bi morala bodoča človeška skupnost, stabilizirana na tej ravni, po grobi oceni potrošiti 350 x 10 KWH. ⁴ To pomeni, da bi bila svetovna proizvodnja energije skoraj sedemkrat večja, kot je sedaj, toda toplotno, atmosfersko in radioaktivno onesnaženje bi se povečalo do take stopnje, da bi bile posledice nepredvidljive; obenem bi zmanjkalo dostopnih zalog fosilnega goriva. Če se namesto ameriškega standarda vzame sedanje svetovno povprečje za mero bodoče „stabilne“ kontrole energije, potem bi se izkoriščanje dostopnih virov energije, toplotne, kemijske in radioaktivne, ohranilo na ravni, ki bi bila le neznatno višja od sedanje in ki bi bila, dolgoročno gledano, sprejemljiva. Potem bi bilo resnično vprašanje: kako globalno razporediti energijo, s katero razpolagamo? — Aritmetično izražena rešitev bi bila taka: države v razvoju bi morale imeti trikrat več energije, kot je imajo danes; socialistične države bi lahko ohranile sedanji nivo potrošnje; toda visoko razvite evropske države in ZDA bi morale krepko zmanjšati sedanjo potrošnjo in vstopiti v regresivno periodo.

Jasno je, da bi se lahko prerazporeditev takega obsega izvedla samo s silo: to ne velja le v internacionalnih okvirih, ampak tudi v nacionalnih. Zdi se, da industrijski velikani zbrani v Rimskem klubu drugače razumejo pogoje na „ladji“, na kateri se, kot se predpostavlja, nahajamo vsi. Očividno je, da jih ne mučijo dvomi glede pristojnosti in kvalitete njihovega upravljanja. Nasprotno, izjavljajo, da „samo nekaj ljudi misli na bodočnost z vseobsegajočega stališča.“ ⁵

Ta manjšina ne dopušča nobenega dvoma v svojo odločitev, da prilagodi razumevanje sveta svojim lastnim interesom. Ker so zaloge manjše, se mora bolj sprejemati tako stališče o njihovi razdelitvi; toda ker se tako gledišče na svet vedno bolj sprejema, pride vedno manjše število ljudi v poštev za tako visok položaj.

Ekolog, ki je soočen s takimi opazkami, se jim bo običajno skušal zoperstaviti z menjanjem termina svojih argumentov. Pojasnil bo, da je njegova neposredna naloga, da se ukvarja s stvarnim stanjem; to je naloga, ki ima prednost glede na probleme bodoče razporeditve, za katere ni obvezan, da jih rešuje. Toda v resničnosti ni možno, tega problema jemati v vseobsežnem okviru, kar je zares neizbežno. Onesnaževanje oceana ali atmosfere, širjenje radioaktivnih izotopov, posledice klimatskih sprememb, ki jih je povzročil človek — vse to so resnično, ne le v ideološkem smislu, svetovni pojavi in le kot take jih lahko razumemo.

Hans Magnus Enzensberger:

KRITIKA

POLITIČNE EKOLOGIJE

Ekološko „gibanje“

Ekološke hipoteze o bodočnosti industrializacije so popularizirane, vsaj v industrijsko kapitalističnih državah, s sredstvi javnega obveščanja. Sama razprava o tem predmetu je postala nekako javna, posebno v anglosaksonskih in skandinavskih državah. To je pripeljalo do porajanja širokega, čeprav slabo organiziranega, gibanja, ki mu je težko oceniti politično možnost. Obenem je predmet, o katerem se govori, presenetljivo slabo definiran. Tudi odnosi samih ekologov nihajo med preciznim raziskovanjem in posplošenimi teorijami, ki so povezane z filozofijo zgodovine.

Mišljene ekoloških skupin se zdi tako nejasno kot zmedeno. Samo dejstvo, da je naznanjeno s sredstvi javnega obveščanja, pomeni, da razprava načelno izgublja precejšen del svoje resnosti in vsebine. Vprašanja nižjega reda, kot je neuporabljanje procesa kroženja izkoriščanja materiala ali „onesnaževanje“, se opazujejo izolirano: hipoteze se predstavljajo popolnoma nedvomne, spektakularni primeri zastrupitve se senzacionalistično izkoriščajo, izoliranim rezultatom raziskovanja se daje absolutno vrednost itd. To izvajanje skozi kanaliziran sistem industrijske javnosti je do neke mere vodilo do nadaljnjega „umazanja“ celih skupin problemov, ki se od samega začetka ne morejo prikazati na „čist“ način. Ta pomanjkljivost jasnosti je razširjena v skupinah, ki so danes aktivno zaposlene z ekologijo, ali pred njenimi disjuncta membra, s tistim, kar je od tega ostalo. Najmočnejša od teh skupin je skupina tehnokratov in vseh ravneh državnega aparata in tudi industrije, ki je zaposlena z iskanjem najhitrejših rešitev posebnih problemov — hitrih tehnoloških zaplat — in njihovo uporabo. To delajo vedno, kadar obstaja realna možnost, da pride do ekonomskega ali političnega konflikta — in samo takrat. Ti ljudje se imajo za popolnoma pragmatične — z drugimi besedami, so sluge vladajočega razreda, ki ima trenutno v svojih rokah moč — in se ne morejo predstaviti za skupino, ki se popolno zaveda ekoloških problemov. Lahko se uvrstijo v ekološko gibanje le v meri, v kateri pripadajo — kot bo prikazano — tistim, ki z njimi manipulirajo in toliko, kolikor imajo od tega koristi. Politični motivi in interes so v teh primerih ali očitni — kot je primer Rimskega kluba, konzorcija vrhovnih menadžerjev in birokratov — ali se lahko in nedvoumno ustali. To, kar je manj jasno, je politični značaj druge oblike ekološke zavesti in prakse, ki ji ustreza. V tem primeru se sprašuje o manjših skupinah „pozabljenih in odgovornih meščanov“, kot pravijo v ZDA. Izraz kaže — tako kot tudi njegova nemška paralela „iniciativno meščanov“ — na razredno ozadje tistih, ki so pri tem angažirani. Pretežno so to pripadniki srednjega razreda in pripadniki nove drobne buržoazije. Njihove akcije imajo načelno skromne cilje. Zanimajo se za ohranitev svobodnih prostorov in dreva. Spodbuja se šolsko mladino, da čisti rekreacijska področja in plaže odpadkov. Organiziran je boj kot neuničljive embalaže itd. Vtis varnosti, ki ga ustvarjajo taki projekti, nas lahko hitro napravi slepe za sledove militarizma, ki ga skrivajo v sebi. Dovolj je, da se zgodi majhna sprememba v definiciji ciljev in tem skupinam začne spontano rasti obseg in moč. Tedaj lahko preprečijo izvrševanje obsežnih projektov, kot je na primer gradnja letališča ali rafinerije nafte, lahko prisilijo, da visoko voltni kablji tečejo pod zemljo ali da se trase bodočih cest premaknejo. Toda tudi tako veliki uspehi so meje njihove učinkovitosti samo za določen čas. Če bi se hipoteze ekologa pokazale celo delno resnične, bodo ekološke aktivne skupine postale v notranji politiki moč prve vrste, moč, ki se ne more biti zanemarjati. Po eni strani izražajo močne in zakonite potrebe tistih, ki se angažirajo v teh aktivnostih, na drugi strani pa se obračajo proti neposrednim ciljem, ki niso politično razumljeni in so naklonjeni predanju družbenim iluzijam. To jih pogosto dela za zelo primeren medij za demagoge in zainteresirane tretje stranke. Toda omejitve njihove iniciative ni treba skrivati dejstva, da v njih leži zamelek mogočnega množičnega gibanja.

Taki pogoji, ki so podkrepili tudi z neštevilnimi drugimi viri iz 19. stoletja, bi nedvomno služili „nevtralnemu opazovalcu“ za material za ekološka razmišljanja. Toda takih opazovalcev ni bilo. Nikomur ni prišlo na misel, da bi iz teh dejstev potegnili pesimistične zaključke o bodočnosti industrializacije. Ekološko gibanje je nastalo šele takrat, ko so bila področja, kjer je stanovala buržoazija in njihovi življenjski pogoji ogroženi z ekološkimi nadlogami, ki jih prinaša industrializacija. To, kar preroka ekološke gibanja napolnjuje z grozo, ni toliko ekološko propadanje, ki je od zdavnaj prisotno, ampak to, da postaja univerzalno.

To, kar je bil prej privilegij, se sedaj pojavlja kot mora in kapitalistična industrija se počasi, čeprav še relativno pohlevno, začneja maščevati tistim, da bi iz tedaj imeli od nje samo korist. Pravi kapitalistični razred, ki se zmanjšuje, se lahko še izogne tem posledicam. Lahko si kupuje privatne plaže in zaposluje služavnike vseh vrst. Toda tako za staro kot za novo drobno buržoazijo so taki stroški nepredstavljivi. Stroški privatnega „življenjskega okolja“, ki omogočajo, da se do določene mere pobegne stran od posledic industrializacije, so že astronomsko visoki in bodo še višji v bodočnosti.

Splošno znano marksistično stališče, da ima kapitalistični način proizvodnje katastrofalne posledice, se tudi kar pogosto pojavlja v argumentih ekološkega gibanja. Gotovo boj za „čisto“ ljudsko okolje vedno vsebuje tudi antikapitalistične elemente. Ampak vseeno je fašizem v Nemčiji in Italiji pokazal, da se lahko taki elementi hitro obrnejo in postanejo sredstva v službi interesov kapitala. Zato ni čudno, da se ekološki protesti, vsaj v zahodni Evropi, zagotovo vedno končujejo z apelom namenjenim državi. V sedanjih političnih pogojih to pomeni, da gibanje poziva k reformizmu in tehnokratski racionalnosti. Na ta poziv se potem odgovarja z vladnimi programi, v katerih se obljublja „napredek v kvaliteti življenja“, ampak jasno je, da se ne pove, čigavo življenje bo lepše, na kakšen način in za kakšno ceno.

Problem globalne projekcije

Centralna ideološka tema sedanje ekološke debate je metafora „vesoljska ladja Zemlja“. Ta pojem pripada predvsem repertoarju ameriškega ekološkega gibanja. V debatah, ki so znanstveno orientirane, obstaja nagnjenje k temu, da se uporabi formulacijo, ki zveni bolj resno, kar pa se tiče vsebine, je rezultat isti: Zemlja se ima za zaprt in celovit ekosistem. Očividna je stopnja „lažne zavesti“ v teh pojmi. To je povezano s splošnimi frazami, katere se ima za „idealistične“, a katerim niti ta termin ne ustreza: „Korist skupnosti je pred koristjo posameznika.“ „Vsi smo v enem čolnu.“ itd. Ideološki namen takih lahkotnih in globalnih projekcij je jasen. Cilj je, da se enkrat za zmerom negira razlika med prvim razredom in zgornjo palubo, ladijskim mostom in kotlarno. Eden od najstarejših načinov opravičevanja zakonitosti razredne dominacije in eksploatacije je vstal od mrtvih v novem ekološkem duhu. Forrester in Meadows, na primer, avtorja poročila o MIT, se „s planiranjem razvojne linije na svetovnem prizorišču“, spominjajoč na vesoljsko ladjo Zemlja — koga pa ne bi prevzela taka ideja splošnega bratstva? — izogibata analizi razdelitve stroškov in profita, definiranju njihovih strukturalnih mej oziroma velike raznovrstnosti možnosti, da se človeška beda pripelja do konca. Medtem ko si lahko nekateri dovolijo planiranje razvoja in še vlečejo profite iz odstranjevanja in preprečevanja škod, ki jih sami delajo, pa drugi tega gotovo ne morejo. Tako lahko industrijske države v severnih predelih sveta, ki so v stadiju pospešenega razvijanja državnega kapitalizma, vzdržujejo akumulacijo kapitala z njegovim vlaganjem v ukrepe za preprečevanje umazanosti, ponovno izkoriščanje osnovnih surovin, procese, ki imajo intenzivno rast namesto ekstenzivne. To se onemogoča državam v razvoju, ki so prisiljene, da izkoriščajo svoje vire surovin do skrajnih mej. (V zvezi s tem je vredno navesti opazko brazilskega ministra za gospodarstvo, „da njegova država ne bi mogla biti ogrožena od onesnaženja, če bi to bila ceno, da se zagotovi dovolj dela in kruha njenemu prebivalstvu.“)

Ampak to ne pomaga prav dosti. Dokler se je imelo ekologijo za vejo biologije, se je vedno zavedala dialektične povezave med celoto in deli, bila je daleč od tega, da bi hotela raziskovati samo življenje na zemlji, videla se je kot znanost vzajemne odvisnosti in skušala je raziskovati odnose med posameznimi vrstami, ekološki podsystem, v katerem živi in tudi večje sisteme. Z razširjevanjem svojih raziskovalnih ciljev, s prizadevanjem, da bi bila homogena in da bi se odlikovala z doslednim metodološkim sinkretizmom, je ekologija človeka pokvarila to sposobnost njenih ustanoviteljev. Njena nagnjenost k lahkotni globalni projekciji je v končni analizi predaja pred obsežnostjo in zapletenostjo problema, ki ga je odkrila. Ni težko ugotoviti razloga za to pomanjkljivost. Ekolog, ki raziskuje pogoje življenja v nekem jezeru, ima soliden metodološki temelj, na katerega se lahko opre — ekološki argumenti postanejo javni samo takrat, ko vanje vključi tudi svojo vrsto. Potem je beg v globalno projekcijo najenostavnejši izhod. Kajti kadar gre za človeka, se posredovanje med celoto in deli, podsystemom in globalnim sistemom, ne more razložiti s sredstvi biologije. To posredovanje je družbeno in njegova razlaga zahteva dognano teorijo družbe in vsaj nekaj osnovnih predpostavk o zgodovinskem procesu. Današnji ekologi nimajo niti enega stavka drugega. To je razlog, da v njihovih hipotezah, kljub njihovem stvarnemu jedru, ideologija lahko prevlada.

Kritika ideologije kot ideologija

Poskus, da se seštejejo argumenti leve, je pokazal, da je bila glavna intervencija v razpravi o ljudskem okolju izražena skozi kritiko ideologije. Ta vrsta pristopa ni popolnoma neosnovana in marksizem je edina pozicija, s katere bi bilo mogoče tako kritično raziskovanje materiala. Toda ideološka kritika je koristna samo takrat, ko se zaveda svojih mej: to ni pozicija, s katere se lahko ukvarja s samimi predmeti, ki se raziskujejo. Kot taka ostaja samo interpretacija interpretacije resničnega stanja in zato ne more seči v srž problema. Polnoma je gotovo, da so antikapitalistični občutki tako razširjeni, da se jim niti popularni magazini ne morejo izogniti. Ampak popolnoma prapusto vprašanje je, do katere mere se lahko neka analiza, ki apriori pripisuje vsak mogoči problem kapitalizmu, imenuje marksistična in kakšen politični učinek izhaja iz tega.

Isto velja za tezo, da je v kapitalističnem sistemu ekološka katastrofa neizbežna. Predpogoj za vse rešitve krize človeškega okolja je potem upravljanje kapitalizma. Nobena posebna večšina ni v tem odgovoru iz primesi marksistične teorije. Vprašanje je, če je to sploh kaj več od abstraktnega stališča, ki nima nobene zveze s politično prakso in ki omogoča tistemu, ki ga zastopa, da zanemari raziskovanje konkretne situacije.

Socialistična revolucija se ne sme razumeti le kot sprememba lastništva, ki vodi k pravični razdelitvi bogastva, medtem ko ostali odnosi ostajajo odtujeni in reificirani. Nasprotno temu mora ona voditi k totalno spremenjenim odnosom med ljudmi in med ljudmi in stvarmi — kar pomeni, da se mora korenito spremeniti celotna družbena proizvodnja njihovega življenja. Ali bo usmerjena k preseganju razdelitve med delom in profitom, ki je ustvarjen z delom, k koncu fetišizma blaga, ali pa sploh ne bo socialistična revolucija. Samo tako razumevanje kapitalizma, tj. kot oblike proizvodnje in ne le kot odnosa lastništva, omogoča marksistično obravnavo problema. V tem smislu so kategorije uporabne in spremenljive vrednosti odločujoče. Potem se motnja materialnega razmerja med človekom in naravo javlja kot direktna posledica kapitalistične blagovne proizvodnje. To je zaključek, ki dela nepotrebno ideološko stisko misli in ki pojasnjuje, zakaj ostajajo ekološki problemi tudi v socialističnih državah. Kapitalistični način proizvodnje nič manj ne pritiska na odnose med človekom in naravo v državah, kjer je izdedena razlastitev kapitalističnega razreda — pritisk, ki, povsem podobno industrijski proizvodnji na Zahodu, prav tako pripelje do uničenja človekovega okolja.

Boj proti kapitalističnemu načinu proizvodnje je postal dirka za časom in človeštvo je v nevarnosti, da jo izgubi. Upornost, s katero se ta oblika proizvodnje še drži v Sovjetski zvezi, petdeset let po ekspropriaciji kapitalističnega razreda, kaže na vrsto časovne dimenzije, o kateri govorimo. Odprto je vprašanje, koliko se lahko odstrani škoda, ki jo je napravil kapitalistični način proizvodnje in jo še naprej dela na Zemlji.

V tej situaciji je treba neprestano kritično preverjati določene elemente v marksistični tradiciji.

Do pred nekaj leti je večina marksistov sprejemala tradicionalno mišljenje, da je razvoj proizvodnih sil po svoji naravi pozitiven. Bili so prepričani, da bo kapitalizem v teku svojega razvoja ustvaril materialno bazo, ki bi jo socialistična družba prevzela — materialno bazo, na kateri bi se zgradil socializem. Bilo je široko razprostrto razumevanje, da bi se socializem lažje razvijal, ker so bolj razvite proizvodne sile. Produktivne sile, kot je tehnologija, znanost, človeške sposobnosti in znanje in tudi presežek popredmetenega dela bi znatno olajšale prehod v socializem.

Te ideje so bile v določeni meri mehanično zasnovane na marksistični tezi o zaostrovanju protislovnosti med proizvodnimi silami na eni strani in proizvodnimi ohranili na drugi. Toda ne more se več predpostaviti, da so proizvodne sile precej neodvisne od proizvodnih odnosov in da se z njimi spontano spopadajo. Nasprotno, razvoj v zadnjih dveh desetletjih vodi do zaključka, da kapitalistični odnosi v proizvodnji oblikujejo proizvodne sile in v tej meri puščajo pečat na njih, da kakršenkoli poskus, da se spremenijo proizvodni odnosi, mora propasti, če ni narava proizvodnih sil — in to ne samo način njihove uporabe — spremenjen.⁶

Zato nad določeno stopnjo te proizvodne sile odkrivajo drugi aspekt, ki je bil do sedaj vedno skrit, in se pojavljajo kot destruktivne sile, ne samo v posebnem smislu orodja za proizvodnjo in intrinzične posebnosti zastarevanja, ampak v veliko širšem smislu. Industrijski proces ogroža lastni obstanek in obstanek človeške družbe v meri, v kateri je odvisen od teh deformiranih proizvodnih sil. Zdi se, da je popolnoma absurdno govoriti, kot govori Marcuse, o možnosti, da se ustvari „družba superobilja“, ali o možnosti zadovoljitve vseh želj v določenem času „Bogastvo“ zelo razvitih potrošniških družb na Zahodu, kolikor ni samo slepilo za široke množice, je rezultat celega vala plenitev in ropov, ki jim ni enakih v zgodovini; žrtve tega bogatenja so na eni strani narodi Tretjega sveta in na drugi ljudje v bodočnosti.

Kritike ekološkega programa nujnih ukrepov

V obračanju k svetu, ki se mu napoveduje neizbežen propad, so predstavniki humane ekologije razvili misijonarski stil. Pogosto uporabljajo najdramatičnejše izraze, da naslikajo bodočnost tako črno, da se človek po branju njihovih del vpraša, kako lahko ljudje še naprej rojevajo otroke ali delajo načrte za pokoj. Ampak vseeno, v zaključku napovedi: „katerem je prepričljivo opisana zelo nedokazana neizbežnost Konca — industrializacije, civilizacije, človeka, življenja na tem planetu — se kaže drugič v bodočnosti. Ekologi končujejo napoved z apelom na razum svojih bralcev; ko bi vsak dojel, za kaj gre, potem — očitno — ne bi bilo vse izgubljeno. Ti nenadni obrati dišijo po retorični konverziji. Groza predvidene katastrofe je mstro v nasprotju z blagostjo nasveta, ki nam kaže možnost, da se ji izognemo. Vsak župnijski svečenik se zaveda te vzvišene forme verbalnega pretiravanja in vsak, ki posluša, lahko to z lahkoto spregleda. Rezultat je (v najboljšem primeru) prijetna groza. V tem morda leži vzrok popolne neefikasnosti množično objavljenih publikacij, v katerih se govori, da bo kmalu prišel še sodni dan, ne za enega človeka, ampak za celoten človeški rod. Neefikasne so kot nedeljske napovedi.

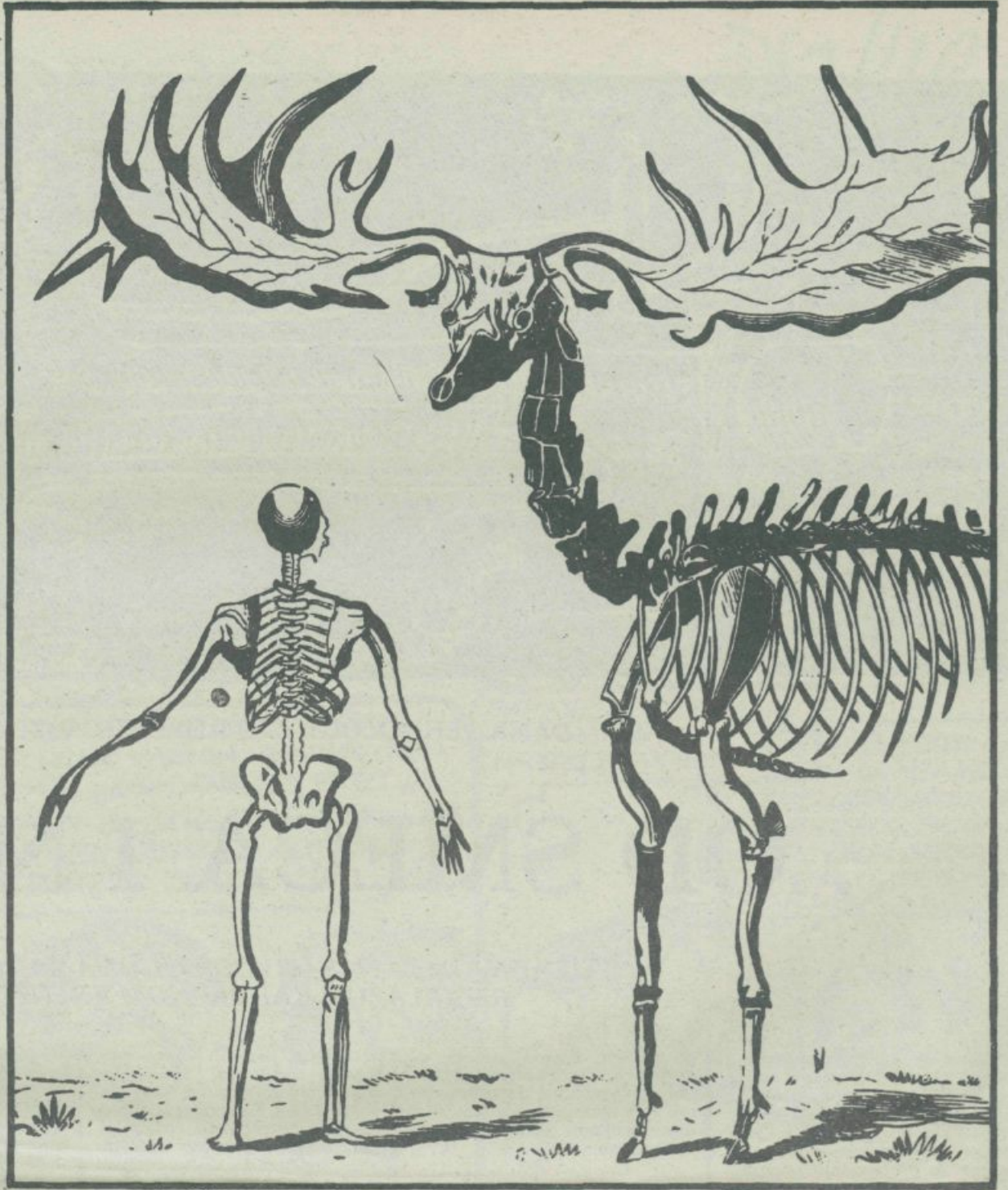
Razredne protislovnosti in razredni interesi se popolnoma negirajo: Parlamentarni mehanizem glasovanja se ima, brez kakršnegakoli dvoma, za uspešno metodo, s pomočjo katere se lahko rešijo vsi konflikti. Vprašanje je samo, kako najti pravega kandidata in vodenje pravilne kampanje, pisanje pism in pogajanje nekoliko skromnih meščanskih akcij. V skrajnem primeru bi se moralo ustanoviti novi parlament. Imperializem ne obstaja, svetovni mir se bo dosegel z razorožitvijo. Politični proces je razumljen na skrajno personalističen način; politika je stvar politikov, od katerih se pričakuje, da imajo „odgovornost.“

Zdaj se lahko z zadovoljstvom postavijo konkretne zahteve. Ni nevarnosti, da bi se jih uporabilo s nezaželenimi posledicami. Zastavljanje naraščanja prebivalstva, de-razvoj (de-development) ekonomije, drakonski ukrepi varčevanja se lahko sedaj prikažejo kot ukrepi, ki, ker se ponujajo v duhu omikanega, moralno zdravega razuma in se uresničujejo na miren, liberalen način, ne ogrožajo interesov ali privilegijev od nikogar in ne zahtevajo nikakršne spremembe v družbenem in ekonomskem sistemu. Razširili so svoja raziskovanja na človeško družbo, vendar niso na noben način povečali svojega znanja. Ušlo jim je izpred oči, da človeški obstoj ostane nerazumljiv, če se popolnoma zanemarijo družbene determinante, da ta pomanjkljivost prinaša škodo vsem znanstvenim izpovedim o sedanjosti in prihodnosti in da je domet teh izpovedi zmanjšal, kadar znanstveniki zapustijo metodologijo svojih posebnih disciplin.

Vse to se povsem lepo nanaša tudi na centralno „ekološko hipotezo“, po kateri bo, če se nadaljuje sedanji proces industrializacije, v bližnji prihodnosti prišlo do katastrofalnih rezultatov. Srži te hipoteze se ne more niti dokazati niti pobiti s politično diskusijo.

Zaključki: hipoteze o hipotezi

Obča družbena definicija bi morala začeti pri oblikah proizvodnje. Povsod, kjer v celoti ali pretežno prevladuje kapitalistična oblika proizvodnje — tj. kjer proizvodi človeškega dela dobivajo formo blaga — se vzporedno s povečanim družbenim bogastvom ustvarja povečana družbena potreba. Ta potreba dobiva v toku zgodovinskega razvoja različne oblike. V fazi prvotne akumulacije se izraža v neposrednem siromašenju zaradi intenzivnega izkoriščanja, podaljševanju delovnega časa, zniževanju dejanskih dni. V cikličnih krizah se bogastvo ustvarjeno z delom enostavno uničuje: pšenica se meče v morje itd. Z rastjo proizvodnih sil prav tako raste rušilna energija sistema. Svetovne vojne in vojaška industrija ustvarjajo nove potrebe. V kasnejši fazi razvoja kapitalizma ta destruktivni potencial doseže novo kvaliteto. Ogroža vse naravne osnove človeškega življenja. Rezultat tega je, da se zdi potreba, kot da je družbeno proizvedena naravna sila. To ponavljanje splošnega pomanjkanja dela srž „ekološke krize“. Toda to ni vrnitev v pogoje in okoliščine iz zgodovinske preteklosti, zato ker nova potreba na noben način ne uresničuje obstoječega bogastva. Eno in drugo je istočasno prisotno; protislovje med njima postaja vse ostrejšo in dobiva vedno bolj nenormalne forme. Vse dokler dominira kapitalistični način proizvodnje — to pomeni, ne le kapitalistični lastninski odnosi — se lahko smeri gibanja, v najboljšem primeru, spremenijo v podrobnosti, ne pa v celoti. Naravno je, da bo ekološka kriza pripeljala do mnogih procesov prilagajanja in učenja. Tehnološki poskusi, da se odstranijo simptomi te krize, da bi se doseglo stabilno stanje, so že presegli eksperimentalni stadij. Bolj ko je situacija kritična — obupnejši so poskusi storjeni v tej smeri. V te poskuse bo vključeno: odstranjevanje avtomobilov, konstrukcija sredstev javnega transporta, gradnja instalacij za filtriranje in

destilacijo morske vode, odkrivanje novih virov energije, sintetična proizvodnja surovin, razvoj intenzivnejše kmetijske proizvodnje itd. Toda vsak novi korak bo pripeljal do novih kritičnih problemov; to so metode trenutnega reševanja akutnih vprašanj, pri katerih pa se ne dotika samih korenov problema. Dovolj so jasne politične posledice teh iniciativ. Stroški prebivanja, prostora za rekreacijo, čistega zraka in vode, energije in surovin bodo eksplozivno rasli, prav tako pa tudi stroški za ponovno uporabo redkih surovin. „Nevidna“ družbena cena kapitalistične delovne proizvodnje raste z neizmernim tempom in se prenaša do take cene blaga in obdavčevanja širokih množic, da ni več mogoče nikakršno uravnoteženje s pomočjo kontrole zaslužka. Ni potrebno reči, da sploh ni vprašanje o „pravični“ razdelitvi pomanjkanja v okviru zahodne razredne družbe.

Seveda bodo obstojala organizirana gibanja in politične posledice celo v zgodnjem stadiju. Ekološko gibanje v ZDA, s težnjo, da se beži iz mest in stran od industrije, je indikacija tistega, kar bo prišlo, prav tako tudi kampanje meščanov, ki se širijo s strahovito hitrostjo. Meje večine teh skupin niso slučajne, njihova aktivnost je običajno usmerjena na odstranjevanje nekega posebnega problema. Druge alternative ni, ker se lahko zberejo samo, kadar gre za posebne interese. V neki tipični kampanji, na primer, se prepereči gradnja rafinerije za nafto na nekem posebnem področju. To ne pripelje do tega, če je bila kampanja uspešna, da se ovreže projekt ali do revizije energetske politike, rafinerija se zgradi tam, kjer je protest tistih, ki so z gradnjo oškodovani, manj izražen. Kampanja nikoli ne pripelje do zmanjšanja energetske potrebe. Apel na takih osnovah ne bi imel smisla. Pretvoril bi se v abstraktno, prazno formulo, ki dela „program hitrih ukrepov“ ekologov. Vozla ekološke krize se ne more presekati s papirnati nožem. Kriza je neločljiva od pogojev življenja, ki je sistematsko določen z obliko proizvodnje.

To je razlog, da so moralni apeli narodom „bogatih“ držav, da naj zmanjšajo svoj življenjski standard, popolnoma absurdni. Taki apeli niso samo nekoristni, ampak tudi cinični. Zahtevati od posameznika, ki sprejema plačo, da naj razlikuje „resnične“ in „umetne“ potrebe, pomeni napačno oceniti njegov resnični položaj. Obe vrsti potreb sta tako tesno povezani, da ustvarjata odnos, ki je subjektivno in objektivno nedeljiv. Lakota po blagu, v vsej svoji zaslepljenosti, je rezultat proizvodnega blaga, ki se lahko odvrne samo s silo. Moramo računati s tem, da bo buržoazna politika sistematično izkoriščala mistifikacije, ki iz tega izhajajo — toliko bolj, kolikor ekološka kriza dobiva ogroženo obliko. Da bi se to doseglo, je dovolj prevzeti predloge ekologov na demagoški način in jih pustiti v politične tokove. Ekološka gibanja bodo sprejela pozivanje na obče dobro, kar zahteva žrtvovanje in poslušnost skupaj z reakcionarnim populizmom, odločena, da branijo kapitalizem z antikapitalističnimi frazami.

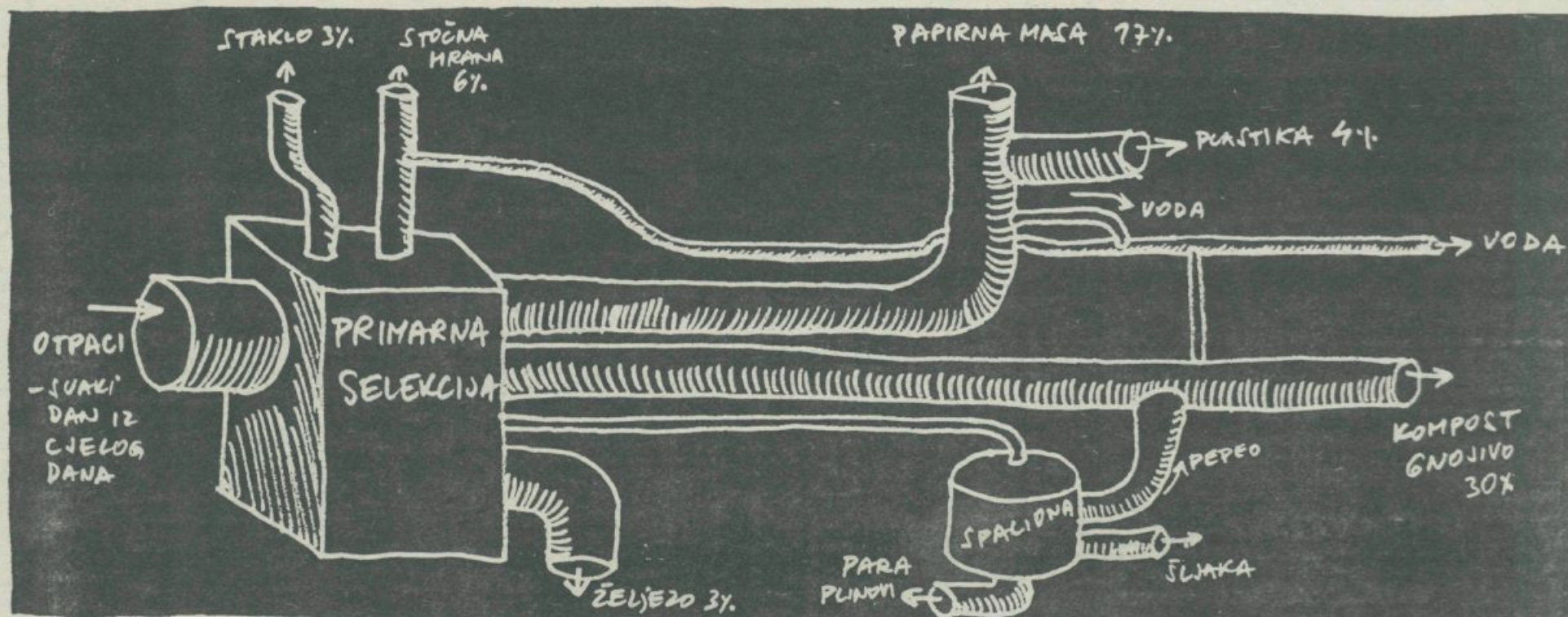
Dejansko bo politika kapitalizma v pogledu človeškega okolja, surovin, energije in prebivalstva končala poslednje liberalne iluzije. Ta politika se ne more niti zamisliti brez vse večje prisile in trde discipline. Fašizem je že pokazal svoje možnosti kot rešitelj v skrajno kriznih situacijah in kot administrator bede. V atmosferi panike in razpoloženja, ki ga je nemogoče kontrolirati — to pomeni, v primeru ekološke katastrofe, ki jo bo lahko neposredno opaziti v širokem obsegu — vladajoči razred ne bo okleval iskati rešitve v takih rešitvah. Ne da se predpostavijo sposobnost množic, da v takih situacijah opazijo povezanost med obliko proizvodnje in ekološko krizo in da ofenzivno reagirajo. To je odvisno od stopnje politizacije in organizacije, ki je do tedaj dosežena. Ne bi bilo težko računati na tak razvoj. Verjetno je, da se bo širilo to, kar se imenuje „notranji imperializem“. To, kar sta opazila Negt in Kluge v zvezi z nečim drugim, je tudi pomembno za protislovnost med družbenim bogastvom in družbeno revščino, kar je očitno tudi v ekološki krizi: „Kolonizacija zavesti ali meščanska vojna so ekstremske oblike, v katerih le kontradikcije pridejo do izraza. To, kar je pred to skupino, ali njena posledica, je razdelitev posameznikov in družbenih skupin v kvalitete, ki so organizirane ene proti drugim.“⁷

V taki situaciji se bo zunanji imperializem prav tako vrnil k zgodovinski znanim formam, toda s povečanim destruktivnim potencialom. Če odpovejo „miroljubne“ metode moderne eksploatacije, pod pritiskom vse težjega nakupa zaradi redkosti surovin, in tudi propagandne formule za sožitje, potem bodo gotovo nova ropanja, konkurenčne vojne, vojne za surovine. Strateški pomen Tretjega sveta, predvsem tistih držav, ki izvažajo nafto, bo stalno rasel in s tem tudi njihova zavest, da so države metropole odvisne od njih. „Obleganja“ mesto z vajo — pojem, ki se je zdel prezgoden v petdesetih letih — bo dobil popolnoma novo vsebino. To se brez dvoma že poudarja v politiki določenega števila držav, proizvajalk nafte. Imperializem bo napravil vse, da bo pognal prebivalstvo industrializiranih držav av proti takim očitnim zunanjim sovražnikom, katerih politika se predstavlja kot direktna nevarnost za njihovo življenje, standard in sploh obstanek, z namenom, da od njih dobi soglasje za vojaške operacije. Posplošene zgodbe o „vesoljski ladji Zemlja“ nam gotovo ne povedo nič o resničnih perspektivah in izglelih za obstanek v življenju. Gotovo se ekološki dejavniki, ki imajo globalen efekt; med takimi so makroklimatske spremembe, onesnaženje z radioaktivnimi elementi in strupi v atmosferi in oceanih. Toda, kot na primer kaže Kitajska, ti splošni dejavniki niso odločujoči, ampak družbeni in spremenljivi. Uničenje človeštva lahko imamo za čisto naraven proces. Tega pa se ne more prepričati s prepovedmi znanstvenikov, ki samo odkrivajo svojo nemočnost in slepilo; v trenutku, ko prekoračijo ozke meje svojega specialnega področja. „Človeško bistvo narave prvič obstaja le za družbenega človeka; ker samo ta narava resnično obstaja kot osnova njegove človeške eksistence. Samo to, kar mu je njegov naravni obstoj, postaja njegova človeška eksistenca, in narava zanj postaja človek. Tako je družba enotnost bivanja človeka z naravo — resnično vsajenje od mrtvih narave — naturalizem človeka in humanizem narave sta privedena do uresničitve.“⁸

Če veljajo, ekološke hipoteze, potem je kapitalistična družba verjetno izpustila možnost realizacije Marxovega projekta za spravo človeka in narave. Proizvajalne sile, ki jih je razvila buržoazna družba, so prevzele istočasno nastale destruktivne sile. Visoko razvite države nočejo biti edine, ki bodo plačale za druge zato, ker ni prišlo do revolucije. Boj proti novim pomanjkanjem je nasledek, ki ga puščajo vsemu človeštvu, tudi v tistih predelih, kjer človeštvo preživi katastrofo. Socializem, ki je bil nekoč obljuba osvoboditve, je postal vprašanje obstanka. Če se ekološko ravnotežje zmoti, bo vladavina svobode bolj oddaljena kot kdajkoli.

- 1 Splošno je poznan opis tega stanja v Engelsovem delu „Položaj delavskega razreda v Angliji“.
- 2 Takih primerov je dovolj v ekološkem gibanju, v Franciji obstaja organizacija za zaščito človeškega okolja, ki je skrajno desničarsko usmerjena. Predsednik teh „ekofašistov“ ni nihče drug kot general Massu, človek odgovoren za francoska mučenja v alžirski vojni.
- 3 Claus Koch, „Mystifikationen der Wachstumskrise, Zum Bericht des Club of Rome“, Merkur, Vol. 297, januar 1973, str. 82.
- 4 Giorgio Nebbia v predgovoru La Morte Ecologica, Bari 1972, str. xv f.
- 5 The Limits of Growth, Report of the Club of Rome on the State of Mankind; London, 1972, str. 13.
- 6 Andre Gorz, „Technique, Techniciens et Lutte de Classes“, Les Temps Modernes, avgust-september 1972, vol. 301-302, str. 141.
- 7 Öffentlichkeit und Erfahrung, Zur Organisationsanalyse von burgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit, Frankfurt 1972, str. 283f.
- 8 Karl Marx, Economic and Philosophical Manuscripts of L844, ed. D. Struik, London 1970, str. 137.

PREVOD N. VIDRIH

ZAUZDANA TEHNOLOGIJA: U RIJECI JE VEĆ KRENULO...

...OD SMEĆA I NATRAG

IZGRADNJOM, U NAS PRVOG POGONA ZA TOTALNU RECIKLAŽU (I KAD JEDNOM KRENE?)

U četvrtak, 12. 4. potpisan je u Rijeci između Združene radne organizacije brodograđevne industrije «3. maj» (sektor TIBO) i tvrtke Cecchini & Co. iz Rima ugovor o preuzimanju licence za proizvodnju kompletnih postrojenja za reciklažu krutih gradskih otpadaka. Ta inicijativa, neovisno o činjenici što je ekonomska isplativost projekta bila presudna u njevoj realizaciji, ukazuje na sve prisutniju «ekološku svijest» u nas i svojom je idejom i neposrednim ostvarenjem od neprocjenjivog značaja za sva nastojanja koja teže očuvanju i unapređenju čovjekove okoline.

Stalan porast industrijske proizvodnje i životnog standarda domaćinstava i pojedinaca neminovno s sobom povlači posljedice kao što su: nekontrolirana eksploatacija privrednih izvora, ugrožavanje čovjekove sredine (vode, zraka, flore i faune) odbacivanjem toksičkim materijama čime se konstantno degradiraju životni uvjeti svih bića na zemlji, odnosno poremećuju ravnoteža cirkulacije materije u biosferi.

Svjedoci smo procesa hipertransformacije svih vrsta sirovina što zbog nemogućnosti potpune iskoristivosti materije rezultira «proizvodnjom» ogromnih količina industrijskih otpadaka. Taj proces nije ograničen samo na industrijsku proizvodnju. On je također i sastavni i svakodnevni dio života domaćinstava. Oba navedena procesa uvjetuju da se u većim aglomeracijama, a o njima je riječ, pojavljuju velike teškoće oko deponiranja otpadaka naročito stoga što se u pravilu radi o heterogenim otpadnim materijama čiji je organski sastav ekološki štetan. Dilema koja se pri uočavanju ovakvog stanja nameće ne sastoji se samo u problemu koji bi, simplicirajući do banalnosti, naznačili s pitanjem «kamo sa smećem», odnosno pitanjem rasterećenja industrijskih i gradskih deponija, već pitanjem koje je u svojoj tendenciji daleko važnije: kako jednom upotrijebljenu, prerađenu i odbačenu materiju ponovo vratiti u industrijski proces, odnosno kako materiju nakon što je bila potrošena «preparirati» za ponovnu upotrebu. Kao realna alternativa i razrješenje

postavljene dileme nameće se proces reciklaže, odnosno izdvajanja i vraćanja u proizvodni tok svih onih materija koje se u industrijskom procesu mogu nanovo iskoristiti.

«Smisao je ove riječi da bi čovjek morao postupiti sa sirovinama tako da ih koristi uvijek nanovo, da one ulaze kao sirovina u ljudski proizvodni proces, da se koriste kao proizvodi, te da se ponovo vraćaju u obliku sirovina za raspolaganje novom ciklusu proizvodnje.» (R. Supek, «Ova jedina zemlja».)

Recikliranje (recycling) ima sa stanovišta ekologije dvostruki značaj: očuvanje ljudske sredine od štetnih otpadaka čovjekove industrijske ili domaćinske potrošnje i štednja, odnosno racionalnije raspolaganje prirodnim izvorima. U procesu reciklaže štednja prirodnih izvora ostvaruje se u dva oblika: neposredno – iskorištavanjem već upotrebljivanih sirovina i posredno – uštedom energetske potencijala potrebnih za proizvodnju i tehnološku obradu sirovine do stupnja u kojem se ona reciklirana «gotova» vraća u industrijski proces.

Recikliranje je od svih dosad poznatih metoda zbrinjavanja krutih gradskih otpadaka nesumnjivo najoptimalnije rješenje, i s ekološkog i s ekonomskog aspekta. Sam termin potječe od riječi «recycling» koja se može tumačiti kao «ponovno korištenje upotrebljenih sirovina», odnosno «povratni tok korištene materije».

Tehnološki proces reciklaže zasniva se na slijedećim elementima:

- odvajanje otpadaka prema vrstama materije (željezo, papir, plastika, staklo i organska materija);
- prerada otpadaka u oblik pogodan za daljnju tehnološku obradu (odnosi se na papir i plastiku);
- prerada otpadaka u gotov proizvod (stočna hrana i kompost, odnosno umjetno gnojivo);
- spaljivanje otpadaka nepogodnih za daljnju preradu (kartonskih ambalaža, drvenih komada, automobilske guma i sl.) pri čemu ostaje otvorena mogućnost korištenja tako dobivene toplinske energije.

Svako se postrojenje za reciklažu može sastojati (u skladu s navedenim elementima) od slijedećih «proizvodnih linija»:

primarna selekcija, linija za stočnu hranu, papir, željezo, plastiku, staklo, kompost i spaljiva neupotrebljivih ostataka. Specifikacija odnosno izbor linija korištenih u određenom postrojenju ovisi o konkretnom sastavu krutih gradskih otpadaka. Drugim riječima, kapaciteti pojedinih linija nisu fiksni, već se izostavljanjem određenih linija, mogu prilagodavati ulaznoj količini i specifičnom sastavu otpadaka.

Na osnovu analize provedene 1974. godine prosječan je sastav otpadaka za veće gradove u Jugoslaviji sljedeći: (u zagradi podaci za Rijeku i Zagreb):

- organski otpaci (ostaci hrane) 26% (35%, 30%);
- papir, karton 40%, (30%, 30%);
- tekstil 2% (4%, 4%);
- željezo, limenke 3% (4%, 4%);
- plastika 4% (11%, 9%);
- staklo 5% (7%, 6%);
- nedefinirani otpaci 20%, (9%, 18%).

Stupanj iskoristivosti otpadaka zavisi od njegova specifičnog sastava; računa se međutim da se od gradskih otpadaka prosječno između 50–60% težinskog iznosa može reciklirati i ponovno vratiti u industrijski proces u obliku krute materije. Prevedimo to na jezik neposrednih pokazatelja: kada bi se npr. samo u Rijeci korisno upotrijebila godišnja količina odbačenog papira, dobila bi se papirna masa čiji bi sirovinski ekvivalent bio jednak količini od 130000 stabala!!

Elementi tehnološkog procesa: Tehnički sistem reciklaže zahtijeva prethodno organizaciju aktivnosti vezanih uz sakupljanje krutih kućnih otpadaka (npr. odlaganje smeća u plastične vreće).

Sakupljene otpatke kamioni odvoze do pogona i istresuju u bunkere gdje vlada određeni potlak i sprečava širenje neugodnih mirisa. Otpaci se potom prebacuju do sabirnika koji kida plastične vrećice i dovodi materijal na početak primarne linije (odvajanje prema vrsti materijala). Rasuti otpaci odvođe se u prvi rotacijski bubanj, gdje se vrši odvajanje prema volumenu. Veći kabasti materijali (kartonska ambalaža, automobilske gume i sl.) ne uspije-

vaju proći kroz otvore određene veličine, već odlaze u peći na spaljivanje. U daljnjoj obradi nailaze na niz rotacijskih bubnjeva različitih perforacija gdje se izdvajaju sitni organski otpaci i ostali sitni heterogeni materijal (zemlja, kamenčići, staklo, plastika i sl.) i dolaze na liniju komposta, gdje se elektromagnetima izvlače svi željezni predmeti (koji odlaze na liniju željeza). Preostali je dio otpadaka uglavnom papir i plastika.

Kompostiranje je proces razlaganja organskih materija fermentacijom i oksidacijom uz stvaranje mikroorganizama koji pospješuju proces. Da bi se proces ubrzao, izvodi se u zatvorenim homogenizatorima u koje se dovodi zrak pod pritiskom, tako da mješavina brzo truli bez nastajanja plinova neugodnih mirisa. Pri tome se ona zagrijava (do 70°C) biokemijskim procesima. Krajnji je produkt kemijski stabilan biotehnički humus.

Prethodno odvojeni željezni otpadni materijal prolazi kroz rotacijsku peć koja služi za otklanjanje masnoće, raznog zaostalog sadržaja limenki, boje, etikete i kalaja. Na izlasku iz peći željezni komadi dolaze pod prešu koja formira brikete težine oko 50 kg. Po završetku obrade brikete se šalju u čeličane.

Krupni se organski otpaci melju pri čemu se ispiranjem odvajaju specifično teži materijal (staklo, plastika, kamenčići i sl.) koji ide na kompostiranje, dok se preostali dio nakon istiskivanja u silose. Specijalni dozator raspoređuje i snabdijeva autoklave u kojima se vrši iskuhavanje, homogeniziranje i steriliziranje na temperaturi od oko 140 °C. Tako obrađena masa odlazi u sušionicu gdje se vlažnost smanjuje na oko 8%. Nakon toga se melje u brašno, izdvajaju se vlaknaste i ostale štetne materije, nakon čega ga stroj za kubatiranje oblikuje u kockice ili cilindrična zrna. Tako dobijena stočna hrana pakuje se u vreće i sprema za tržište. Kalorična vrijednost dobivene stočne hrane približava se kaloričnoj vrijednosti kukuruza. Stakleni krš, izdvojen ispiranjem, odlazi u poseban uređaj koji radi na principu fotočelije, optički ispituje i odvajaju staklo po bojama. Tako sortirano staklo pogodno je za ponovno indu-

strijsko korištenje. Papir i plastika, odvojeni od ostalih heterogenih otpadaka kombiniranim sistemom prosijavanja i ventilacije podvrgavaju se specijalnom vlažnom postupku pri čemu se namočeni papir kida na manje komadiće, što omogućava mehaničko odvajanje papira od plastike.

Nakvašena papirna masa dolazi u pulper gdje se još više usitnjava i miješa, a taloženjem se odvajaju zaostali komadići krute plastike. Posebnim se kemijskim procesima vrši čišćenje papirne mase od štamarske boje. U flotacijskoj se čeliji na mjehurićima zraka zadržavaju djelići boje i izlaze na površinu. Oni se prikupljaju u gustoj prljavoj pjeni koja se lako može skidati sa površine. Vlaknasta kaša dolazi potom na specijalnu prešu koja smanjuje sadržaj vlage na 50%, formirajući papirnu pastu u obliku panela. Takvim postupkom sprečava se mogućnost kvarenja papirne paste i pojednostavljuje manipulacija i transport do tvornice papira.

Na liniju plastike dolaze uglavnom plastične vrećice koje se usitnjavaju, a nakon toga se zagrijavanjem pretvaraju u tečnu masu koja se homogenizira, boji u smeđe ili crno i pretvara u plastični granulat. U tom se obliku ustupa industriji na daljnju preradu. Neiskoristivi dio otpadaka spaljuje se u pećima pri čemu se oslobađa toplinska energija koja se potom upotrebljava u tehnološkom procesu. Izgorjevanjem nastaje pepeo i šljaka. Pepeo se zbog svojih mineralnih sastojaka vraća u proces i služi obogaćivanju komposta, dok je šljaka upotrebljava u građevinarstvu za nasipavanje puteva, terena i sl.

Zahvaljujući izuzetnom rješenju unutrašnje organizacije rada i međusobno nadopunjavajućih elemenata tehnološkog procesa stupanj iskoristivosti sirovina penje se i do 85% težinskog obujma prvobitne mase otpadaka.

To otvara i nove mogućnosti samoj tehnologiji reciklaže: ona ne mora postojati samo u obliku izdvojenih i samostalnih pogona; njena je perspektiva s tehnološko-organizacijskog aspekta, u organskom srastanju u složene privredne sustave po shemi proizvodnja – recikliranje – proizvodnja.

SNACK „CORSO“

DELIC

PROKISNIVANJE KROVA KATE-
DRALE ĆE SREDITI NADGRADNOM
GARAŽA, A U TORNJEVIMA ĆE
BITI DIZALA ZA TUTAČE.
LUDNICA, NE?

DOBRO, A ZAKAJ TO ONI RADE?

ZBOG KRUŽNOG TOKA
PROMETA. DANE ME NE
PITAJ, JER NI JANE KUŽIM.

GLE, NA MJESTU STUDENTSKOG
CENTRA GRADE PETNJU...

CENTRA?!

A KO KAŽE, DA ĆE TA STVAR
IĆI NA JAVNU RASPRAVU?

TO TI JE TUNEL KROZ GORNJI
GRAD. PROPUH BI BIL OD
TKALČICEVE, DO HETNE
POZORNICE.

ZAJEBAVAS!

STARI, JA SAM O
ČITAM IZ OVIH
PAPIRA.....

JOJ, OVO JE SVE LUĐE! ZBOG
BLIZINE VAŽNIH PROMETNICA
HOTEL „ESPLANADE“ PRETVARAJU
U LUKSUZNI HOTEL ZA
TUTAČE. IZLAZ NA AUTOPUT,
DRITO IZ SOBE !!!

RUŠE & TD. GRADE LUKSUZNE
SAMAČKE HOTELE ZA BOGATE
STUPOŠE. DIŽU ODGOVARAJUĆE
BIRCIZE. O, ISUSE!

STARI, OD KUD
TI OVI PAPIRI?

HETNA POZORNICA SE PRETVARA U
AUTO KINO. U PRVOJ POLOVICI TJE-
DNA, IDU U KINO TUTAČI SA PAR-
NIM REGISTRACIJAMA, A U DRU-
GOJ POLOVICI, NEPARNI. ŠARMING!

BOTANIČKI VRT SELI.

NATRG REPUBLIKE?

BASSICINIK...
U GRAČANE.
ALI, ZATO OSTAVIAJUJE
ZERCE, ZBOG MOGU-
ĆNOSTI SPORTSKOG
RIBOLOVA U CENTRU
ZAGREBA...

SA MOG FAKSA, ZAKAJ PITAS?

TAKO! AKO SU SA TVOG FAKSA,
ONDAK JE TO NAUČNA FANTASTIKA,
ZATO NE PANIKARI, JER OVAKO
BULAZNENJE NE MOŽE PROCI
JAVNU RASPRAVU.

A JEBKA! KAJ
MOŽEMO....?

© NOVI KVADRAT

ZAGREB: O RUŠENJU STUDENTSKOG CENTRA

RJEČJU PROTIV BULDOŽERA

Diktat rente u prostoru

Prava priroda evidentno tehno-kratske razdiobe prostora, motivirane ponajprije rentijerskom logikom što se redovito skriva iza naoko neutralne kategorije »oblikovanja«
prostora, dolazi mnogo bliže prozirnijoj površini u sve žešćem napadu na mjesta gradskog organizma po svojoj prirodi nesrazmjerna s logikom profita. Neobično snažna eskalacija agresivnih napada na nekoliko upravo najvrednijih prostora grada stoga nosi bitno **razgradbene** oznake. Iako se nadovezuju na ranije ne baš malobrojne slične primjere, novi »slučajevi«
razlikuju se prije svega po svojoj brutalnosti i neskrivenosti.

Svojevremeno skandalozno rušenje pedesetak hrastova u park-šumi Orlovac zbog svojevoljnog proširenja parcele pri »redizajniranju«
bivšeg gradilišta hotela »Ksaver«
u luksuzne stanove; kapitulacija mjesnih zajednica u neravnopravnoj borbi za prostor bivše tvornice »Sila«
u Šubićevoj ulici, gdje je početak izgradnje istraživačkog centra INE označio ne samo poraz tek začetih tendencija samoupravnog odlučivanja u prostoru (o prostoru) nego i nagovijestio buduće teške probleme tog dijela grada koji je i onako u vrlo kritičnom stanju (između ostalog dobit će bar tisuću novih automobila u špicu); skorašnji početak izgradnje poslovne zgrade banke na uglu Adžijine i Solovljeve ulice umjesto svojevremeno predviđenih javnih funkcija; čitav niz beskrupuloznih »preoblikovanja«
lokala u naljevaonice isključivo motivirano povećanjem dobiti itd. – samo su mali začeci mnogo šire ofanzive s daleko većim zalagajima.

Ta je ofenziva, doduše, najavljena u dokumentima već poodavno, ali u grandioznim dimenzijama sanjanog velegrada sitne točke sudara izgledaju potpuno beznačajne. Razrađenim sistemom »letraton-urbanizma«
svaki je prostor izjednačen – prekosavska ledina, Gornji grad i Botanički vrt, svaki je prostor, naime, prostor na raspolaganju. Tomislavov trg ili srednjoškolska igrališta u Kačićevoj tek su prazni prostori pogodni za ispunjenje, a puniti se moraju garažama jer je automobilima najviše tijesno. (Udubina ispred Umjetničkog paviljona krasna je prilika – nije potrebno čak ni previše kopati. Dovoljno je samo prekrivanje betonskom dekom i evo velike i jeftine garaže).

Generalnim urbanističkim planom definitivno inauguriran »kazet-urbanizam«, omedivši prostor i razdijelivši ga na jednake »kazete«, omogućio je daljnje slobodno raspolaganje prostora, čak i jednostavno mjerenje površine bez kompliciranih proračuna. Moguće je sada smještati ono što je potrebno – tu i tamo. Ovdje televiziju, tamo knjižnicu, a ondje robnu kuću. Nije čak više nužno ni inventivnim

oblikovanjem zaograti čitavu stvar (kao što je to npr. još uvijek potrebno projektantu preuređenja »Corsa«), a moguće je npr. bez kompleksa tvrditi da je ujednačen odnos javnog i individualnog saobraćaja. »Bezvrijedna«
arhitektura malih kućica ovdje od ranije stoji i nije nikakva smetnja. Nju je tek nužno kasnije ukloniti. Najprije je, međutim, potrebno izgraditi prometnice, dapače avenije koje omogućuju kazete, a tvore i širi sistem što tamo negdje u centru omogućuje čak i izbacivanje automobila iz nekoliko ulica i trgova. Njih je, osim toga, i najlakše izgraditi – daleko su najpotrebnije.

Sve naglijim bujanjem saobraćaja bliži se taj trenutak. Sad već valja misliti na sasvim konkretnu mogućnost pojedinih »realizacija«
pravaca, uz određene izmjene i prilagodavanja, uostalom, sasvim normalne, jer postoje različiti načini projektiranja (idejni, izvedbeni; idejni u GUP-u, idejni u PUP-u, idejni u planu centra, idejni u Generalnom prometnom planu itd.).

Kada se već ne može odjednom izgraditi čitav sistem prometnica (što bi bilo idealno), nužno je odrediti prioritete. Najprije je potrebno izgraditi prometni obilazni prsten oko grada. Na sjeveru se proteže sjeverna tangenta (tangira grad) kroz prazni prostor zelenih površina i letratonom adekvatno označeni Kaptol i ispod Gornjeg grada, dok na jugu stari dio grada obilazi produžena (u pravcu zapada) Branimirova. Istovremeno obilazi novi dio grada južno od nje, prema tome je središnja, glavna i najveća gradska prometnica. Osim toga, ona stalno ide uz prugu, a kako je većim dijelom na vijaduktu (ili ne) i jednim dijelom u tunelu (ili ne – što ovisi o ideji), jasno je da je cijena izgradnje prilična. Rušenje kućica i gradnja zamjenskih stanova pridonose već opasnom približavanju svake granice tolerantne cijene.

U blizini se, međutim, nalazi društveno, dakle besplatno, zemljište Botaničkog vrta i Studentskog centra, letratonom označeni prazni prostor na raspolaganju.

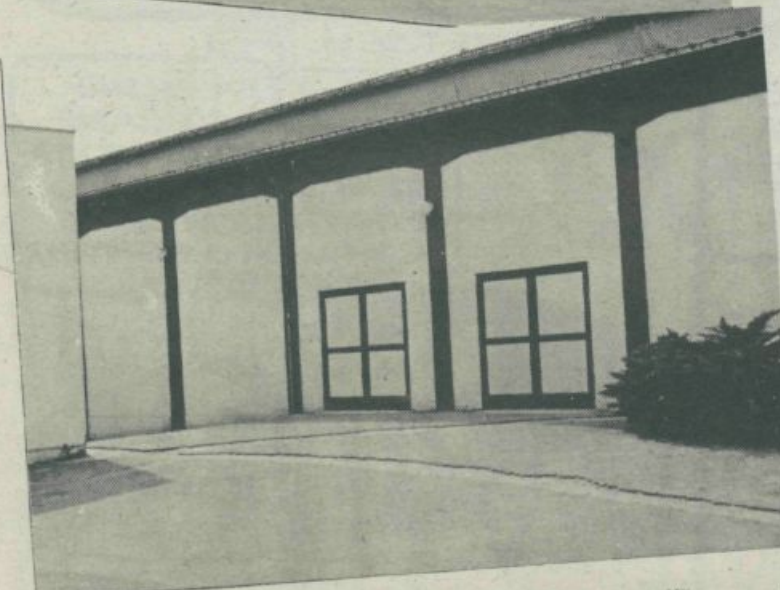
Zbog istih se razloga u Japanu gradski autoputevi, gdje god je to moguće, grade na vijaduktima uzduž rijeka, što je još uvijek jeftinije nego li probijanje kroz izgrađeni dio grada, kao što su svojevremeno slavni projektanti Jadranske magistrale na određenim mjestima trasirali cestu radije preko spomenika kulture da izbjegniju rušenje privatnih kuća.

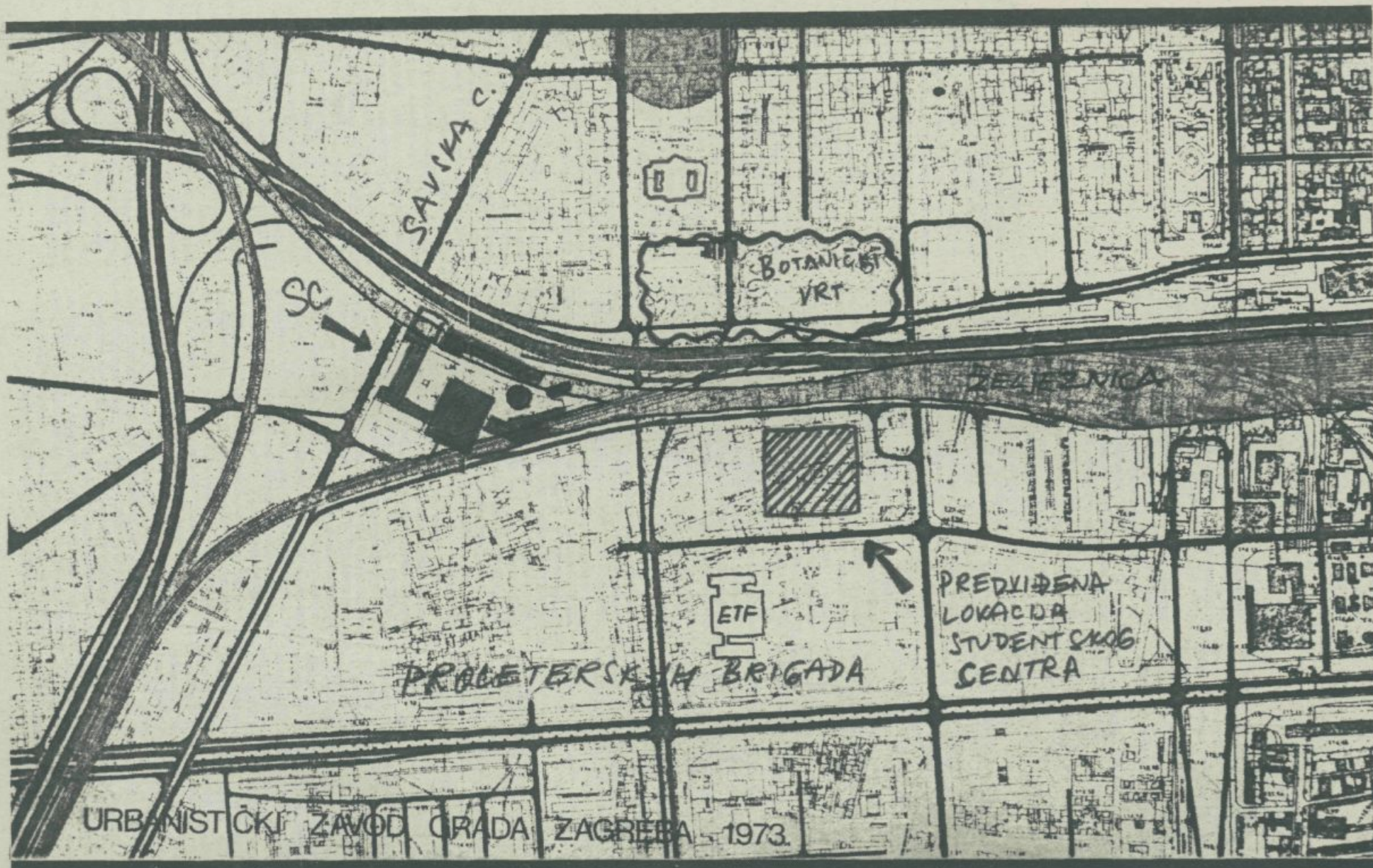
Kruta je rešetka »kazet-urbanizma«, doduše, u neprekidnom agresivnom odnosu prema mogućnosti formiranja novih stvarno urbanih prostora u njenom okrilju, što je već sasvim očito u slučaju Nacionalne i Sveučilišne biblioteke i Arhiva Hrvatske npr., gdje njena

logika sasvim korespondira sa skladišnom koncepcijom knjižnice, razdvojenih monumenata, onemogućujući formiranje suvremenog informacionog centra, a time i stvarnog centra grada. No, tako otvorena brutalna agresija što ide na rušenje Studentskog centra i Botaničkog vrta prisutna je ipak prilično rijetko. Za to moraju postojati jaki razlozi. **Koje je obrazloženje?**

Nikakvo javno obrazloženje, dakako, nije dano. Možda će se neposredno pred rušenjem u novinama pojaviti sitni oglas: »Obavještavaju se zainteresirani građani da je u predvorju Vijećnice izložen plan... Eventualne primjedbe dostaviti pod brojem...«. Participacija je u toj igri daleki ideal. O samoupravljanju nećemo ni govoriti. Preveliki su interesi u igri.

Moguće je, dakle, tek nazrijeti neki od izgovora. Na primjer onaj da Studentski centar nije ni malo vrijedan prostor, a za razliku od važnosti buduće obilaznice, koju nužno je izgraditi već u idućem srednjoročnom razdoblju (dakle od 1980). U Generalnom prometnom planu Zagreba (iz 1978) ovaj je **autoput trasiran najprije** južno od željezničke pruge u širokom zamahu, bez ikakve štednje prostora a zatim sjevernom stranom Studentskog centra preko Savske ceste. U najnovijem planu, međutim, (nešto detaljnijem) njegova je trasa naznačena upravo na mjestu današnjeg nasipa željezničke pruge, koja se pomiče nekoliko metara na jug, pa stoga treba rušiti Galeriju SC i bivši Njemački paviljon (onaj s traktorima na fasadi), školu kraj Centra itd. Za razliku od ranije verzije (a i nekih drugih što određuje vrve od genijalnih ideja), ovaj plan uzima u obzir da je cesta obilaznica ne samo Donjeg grada nego i novih predjela na jugu (Trnja itd.), pa stoga zavija i u tom smjeru. Taj je dio prvi u planu: najprije je na redu rušenje &td-a i nekih manjih objekata oko njega, možda i kino dvorane (u »preciznom«
iscrtavanju, pruga prelazi nekoliko metara preko jednog ugla zgrade). Ako ovdje još pribrojimo tzv. produženu Šarengradsku aveniju, što treba proći iza leda Tehničkom muzeju (gdje još u blizini treba ugurati novi velebnji »Zagreb«
stadion, **postaje očito da je monstruozno potenciran famozni željeznički trokut koji kao omča stoji Studentskom centru**, da bi ga, eto, (uz »pripomoć«
) konačno zadavio. Doduše, na isti, olaki način kojim je nastala i ovaj plan može u daljnjem »detaljiranju«
doživljavati preinake. Sasvim je moguće očekivati da u definitivnoj pripremi izvedbe netko shvati da su sva ta silna premještanja željezničke pruge potpuno suvišna i da je moguće auto-put pomaći malo sjevernije od pruge, u onaj dio Botaničkog vrta gdje i onako nema drveća. U zapadnom dijelu vrta, gdje

drveće ipak postoji, po većini je verzija, pak predviđena petlja s tzv. produženom Runjaninovom ulicom (uglavnom slična onoj na raskršću Autoputa i Selske ceste), koja prelazi ravno preko staklenog paviljona. Ovdje je, međutim, slučajno ne samo najljepši dio vrta nego i bez dvojbe jedan od najdragocjenijih prostora Zagreba (u što se upravo ovih dana može uvjeriti svaki posjetilac).

Studentski centar, svojevremeno nakon preseljenja Velešajma preko Save u nuždi i oskudici privremeno smješten, u sajamsku arhitekturu, predstavlja od svog otvorenja pa sve do danas najdragocjeniji neočekivani dobitak za Zagreb. Ni jedan prostor nastao poslije njega ne može se po svom značaju mjeriti s njim. Unatoč postepenom splašnjavanju aktivnosti Centra jer zaražen drugačijim duhom razvija sve više svoje ugostiteljstvo (sada već ima 7-8 bircuza!), on i dalje ostaje ne samo kulturno žarište i prostor komunikacije nego i nezamjenjiv dio gradskog središta. Njegovo umrtvljenje donijelo bi nesagledive posljedice, ne samo za taj dio grada.

Arhitektura Studentskog centra, označena kao bezvrijedna (što nije istina), poučan je primjer, kako naoko skromna arhitektura (osim bivšeg francuskog okruglog paviljona, koji je jedini u krugu Centra zaštićen objekt i to nultom kategorijom, dakle kao internacionalna vrijednost) može proživljenošću postati bremenita značenjima, ukorijenjeni prostor grada. Povremenim redizajnima, koji još ni iz daleka nisu iscrpli sve mogućnosti valorizacije njihovih vrednota, pojedini objekti ulaze u najuži izbor zagrebačke arhitekture. Čitav Centar, kao uostalom i Tehnički muzej, uključujući njegovu uličnu fasadu i

drvene kulise s obavijestima o filmovima, kazalištu, galeriji, postao je nezamjenjiv dio slike grada. Studentskom centru, međutim, opasno prijeti uništenje naročito zbog puke činjenice da je zemljište u njegovu vlasništvu, u velikoj oskudici i poslovnih površina, postalo previše vrijedno. Zbog toga su potrebne posebne transakcije prostora i izmišljanje njegovog preseljenja uz Miramarsku cestu između zgrade »Slavija Lloyd-a« i željezničke pruge čak uz određeno smanjenje ukupne površine, a također i nemogućnost daljnjeg proširenja. Rušenje, a zatim građenje! (Treba reći da ove tendencije sasvim korenspondiraju s izvjesnim namjerama Studentskog centra da na mjestu drvenih oglasnih kulisa, i iznad knjižare podigne nebodere od nekih osam katova s garsonijerama za bolje stojeće studente).

Umjesto preseljenja, sadašnji prostor uz uvjet djelomične obnove i otvaranja stražnjeg ulaza može biti uključen u organizam tzv. Sveučilišne aleje na mnogo djelotvorniji način nego što bi to bilo na novoj lokaciji A toliko potrebna produžena Branimirova ulica može sasvim komotno proći južnije od Centra u liniju Končarove ulice.

Aspiranti na vrijedno zemljište, međutim, već se naziru i to u mnogome podsjeća na vrijeme kada su postojale ideje o gradnji Omladinskog kulturnog centra na mjestu današnjeg hotela »Intercontinental«. No postoje i razlike – omladinski centar u odnosu s »Pan Americanom« kapitalom nije imao nikakve šanse. Ima li ih Studentski centar?

zlatko uzelać

PRIMJENA DIJALEKATA U PROCESU OBRAZOVANJA

(Kritički osvrti na UNESCO-ovu monografiju o osnovnom obrazovanju pod nazivom „Upotreba dijalekta u procesu obrazovanja“)

Monografija istražuje problem omogućavanja suvremenog obrazovanja onima koji govore različitim dijalektima i utvrđuje tri aksiomske pretpostavke:

– da svako dijete školske dobi treba pohađati školu,

– da se svaka nepismena osoba treba opismeniti,

– da je najpogodniji medij za učenje materinji jezik učenika.

Ovaj se članak bavi lingvističkim i obrazovnim aspektom problema izraslih iz navedenih pretpostavki i njihove realizacije. Komitet definira značenje nekoliko sociolingvističkih termina. Dijalekt definira kao „materinji jezik grupe koja dominira, politički ili socijalno, neka druga grupa koja se služi svojim jezikom.“ Dijalektom se ne smatra jezik manjine u jednoj zemlji ako je ujedno službeni jezik druge zemlje. Svjetski jezik definira kao „jezik koji se upotrebljava u mnogim dijelovima svijeta“.

Monografija započinje sažetim uvodom gdje se određuje priroda jezika, opisuju tri sistema pisma, raspravlja o procesu učenja jezika i pokušava odrediti u političkom, lingvističkom, socijalno-kulturnom i ekonomskom smislu ulogu jezika u općem obrazovanju. Prvo poglavlje sadrži pregled po kontinentima (Afrika, Amerika, Azija i Pacifik, Evropa sa SSSR-om), nabraja i klasificira poznate jezike svake regije i detaljno obavještava o njihovoj upotrebi u javnim i privatnim školama.

Drugo se poglavlje odnosi na utvrđivanje politike, definiranje problema i brojne preporuke kako da se usavrši obrazovanje i usmjeri akcija UNESCO-a. Treće poglavlje monografije različitim izabranim primjerima ilustrira probleme obrazovanja na dijalektima i pokušaje njihova rješavanja. Opisuje se Tarascan problem u Mexico, obnova arapskog, razvijanje nacionalnog jezika u Indoneziji, ujedinjenje dijalekata na Zlatnoj obali, Iloilo (Filipini).

Pregled svjetske jezične situacije pokazuje da se čak ni približno ne zna koliko jezika i dijalekata postoji, da se samo mali broj poznatih jezika stvarno upotrebljava u obrazovanju što uzrokuje nepismenost više od polovine svjetskog stanovništva, a veliki je broj djece okolnostima prisiljen da se obrazuje na stranom jeziku. Ukidanje nepismenosti uključuje probleme velikih razmjera. Većina jezika u svijetu nema pismo, na mnogima nema literaturu koja bi opravdala učenje tog pisma, samo mali broj jezika ima udžbenike prikladne za osnovnu školu ili za opismenjavanje odraslih. Provođenje čak i osnovnog obrazovanja za svu djecu pod tim uvjetima predstavlja još uvijek praktičnu nemogućnost ovog stoljeća.

Reakcija je UNESCO-va komiteta na ovu situaciju i središnja teza knjige, prijedlog da svako dijete treba započeti i nastaviti osnovno obrazovanje na materinjem jeziku sve dotle dok mu to 558 jezika u Južnoj Americi i oko 100 glavnih jezika u SSSR-u. Bilo bi korisno istražiti je li broj postojećih jezika u skladu s ciljevima, stremje-

nima i potrebama modernog svijeta. Lingvistu i antropologu ugodno je razmišljati o svijetu koji dozvoljava očuvanje muzejskih kultura i velikog broja jezika načelom lingvističkog samoodređenja, no, očito je da zamašni projekti suvremenog obrazovanja nisu provedivi u sasvim poliglotskim društvima. Mexico nema prikladan sistem školstva ni za španjolsko govorno područje i jedva da može napraviti 49 novih projekata po uzoru na Tarascan eksperiment. Moderna Indonezija može se samo nadati da će preživjeti kao političko-ekonomska zajednica bez nacionalnog jezika, bez neke „lingua franca“ koja bi premostila jaz između po prilici 200 jezika i dijalekata i tako učinila univerzalno obrazovanje ekonomskom izvedivošću. Teorijski je moguće transformirati malajski, „lingua franca“ Indonezije, u svjetski jezik ili pretvoriti svaki od indonezijskih jezika u medij višeg obrazovanja, no utopističko je vjerovanje da Indonezija može omogućiti svakoj jezičnoj zajednici kompletan dijalektalni školski sistem s obrazovnog stajališta usporediv sa sistemom monolingvističkih nacija. Posljedica je toga, izgleda, osuđenost većine onih što se služe dijalektima na određen intelektualni kolonijalizam; on se može ublažiti samo lingvističkom integracijom s većim jezičnim zajednicama i, konačno, sa zajednicom čiji je jezik i ostala pomoćna sredstva prikladan za obrazovanje na svakom polju ljudskog interesa.

Čini se da postoji potreba za praktičnim kompromisom između onog što je najbolje za po-

jedinca i onoga što je u povijesnoj perspektivi najbolje za pojedinca, njegovu djecu i zajednicu. Očito je da ni svijet, niti neka zemlja ili nekoliko pojedinaca neće profitirati potičući ovjekovječivanje stotinu minijature dijalekata. Umjesto nekoliko vrsta obrazovanja na nekoliko dijalekata, praktičnijim se čini formuliranje dalekosežnog obrazovnog programa kojemu je cilj postepena redukcija broja jezika i dijalekata na nekom području. Takav program može izazvati patriotske i slične proteste (u slučaju Akan dijalekata) premda u praksi ne dolazi u sukob s današnjim procesom evolucije – jača je tendencija odumiranje dijalekata nego njihova nastajanja. Stvarna će promjena takvog programa, zbog raznih praktičnih i posve ekonomskih te lingvističkih razloga, dovesti do usavršavanja obrazovanja na dijalektima. O postojećem broju jezika može se pretpostaviti da će se lingvistička homogenost u bliskoj budućnosti postići jedino na regionalnoj ili nacionalnoj osnovi. To znači da neki lokalni dijalekt može postati dominantni jezik pa će ga trebati usavršiti u prikladno sredstvo modernog obrazovanja na svim razinama. U sferi svjesnog planiranja ovakav razvitak zrcali stvarnu povijest uspona većine evropskih jezika. Teškoće iz-omogućava jezik i fond knjiga i materijala. U prilog ovoj tezi govori činjenica da je struktura svakog jezika prikladna da postane sredstvom moderne civilizacije, svaki jezik može zadovoljiti djetetovo osnovno obrazovanje prvih nekoliko mjeseci jer se potpuni izraz može post-

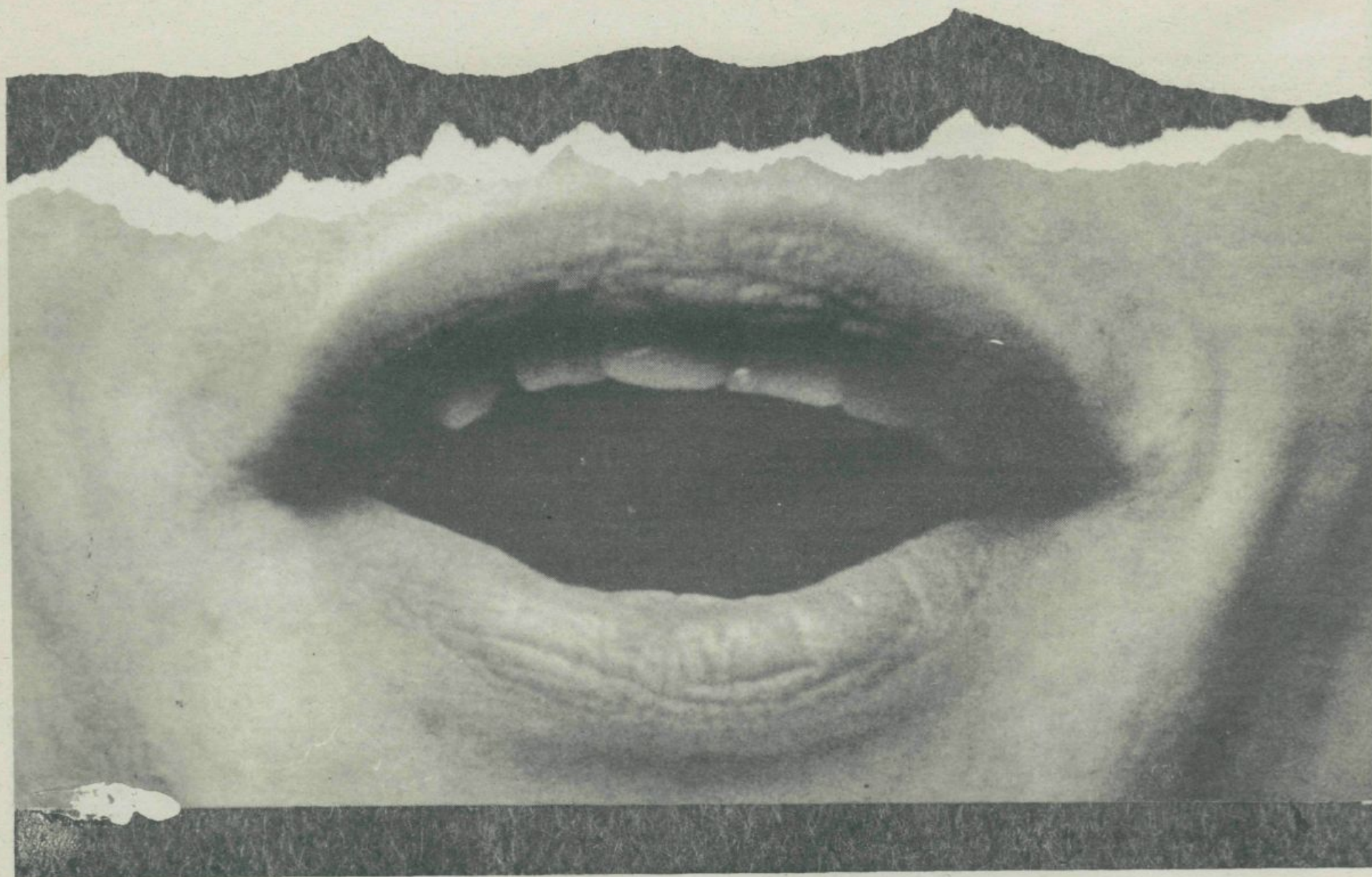
ići samo na materinjem jeziku. Ipak, primijećeno je da veliki broj jezika nema odgovarajući vokabular za potrebe višeg, posebno tehničkog obrazovanja. Predložena su dva rješenja:

– materinji jezik može poslužiti kao most za učenje drugog, prikladnijeg jezika pa se obrazovanje nastavlja na tom drugom jeziku;

– mogu se poduzeti mjere za proširenje vokabulara, slično kao u arapskom, ugro-finskom i estonskom jeziku.

Ako materinji jezik nekog djeteta nije službeni jezik njegove zemlje, ono treba naučiti taj jezik. Drugim riječima, u skladu s tim prijedlogom dijete iz pokrajine Cebu na Filipinima treba započeti obrazovanje na cebuanu jeziku. Taj će mu dijalekt poslužiti kao most do tagaloga, službenog jezika, da bi mu, konačno, bilo koji od tih jezika pomogao da nauči engleski ili španjolski. Po tom će planu dijete prvo naučiti čitati na cebuanu i nastaviti svoje obrazovanje sve dok mu to jezik omogućuje. Tako će imati manje problema s prilagodbom školi budući da brže uči i shvaća na materinjem jeziku. Ono uči tagalog jer ga treba kao član zajednice i napokon, svjetski jezik jer mu pruža znatna nedostupna na cebuanu ili tagalogu.

Neminovno je da će produkt takvog sklopa obrazovanja pokazivati znake blagog oblika lingvističke šizofrenije. Njemu će, na primjer, biti lakše voditi ljubav na cebuanu raspravljati o politici na tagalogu, a istraživati o termonuklearnom oružju na engleskom. Kako bi se izbjegla slična zbrka, predloženo je

da materinji jezik bude medij podučavanja što je duže moguće i da treba stvoriti sve uvjete za proširenje školstva na materinjem jeziku.

Komiteta vjeruje da ono što je psihološki i pedagoški najbolje za dijete, treba biti polazna točka planiranja univerzalnog obrazovanja. Prijedlog djeluje pomalo nerealistički. Ono što je psihološki i pedagoški najbolje za dijete ne mora biti sociološki, ekonomski i politički najprikladnije za odraslu osobu ili, što je još značajnije, ono što je prikladno za dijete i odraslu osobu, ne mora biti najprikladnije za društvo koje zajedničkim naporima omogućuje pojedincu da ostvari prednosti što ih ne može sam postići. Sam je proces obrazovanja lična stvar, ali sprovođenje suvremenog obrazovanja društveni je poduhvat. Suočimo se s ponešto neugodnom činjenicom da je većina modernih država postigla današnju strukturu osvajanjem ili, u svjetlu ovog problema, nasilnom integracijom heterogenih lingvističkih zajednica u politički i ekonomski jedinstvenu cjelinu.

Ako se fonetika i fonologija prepušte prirodnoj evoluciji, pregled u prvom poglavlju može se razmatrati pod tri naslova: pismo, vokabular i gramatika. Očito je da pismo velikog broja jezika ne odgovara potrebama modernog svijeta, posebno kada se radi o piscima i drugim strojevima potrebnim za brzu i ekonomičnu reprodukciju obrazovnog materijala. Da bi se pospješila pismenost, preporuča se da višejezična podružja usvoje jedinstven sistem pisma. Kako bi se pojednostavilo učenje i čitanje, ortografija se treba standardizirati u skladu sa suvremenim izgovorom. Da bi se olakšala reprodukcija tekstova, sistem se mora sastojati od ograničenog broja simbola koji slijede u pravoj liniji dok bi se dijakritici trebali izbjegavati. Ako jeziku nedostaje simbola, preporučuje se

upotreba dijagrama, a ne novih simbola.

Glavni je problem u većini dijalekata nedostatak odgovarajućeg vokabulara što uzrokuje nemogućnost ostvarenja prikladne zbirke tekstova. U Egiptu je Kraljevska akademija uvela oko 10000 tehničkih izraza, ali to nije usavršilo arapski do razine potrebne za uspješno podučavanje u prirodnim znanostima i medicini. Ovi se predmeti u višim razredima predaju na engleskom. Komisija za unapređenje indonezijskog jezika također je utvrdila oko 14000 tehničkih termina, no ni to nije bilo dovoljno da se eliminiraju sve pogreške i nespo razumi čak i u takvim osnovnim granama kao što su ekonomija i pravo. Ujedno, zbog nedovoljnog broja stručnog kadra na Malaji, većina tečaja na visokoškolskim ustanovama još se uvijek održava na holandskom.

Komiteta misli da je pitanje vokabulara dovoljno važno da bi opravdalo daljnju akciju UNESCO-a, s tim da to tijelo »prouči mogućnosti koordiniranja znanstvene i tehničke terminologije u svjetskim jezicima kako bi se pomoglo jezicima u razvitku da stvaraju vlastitu terminologiju u skladu s ostalim jezicima«. Razmimoilaženja su prisutna pri razmatranju praktičnih prijedloga i utvrđivanju takvih nevažnih stvari kao što je problem primjerenosti vokabulara nekog jezika čija se prikladnost mjeri sposobnošću izražavanja mišljenja i vjerovanja važna za onog tko govori.

Većina misli da svi jezici imaju dovoljno riječi za tu svrhu. Ipak, problem je posve akademski – značajan je jedino za zatvorena društva koja se ne razvijaju i ne prihvaćaju utjecaje ostalih kultura. Stoviše, ako bi se kao kriterij za prosuđivanje lingvističke primjerenosti utvrdila važnost za čitavo društvo, to bi značilo negiranje razvitka svakog istraživačkog duha. Niti je

dan jezik nije primjeren ako onaj koji se njime služi osjeti da su granice znanja blokirane lingvističkim barijerama, a to je slučaj, što monografija pokazuje, s većinom dijalekata. Prijedlozi Komiteta gube nešto od svoje direktnosti u nesposobnosti naglašavanja činjenica kako se vokabular može proširiti samo na pet načina: posuđivanjem riječi, neologizmima, davanjem novih značenja postojećim riječima, proširenjem značenja postojećih riječi, kombinacijom postojećeg materijala u nove riječi. Osim ako se pobliže ne odredi predmet o kojem se govori, ne postoje druge alternative za rješenje ovog problema.

Terminologija se političke značnosti, na primjer, može vrlo lako stvoriti od postojećeg fonda riječi i korijena riječi. Nasuprot tome, rječnik farmakopeje može se razvijati jedino pomoću neologizama i posuđivanja, što je slučaj u engleskom jeziku. Prijedlozi se komiteta odnose, uglavnom, na problem vokabulara u općenitijem smislu. Stoga se preporuča da se dijalekt prilagodi u najvećoj mogućoj mjeri, da se izbjegavaju neologizmi kada postoje drugi načini proširenja vokabulara, da se ne dodaju nove riječi, da se održi dosljednost u posuđivanju znanstvenih termina, da se posuđene riječi prilagode fonološkoj i gramatičkoj strukturi jezika, da se nove riječi ispituju prije no što se službeno prihvate.

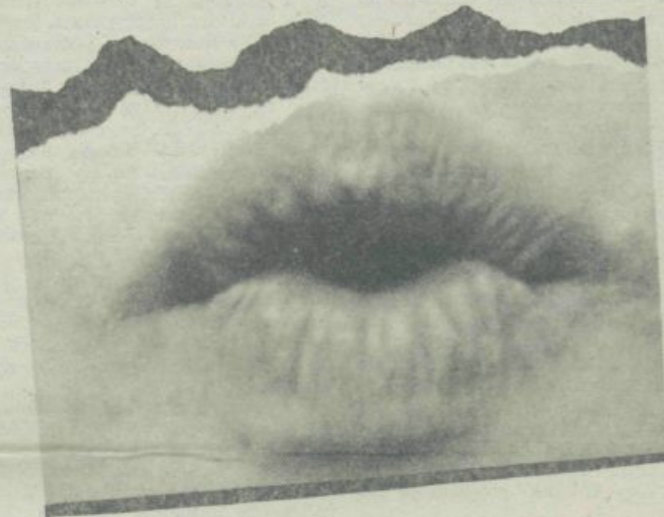
Problemi gramatičke strukture i sintakse (o njima se ne raspravlja u monografiji) imaju samo dva rješenja. Jezik se može prepustiti sam sebi ili se može pokušati »usavršiti«. Postavlja se pitanje po kojem kriteriju treba sprovoditi to »usavršavanje«. Komitet se ograničava na preporuku da jezik homogene jezične zajednice treba prepustiti sam sebi, a u višejezičnoj zajednici može biti

korisna rekonstrukcija jezika određenog za obrazovanje. Predložene su dvije moguće promjene: ukidanje nepravilnosti i dodatak novih korisnih kategorija koje bi ga učinile prikladnijim sredstvom moderne komunikacije. Termin »koristan« nije pobliže definiran pa čitava stvar zahtijeva daljnje razmatranje. Nekoliko se prijedloga odnosi na obrazovanje u općem smislu. Smatra se da stvarno podučavanje u višejezičnim razredima treba dogoditi dok učenici ne savladaju osnovni školski jezik, da se odrasle nepismene osobe moraju prvo naučiti čitati na materinjem jeziku, da se drugi jezik uvede oralno na elementarnoj razini, da se svladavanje tog drugog jezika vrši postepeno, da se pismo tako usavrši da bude prikladno za štampanje, da se u višejezičnoj državi koja razvija nacionalni jezik, pomagala i materijali za podučavanje pojednostave prema potrebama nastave. Upozorava se »da učitelji koji predaju svoj vlastiti jezik nisu kvalificirani za taj posao jer je to njihov maternji jezik.« Osnovna je tvrdnja komiteta da je glavna prepreka upotrebi dijalektalnih jezika pomanjkanje obrazovnog materijala, a ne očita činjenica da danas postoji oko stotinu jezika koji ne mogu

podnijeti teret modernog obrazovanja osim na nižim, elementarnim stupnjevima. Više papira, štamparija i knjiga nije jedino rješenje, osim u dijalektima na putu da postanu glavni ili nacionalni jezici. Koristan je prijedlog o koordiniranju znanstvene i tehničke terminologije svjetskih jezika kako bi se olakšalo posuđivanje. U zaključku je potrebno naglasiti da određena ograničenja s kojima sam razmatrao preporuke UNESCO-va komiteta proizlaze iz nemogućnosti da prihvatim neke od njihovih pretpostavki. Komitet formulira većinu problema sa stajališta pojedinca i tako podupire vilsonovsko načelo samoodređenja, zaključujući da ono što je najbolje za pojedinca treba odrediti glavne osobine programa. Čini se da je lingvističko samoodređenje promatrano u sklopu od 2000 ili 3000 jezika nemoguće postići sa stajališta ekonomičnosti modernog obrazovanja i da se preveliki naglasak stavlja na neposrednu dobrobit pojedinca što ugrožava izradu dugoročnog programa u skladu s potrebama i mogućnostima suvremenog društva.

prevela s engleskog:

ljljlana belinger

STUDENSKI CENTAR SVEUČILIŠTA U ZAGREBU OOUR STUDOM

Poslovnica za smještaj i turizam
Zagreb, Savska cesta 25, tel. 35-945

Na temelju člana 10. Pravilnika o ostvarivanju i korištenju prava studenata na smještaj u studentske domove, Natječajna komisija Radničkog savjeta OOUR-a Studom raspisuje

NATJEČAJ

za prijem studenata u studentske domove u Zagrebu u školskoj 1979/80. godini

»A« starijih studenata Zagrebačkog sveučilišta,
»B« studenata koji će 1979/80. školske godine upisati prvu godinu studija u jednoj od visokoškolskih ustanova u Zagrebu,
»C« studenata iz drugih sveučilišnih centara, koji namjeravaju nastaviti studij u Zagrebu.

I

Svi kandidati koji se natječu prilažu slijedeće dokumente:

1. izjavu o broju članova zajedničkog domaćinstva, koja sadrži: prezime i ime, datum rođenja, srodstvo i zanimanje. Izjava se daje pod

krivičnom i materijalnom odgovornošću.

- uvjerenje o visini prihoda od poljoprivrede, zanatskih i drugih privatnih zanimanja za čitavo domaćinstvo.
- uvjerenje o stalnim mjesečnim prihodima članova domaćinstva, koji su:
a) u radnom odnosu – prosjek primanja u posljednjih 12 mjeseci
b) penzioneri i invalidi – zadnji odrezak isplatišnice,
c) zaposleni u inozemstvu – uvjerenje o mjesečnim ili tjednim primanjima,
d) uvjerenje o (ne) primanju dječjeg dodatka.
- uvjerenje o primanju i iznosu kredita i stipendije, ugovor s udruženim radom, stipendija Titova fonda i slično.
- odrezak uplatnice na iznos od 40 dinara u korist žiro računa Studentskog centra OOUR-a Studom broj 30104-603-11095, a za pokriće troškova natječaja i obrade dokumentacije.
- mjenicu u vrijednosti od 4000 dinara studenti prilažu upravi doma kod useljenja, a ista služi kao garancija za eventualno nastali dug. Mjenica mora biti potpi-

sana od kreditno sposobne osobe, što ista dokazuje potvrdom o kreditnoj sposobnosti,

- potvrdu o zdravstvenom stanju studenti pod »A« i »C« dostavljaju od studentske, a studenti pod »B« od školske poliklinike.
- studenti pod »A« i »C« dostavljaju prijepis ocjena, a studenti pod »B« prijepis svjedodžbe završnog razreda srednje škole.

II

Kandidati pod »A« podnose molbu na posebnom obrascu (uz predočenje indexa), koji se može dobiti u Poslovnici za smještaj, a kandidati pod »B« i »C« dostavljaju pismenu molbu i adresiranu dopisnu kartu putem pošte Poslovnici za smještaj Studentskog centra, 41000 Zagreb, Savska cesta 25, s naznakom: »za Natječajnu komisiju«. Kandidati pod »B« su dužni dostaviti molbu u roku, bez obzira na to da li su upisali fakultet ili nisu.

Rok za podnošenje molbi je:

- kandidati pod »A« i »C« od 16. 04. do 18. 05. 1979.
- kandidati pod »B« od 2. 07. do 15. 08. 1979.

c) studenti pod »A«, »B« i »C« koji ne dostave molbu u propisanom roku mogu istu podnijeti (i to izričito na šalteru Poslovnice, uz predočenje indexa) u vremenu od 10. 10. do 25. 10. 1979.

Usljenje studenata koji podnesu molbu u ovom naknadnom roku izvršit će se u toku školske 1979/80. godine i to ukoliko bude slobodnih mjesta u domovima.

Molbe kandidata s nepotpunom dokumentacijom, kao i one koje pristignu nakon roka, neće biti razmatrane. Rješenje molbi izvršit će se:

Za studente pod »A« i »C« do 30. 06. 1979.

Za studente pod »B« do 15. 09. 1979.

Za studente iz naknadnog natječaja u toku školske godine. Rezultati natječaja za kandidate pod »A« bit će objavljeni na oglasnoj ploči Poslovnice za smještaj, a kandidati pod »B« i »C« bit će o rezultatima natječaja obaviješteni dopisnom kartom na adresu stalnog mjesta boravka. Dokumentaciju ne vraćamo.

Natječajna komisija
RS OOUR-a Studom

Očekujem, da će nam ovaj susret pružiti mogućnost sklopanja novih prijateljstva te širenje drugarstva, kao i da ćemo se dobro sprosteti, dakle da nam ne bude dosadno. (udeleženci srečanja iz Sarajeva, Begović Seid).

Verjetno so bila to pričakovanja in želje vseh, ki so prišli na že peto zaporedno srečanje fakultet političnih ved iz Zagreba, Beograda in Sarajeva, ter Ljubljane.

Namen tako široke prireditve pa s temi besedami nikakor še ni izčrpan. Prof. A. Bibič, dekan FSPN v Ljubljani, je na otvoritvenem govoru poudaril še druge vidike, kot je izmenjava strokovnih izkušenj na področju študija in zaposlovanja, opozoril je na vprašanje družbenega statuta diplomantov teh fakultet, neprecenljiva pa so tudi nova poznanstva, prijateljstva, vzpostavljanje pristnih stikov med mladimi, ne gre zavreči ugotavljanja razlik in podobnosti med posameznimi fakultetami.

Seveda štirje dnevi za izpolnitev tako obsežnega programa res niso preveč, zato pa so bili le-ti toliko bolj delovni. Pripravili so simpozij na temo: „vloga in mesto politologa v naši družbi“, ki so ga razdelili na dva dela. V prvem so se predstavile posamezne fakultete in nakazale specifične probleme, s katerimi se srečujejo njihovi študentje na področju samoupravnih organiziranih, delovanja ZSMS, povezave z združenim delom. Predstavili pa so tudi svoj študijski program za vsa

SEMINAR KLUBA KOROŠKIH ŠTUDENTOV

6. in 7. aprila je bil v Mežici seminar za študente-člane kluba koroških študentov. Organizator je bilo medobčinsko študijsko središče ZKS za Koroško. Beseda je tekla o treh vprašanjih:

1. Študenti kot subjektivna sila naše družbe; predavatelj Gojko Stanič – sodelavec marksističnega centra ZKS.

2. Slovenci v zamejstvu in mi; predavatelj Feliks Wieser – tajnik Zveze slovenskih organizacij na Koroškem in Marjan Sedmak – redni dopisnik Dela iz Celovca.

3. Družbeni razvoj koroške krajine ter mesto in vloga visokošolskih kadrov v njem, njih možnosti in perspektive. Sodelovali so gospodarstveniki iz vseh štirih koroških občin.

Seminar se je začel v petek dopoldne in temu primerna je bila tudi udeležba. Mimogrede – povabljeni so bili tudi predstavniki UK ZKS iz Ljubljane in Maribora in predstavniki občinskih konferenc ZSMS iz koroških občin, ki pa jih seveda razen redke izjeme ni bilo. Upam, da so poslali vsaj pismo opravičilo (bi se spodobilo). Sicer pa je bila tudi informiranost med študenti precej slaba, saj so mariborski študentje dobili vabila šele dan pred pričetkom seminarja. Morda bo drugo leto bolje.

Namen seminarja je bil dvojen. Prvič: informiranje študentov z regionalnimi in širšimi družbenimi in gospodarskimi problemi. In drugič, kar se mi zdi izredno pomembno: nakazana je bila ena izmed oblik dela Kluba koroških študentov (KKŠ). Problemi z zasnovo in oblikami dela KKŠ so zadnje čase zelo popularni in to ne samo znotraj kluba. Prihajalo je celo do trditve in sumničenja o vplivu cerkve na delovanje kluba. Posebej glasni so bili na UK ZSMS, ki pa so se kar naenkrat potuhnil. Ideološki problemi v klubu v resnici nastopajo, ampak verjetno ne v obliki vpliva cerkve. Gre za to, da je klub premalo sledil družbenim spremembam v naši družbi in s tem ni izkoriščal vseh možnosti delovanja. Če malo pretiravam: včasih se je brucovanje obravnavalo kot dogodek širšega pomena, danes se pa temu reče še samo ene „gauda“ več. To ni problem samo KKŠ, ampak verjetno vseh regionalnih klubov.

INFORMATIVNI DAN MATURANTOV SLOV. GIMNAZIJE IZ CELOVCA NA STROJNI FAKULTETI

Nostrifikacija diplom

Že pet let zapored osnovna organizacija ZSMS na strojni fakulteti pripravlja informativni dan za maturo slovenske gimnazije iz Celovca. Tako je bilo šestega aprila peto srečanje med FS in Slovensko gimnazijo v Celovcu in za takšno obletnico so se na FS odločili, da naj bi bil letošnji informativni dan slovesnejši kot običajno.

V enem dnevu ne bi bilo časa za vse, kar so maturantom hoteli povedati in pokazati. Poleg predstavitve naše univerze in možnosti študija na njej, so jih namreč povabili na strojniški ples z brucovanjem, naslednji dan pa so jim pokazali zgodovinsko zanimive kraje na Dolenjskem.

Maturante je predvsem zanimala informacija o nostrifikaciji diplom in (če bi se odločili za študij na eni naših fakultet) kako je s štipendiranjem zamejskih Slovencev, spraševali pa so tudi o možnosti bivanja v Studentskem naselju.

No, glede prostora v Studentskem naselju so jim zagotovili, naj ne bodo v skrbeh, da se bo ta zanje gotovo našel. Tudi komisija za štipendiranje študentov iz zamejstva v Sloveniji ima zanje rezervirana sredstva in sicer za vsakega v višini 2.600 din. Trenutno prejema to štipendijo 5 študentov na visokih solah in 9 srednješolcev. Ko smo jih povprašali, kako je s štipendiranjem v Avstriji, so povedali, da sicer štipendijo ni težko dobiti, te daje država ne glede na smer študija, da pa je veliko težje dobiti po končanem študiju zaposlitev, saj ne poznajo nič takega, kot so pri nas kadrovske štipendije.

Drugo vprašanje pa je seveda, kako je z nostrifikacijo diplom. Niso namreč redki tisti, ki jih zbeza precej negotov položaj, ko končajo študij pri nas, zaposlitve pa se želijo v Avstriji. Gre za medsebojno enakovredno priznavanje diplom oz. postdiplomskega študija pri nas in v Avstriji.

Glede tega pa jih je prijetno presenetila informacija o končno podpisanim, toda še ne ratificiranem sporazumu med socialistično federativno republiko Jugoslavijo in republiko Avstrijo v ekvivalencah na univerzitetnem področju. Sporazum je bil podpisan januarja letos, priprava pa ga je stalna komisija ekspertov pri Zveznem zavodu za mednarodno znanstveno, tehnično, kulturno in prosvetno sodelovanje.

Z namenom, da bi se pospešilo sodelovanje med obema državama na področju znanosti in univerzitetnega izobraževanja, so primerjali študij na univerzah obeh držav in ugotovili, da je le-ta primerljiv tako glede pogojev vpisa, trajanja in strukture, kot glede vsebine in zahtevnosti.

HELENA NEIDHARDT

Več informirane
da podmiri
vini te da ovom prili
led i na susjednu
ata no
ente

Ko je pred leti prišlo do reorganizacije in so se regionalna društva študentov preimenovala v klube študentov, so poleg drugega imena postali klubi tudi oblike dela OO ZSMS matičnih občin. Slo je za to, da bi se študenti čim bolj približali matični regiji, torej, da bi se jih po končanem študiju čim več vrnilo domov. Na ta način je tudi družbenopolitična vloga kluba močno narasla. Toda o tem, kakšna naj bo ta vloga in s tem tudi kakšne naj bodo oblike dela v klubih študentov, še ni bila izrečena zadnja beseda. Oblike dela klubov izpred deset in več let, ki pa so še sedaj skoraj iste, nimajo prihodnosti. Če v čem drugem ne, se to vidi ravno v upadajočju članstva, čeprav je študentov vedno več.

V KKŠ se teh problemov vsaj posredno zavedajo, vendar pri njih na koncu koncev vsi ti problemi pristanejo na problemu financ. Tako pride do začaranega kroga, predstavniki regije pravijo, naj jim pokažemo, kaj delamo, pa nam bodo dali denar; mi pa pravimo, da ne moremo delati, če ni denarja. Rezultat tega je, da sta blagajnik in predsednik kluba posodila klubu dva stara milijona, pa ima klub še zmeraj nekaj milijonov dolga. Prihajalo je že do odkritih sugeriranj družbenopolitičnih predstavnikov matičnih občin, kakšna naj bo dejavnost kluba, da se bo izkopal iz finančnih težav. Padale so ideje o komentiranju nekaterih akcij izpred dveh let (ukinjanje štipendij in pozizkus demonstracij na Aškerčevi).

pevskih zborih, folklorni skupini, o ne vem kakšnem vrhunskem športnem udejstvovanju itd. Toda to so same take dejavnosti, ki so preživetje in ob sedanjem študijskem režimu niso možne. To je samo dokaz več, da niti v matičnih občinah niso pravilno ocenili vloge KKŠ.

Kakšna pa naj bo ta vloga, ni jasno niti znotraj kluba. Prihaja celo do tendence, da se klub reorganizira in se znova povrne v prejšnjo družbeno dejavnost in s tem tudi na manjšo družbeno-politično vlogo in ODGOVORNOST. Kakšna naj bi bila torej dejavnost regionalnega kluba? Vsekakor mora poleg družabne in kulturne (kaj več kot posredništvo verjetno ne pride v poštev) vloge postajati vedno močnejša družbeno-politična vloga s poudarkom na regionalnih problemih, štipendijski politiki, aktivnem vključevanju v usmerjeno izobraževanje, družbenih spremembah in univerzi in na vseh drugih temah, ki se tičejo, oziroma naj bi se, študentov. Poglejmo, kaj vse se je dalo na tem seminarju slišati. Uvodno predavanje je imel Gojko Stanič: Študenti kot subjektivna sila naše družbe. Predavanje je bilo zanimivo, poučno in na visoki kakovostni ravni na eni strani, na drugi pa se je našla tudi kakšna mina. To leti predvsem na njegove komentarje o Tribuni; o komentiranju nekaterih akcij izpred dveh let (ukinjanje štipendij in pozizkus demonstracij na Aškerčevi).

SEMINAR

Uvodni razpravi tov. Cirila Baškoviča in dr. Ilije Mirmaka, ki sta posegla v osnove zgodovinske in dialektično materialistične opredelbe odnosov med delom, izobraževanjem in vzgojo, na eni strani ni vzrok, ki so v sodobnem kapitalističnem svetu naravnost nujnost, ki jo gre tu pojmovati zgolj kot nujnost kapitalizma, če si hoče zagotoviti svojo reprodukcijo preobrazbe boljših sistemov, ki so se na določen način, predvsem pa zaradi naše vklapljenosti v mednarodno delitev dela, izrazile tudi v naših preobrazbenih prizadevanjih, pa čeprav se pri nas ob tem zmotno trdi, da je naša preobrazba nekaj povsem novega. Te zmote je z nekaj močnimi argumenti pobit tako tov. Baškovič kot tudi tov. Mirmak, razpravljajci pa so jih vnesli tudi v napotke v točko 1.

Po tem lahko rečemo splošno teoretičnem, marksistično dialektično okrepitvenem uvodu so seminaristi skupaj z nekaterimi kvalificiranimi tovariši s tega področja, razpravljali o konkretnih ših določilih osnutka novega zakona pa tudi nekaterih načelih, kar tudi sicer zelo težko ločimo. Tako tov. Kejžar, kakor tudi tov. Medvež, ki sta imela uvodni besedi sta odgovarjala na številna vprašanja. Razpravljajci so opozorili na številne pripombe in nedorečenosti, med tem, ko so nekatere glavne dileme vključili tudi v točko 11. v napotkih. V saka samozadovoljnost, ki v osnutku vidi popolni zakonski akt, je popolnoma zgrešena so ugotovili seminaristi, saj je poleg težav na področju vzgoje in izobraževanja nenehnih vrsta perečih družbenih problemov, kot so planiranje, načrtovanje, programi itd.

Po trdnem delu so seminaristi še enkrat pretresli svoje razprave in jih skušali zgotoviti v napotke. Svojega dela niso ocenjevali in to tudi ni bilo potrebno – seminar je uspel in oraviljujoče ocene o uspešnosti niso bile potrebne. Vprašanje zakaj Portorož je bilo sicer delno v defenzivi s podatkom, da je tam najcenejši Ostoja pa vprašanje o resničnosti trditve, ki pravi, da če bi bil seminar v Ljubljani bi bila udeležba še bolj skromna, saj kar 10 OO ZSMS ni poslalo svojih delegatov! OO ZSMS morajo v dnevni red svojih dejavnosti uvrstiti tudi to vprašanje!

Komisijski strokovnjakov, ki so se dan uspešno pripravili za sporazum 36 smeri študija, ki so ekvivalentne iz dveh vidikov. Prvi je ta, da je akademska stopnja oziroma diploma, ki jo podeli univerza, priznana na temelju recipročnosti kot popolnoma enakopravna. Potrebno je le predložiti dokumente jugoslovanskim oziroma avstrijskim pristojnim organom za nostrifikacijo tujih listin o doseženi izobrazbi. To velja za na-

Tovariš Stanič trdi, da je bil to čisti anarhizem in da so politiki morali braniti študente (Tribuno) pred delavci, češ, da le nismo takšni, kot piše v Tribuni.

Kot primer takšne anarhistične številke je imel pred sabo tri številke staro Tribuno, ni pa je niti enkrat odprl, da bi pokazal in argumentiral, kje so tiste „pogrešne“ stvari. Skratka, prišlo je do kaj čudne situacije, saj je v bistvu diktiral udeležencem seminarja, da je Tribuna anarhističen list in se ga naj raje izogibajo. Prav pohvalno!

Naslov druge teme je bil: Slovenci v zamejstvu in mi. Uvodno predavanje je imel Marjan Sedmak in v njem je na precej poljuden način obdelal problem slovenskega nacionalnega vprašanja, v drugem delu pa je Feliks Wieser prikazal današnjo politično in gospodarsko situacijo na Koroškem. Beseda je tekla tudi o gospodarskem sodelovanju med mejnimi področji in tudi na širšem področju med Slovenijo in Koroško. Skratka, predavatelja sta se potrudila, da sta situacijo na Koroškem prikazala čim bolj kompleksno, povzhu tega pa smo zvedeli tudi stvari, ki se v naših sredstvih obveščanja bolj redko pojavljajo.

Zadnja tema je bila na vrsti naslednji dan, obsegala pa je gospodarski razvoj koroške krajine in našo vlogo v njem. Prišlo je do sproščene pogovora med študenti in gospodarstveniki. Dobili smo splošen pregled kadrovskih potreb v koroški krajini, nadaljnega gospodarskega razvoja in tudi tekočih političnih problemov v OZD (železarna Ravne).

Za konec: o tem seminarju vse najboljšje, z željo, da bi to postala stalna oblika dela vseh regionalnih klubov in ne samo KKŠ in da v bodoče ne bi bilo potrebno zagotavljati udeležbe z vabami, kot so brezplačna hrana, prenočišče v hotelu B-kategorije in podobnim.

DUŠAN BEVC

sladnje smeri študija: strojništvo, gradbeništvo, arhitektura, geodezija, elektrotehnika, rudarstvo, metalurija, tehnična matematika, matematika, tehnična fizika, fizika, v okviru agronomije živinoreja, poljedelstvo in agroekonomija. Potem še gozdarstvo, lesna industrija, živilska tehnologija, kemijska tehnologija, kemija, psihologija, lingvistika, geologija, biologija, geografija.

Enakovredna je še zgodovina, vendar z opombo, da je enakopravna s končanim študijem v Jugoslaviji, če je absolvent v Avstriji drugo smer zamenjal z izborom ustreznih predmetov in obratno. S takšno opombo so še naslednji predmeti: muzikologija in etnomuzikologija, klasična filologija, angleški jezik in angleška književnost, francoski jezik in francoska književnost, italijanski jezik in italijanska književnost.

Drugi, akademski vidik pa velja za dve smeri študija in sicer za pedagogijo in novinarstvo. Za te dve smeri velja, da se morajo nosilci neke jugoslovanske akademske stopnje ali diplome sprejeti neposredno, brez dodatnih in dopolnilnih izpitov, vendar le v primeru, da pripravljajo doktorat na univerzi v Avstriji, ki organizira študij za ta doktorat. Enako velja tudi za nosilce nekega akademskega naslova, ki pripravljajo doktorat na univerzi v Jugoslaviji. Pogoj za sprejem na študij v obeh državah je poleg predložitve ustreznih diplom ali visokošolskih spričeval damo dokaz o zadostnem znanju ustreznega jezika.

Jugoslovanski študentom, ki so študirali germanistiko na eni izmed avstrijskih univerz, se od absolviranja semestrov upošteva v celoti največ dva semestra, izpiti, ki so uspešno opravljeni med tema semestroma pa se polno priznavajo. Pogoj je le status rednega študenta, ki ustreza predpisom o študiranju v Avstriji in predložitve visokošolskega spričevala. Enako velja tudi za avstrijske študente, ki so študirali slavistiko (slovenščino, srbohrvaščino) na eni izmed jugoslovanskih univerz. Predpogoj za sprejem pa je, da je študent predhodno uspešno končal v svoji domovini najmanj polovico svojega študija.

Komisiji strokovnjakov, ki pripravljata ta sporazum že od leta 1973, se je posrečilo uskladiti dosedaj omenjene smeri študija. Za ostale se pričakuje,

da bodo vsaj še nekatere pripravljene za enakovredno priznavanje še letos.

NEIDHARDT HELENA

Udeleženci seminarja za organizatorje javne razprave o osnutku zakona so po dvodnevnem delu in na osnovi razprav po delovnih skupinah sklenili opozoriti na naslednje problemske sklope, ki naj udeležencem javne razprave po osnovnih organizacijah ZSMS na univerzi služijo kot napotki v to razpravo:

1. Na podlagi opozoril uvodnih razpravljalcev so udeleženci seminarja prišli do ugotovitev, da je upoštevanje osnovnih rezultatov marksistične analize vzgoje in izobraževanja ter njunega mesta v družbeni produkciji in reprodukciji neizogiben pogoj, ki ga je potrebno upoštevati v javni razpravi o osnutku zakona o usmerjenem izobraževanju in sicer:

1) Da so VZGOJA, IZOBRAŽEVANJE in DELO deli celote, ki jih moramo obravnavati v konkretni družbeni in zgodovinski povezavi, ne pa, da jih kot ločene naknadno sestavljamo skupaj. Vzgojni in izobraževalni sistem, ki ga skušamo samoupravno socialistično preobraziti tudi z osnutkom zakona se je v svojih bistvenih značilnostih formiral znotraj kapitalističnega načina produkcije in v soodvisnosti do njega saj:

je njegov način produkcije zahteval obvezno splošno šolanje, katerega obseg je bil na eni strani bistveno omejen z zahtevami reprodukcije kapitalističnih produkcijskih odnosov, ob enem pa omogočal tudi delavskemu razredu tisto izobraženo osnovo, ki je bila nujno potrebna, da se je ovedel svoje revolucionarne razredne pozicije; posledica tega temeljnega nasprotja je še do danes eksistirajoča podvojenost vzgojnega in izobraževalnega sistema na njegov „humanistični“ in „utilitaren“ pol (pa bodisi, da danes govorimo o privilegiranosti gimnazij ali pa podrejenosti poklicnih šol, ki so vezane neposredno na zahtevah blagovne produkcije), kajti socializem, po besedah Edvarda Kardelja, po katerem se imenuje naša univerza, nikakor ni družba brez konfliktov, kje neki, delavsko samoupravljanje je naš specifičen način boja proti še vedno prisotnim ostankom stare družbe.

2) Vse zgoraj povedano nas obvezuje, da v javni razpravi o osnutku zakona pazljivo obravnavamo njegove temeljne kategorije in sicer:

paziti moramo, da pojma združenega dela ne mistificiramo, ket to ni sinonim za sfero materialne proizvodnje ampak označuje način povezave vseh delovnih ljudi s katero se skuša preseči izkoriščevalske družbenoekonomske odnose; razprava je tudi pokazala, da je potrebno pri branju osnutka biti pozoren na termin **delo**, ker se to po nekod v tekstu uporablja vačših kot „antropološka“ opredelitev, drugič pa spet „neodvisno od svojih poljavnih oblik“ (naprimer konkretne družbeno-zgodovinske formacije, kakor je povedal Medvež);

udeleženci seminarja so v razpravi ugotovili tudi, da izobraževanje za, ob iz dela samo sebi in novost, ki bi bila prvič opredeljena v osnutku zakona o usmerjenem izobraževanju oz. družbenih preobrazbenih prizadevanj ampak je to stalna praksa najnovejših reformnih prizadevanj v dežalah razvitega kapitalizma, zato je to izobraževanje potrebno opredeliti tako, da bo ustrezalo naši samoupravni in socialistični preobrazbi vzgojno-izobraževalnega sistema, saj se ne smemo nekritično posluževati drugje uporabljenih metodologij;

ZNANSTVENA FANTASTIKA O EKOLOŠKIH PROBLEMIH

Samo Kuščer

Pisci znanstvene fantastike imajo v povprečju večjo fantazijo kot ostali ljudje, saj drugače ne bi mogli pisati, kot pišejo. Nadpovprečno se tudi zanimajo za svet okoli sebe in za njegovo usodo.

Ukvarjanje znanstvene fantastike s prihodnostjo je javnosti poznano prenekeleti istoveti znanstveno fantastiko z napovedovanjem prihodnosti ali spekuliranjem o bodočnosti človeškega rodu. Največji sloves s pravilnim ugibanjem o tehničnih izumih je prav gotovo doživel Jules Verne s svojimi podmornicami, vesoljskimi izstrelki in podobno šaro, čeprav mu pripisujejo več izumiteljstva, kot ga je v resnici premogel.

Današnja znanstvena fantastika ni več toliko tehnično usmerjena, kot je bila v Vernejevih časih, še vedno pa se veliko ubada s prihodnostjo. Tako so tudi ekološki problemi našli v njej svoje mesto.

Znano je, da se človek resno posveti svoji bodočnosti šele tedaj, ko mu teče voda v grlo, pa še takrat ostaja večina neprizadeta in slepo verjame naprej, da je človek vsega hudiča sposoben. Pri tako imenovani energijski krizi je vedno znova mogoče slišati prepričanje, da bomo takrat, ko bo surovin zmanjkalo, že kaj pogruntali. „Do sedaj je bilo še vedno tako,“ pravijo neumorni fatalisti. Ne zavedajo pa se, da tedaj, ko bo res zmanjkalo goriva, ne bo ne časa ne denarja ne energije, da bi razvili nove sisteme. Treba je ukrepati prej, predno postane problem akuten!

Znanstveni fantastiki je energijska kriza že dolgo znana. Njeni pisci niso mečkalci, ki bi čakali, kdaj bo počilo. Pospešeno so se približali kritičnemu trenutku in ga vsak po svoje premagali. Nekateri so ubrali optimistično smer: iznašli so fuzijo in ugnali vse težave, ki pri tem pojavu tarejo današnje znanstvenike. Uporabljajo sončno energijo, ki jo imajo danes množice še vedno za nekakšno igračo norih izumiteljev. Izkoriščajo črne luknje.

Nasteti primeri so v znanosti novih virov energij trenutno najbolj aktualni. Fantasti pa so šli še naprej: izumljajo hiperprostore in Ylem, anti-materijo in perpetuum mobile, od koder zastoj črpajo neizmerne količine energije. Teh sanj ne gre zametivati. V svojem času je tudi stari Jules veljal za sanjača. Povsem neznane oblike tehničnih izumov stimulirajo kreativni um. Miselnost genialnega izumitelja deluje v podobnih fantazijskih sferah kot umovanje znanstvenega fantasta.

Drugi so pesimisti: napovedujejo propad bencinske kulture ali pa kar smrt sonca.

Končno so tu še duhoviti prispevki. Objavljamo odlomek enega od njih: „The P Factor“ Cursta Sidmaka. Gre za izum devetletnega fantka Sineta, kako iz scalnice narediš visokokvaliteten bencin.

Družina Housman se je znašla v vrtincu dogajanj. Na poti v Fresno, kjer jih je v hotelu Del Webb čakal g. Hiromitsu, je policija ustavila njihov furgon.

SEMINAR

Portorož, 6., 7., in 8. 4. 1979

3) Bistvo usmerjenega izobraževanja naj bi po osnutku bilo v tem, da se izobraževanje odcepi od države, da preneha biti del državne funkcije in da se vključi v združeno delo in samoupravne odnose. To pomeni, da morajo odločilen vpliv v združenem delu dobiti delavci, ne pa tehno-birokratske strukture. Udeleženci seminarja so zato sklenili opozoriti:

da osnutek zakona skuša odpravljati že prej omenjeno podvojenost srednjih šol, tako, da se bo splošno izobraževanje podaljšalo na devet let in pol, nakar se bo fond splošne izobrazbe povečal za večino šolajočih ali pa jim zagotovil strokovno izobrazbo za začetek dela. Razpravljalci so ugotovili, da lahko pomeni dolgoročnejšo rešitev le, če to pomeni prvi korak, ki ga moramo ustvarjalno preseči v perspektivi;

Posebno pozornost je potrebno posvetiti izdelavi posameznih izobraževalnih programov, kajti šele realizacija teh lahko prinese dokončno sodbo o samem načrtovanem projektu. Razpravljalci so ugotovili, da je potrebno pri izdelavi posameznih izobraževalnih programov še posebej vztrajati na uveljavljanju samoupravnih odnosov v posebnih izobraževalnih skupnostih, ki bodo izoblikovale predloge izobraževalnih programov. Pri tem moramo posebno pozornost posvetiti vključevanju študentov preko svojih delegatov v samoupravnih organih in ZSMS v izdelavi teh programov. Kot konkreten primer izobraževalnih programov, ki bi lahko imeli pozitivno vlogo v nanovo opredeljenem procesu vzgoje in izobraževanja so razpravljalci navedli program za novo matematiko, med tem ko, so se negativno izrazili do programa za predmet Samoupravljanje s temelji marksizma;

v razpravi je bilo prav tako poudarjeno na pomanjkljivosti in v nekaterih sredinah celo odsotnosti dolgoročnih razvojnih in kadrovskih planov, kar v veliki meri otežkoča usmerjanje izobraževanja. Tem problemom bo potrebno posvetiti dodatno pozornost upoštevaje pri tem družbenoekonomske odnose v katerih to planiranje poteka:

uveljavljanje samoupravnih družbenoekonomskih odnosov zahteva ne-le vzgojo in izobraževanje za samoupravljanje ampak mora biti samoupravljanje tisti temeljni odnos, ki bo prežemal ves proces vzgoje in izobraževanja in udeležence v njem. Zato si moramo prizadevati za uveljavljanje že sprejetih določil o samoupravljanju v vzgojno-izobraževalnem procesu in poudariti tudi vlogo družbenopolitičnih organizacij med katerimi ima svoja mesta nujna tudi organizacija ZSMS na univerzi.

II. Udeleženci seminarja za organizatorje javne razprave so se v razpravah po delovnih skupinah dotaknili številnih podrobnosti iz besedila osnutka zakona o usmerjenem izobraževanju in načel preobrazbe vzgojno-izobraževalnega sistema in sicer:

– z ustavo in zakoni zagotovljene pravice državljanov do izobrazbe

– vprašanjem prehajanja iz ene v drugo stopnjo v usmerjenem izobraževanju (vertikalno in horizontalno)

– pojmom kot „usposabljanje za začetek dela, enostavna in manj zahtevna opravila,

– odnosu osnutka zakona o usmerjenem izobraževanju do zakona o visokem šolstvu,

– o usklajevanju izobraževanja na stopnji visokega in višjega šolstva s celotnim konceptom usmerjenega izobraževanja, predvsem pa glede določil o omogočanju lažje oblike študija (npr. 79 in 132 čl.)

– o tem, da pojem splošne izobrazbe ni mogoče izraziti v fondu ali številu učnih ur ampak je to (v grobem) tista izobrazba, ki omogoča spoznanje delavskemu razredu lastnih pozicij v konkretni družbeno-zgodovinski formaciji in preseganje razrednih odnosov.

– o problemu mentorstva

– o pomanjkanju konkretnjših opredelitev prehoda iz posebnih šol v delo,

vprašanjem prehajanja iz procesa izobraževanja v proces dela in narobe

– socialni diferenciaciji in odpravljanju le-te v vzgojnem in izobraževalnem sistemu z zvišanjem skupne splošne izobraževalne osnove

– potrebam po uskladitvi načina štipendiranja

– napreden je bil liberalizem v našem vzgojnoizobraževalnem sistemu.

Razpravljalci so menili, da vseh podrobnosti v tem poročilu ni mogoče zaobseči, zato predlagajo vodjem javne razprave o osnutku zakona o usmerjenem izobraževanju po OO ZSMS na univerzi Edvarda Kardelja, da se o teh stvareh pogovorijo na sami razpravi.

Ker je to le močno skróten povzetek rezultatov razprave na seminarju lahko celovitejši pregled zagotovijo ponatisi razprav, ki jih bomo napravili po magnetofonskem zapisu in jih posebej natisnili ter dostavili osnovnim organizacijam po fakultetah. Predvidoma bomo te ponatise oz. najpomembnejše izvlečke publicirali tudi v oddajah Radia študent iz časopisa Tribune.

Portorož, 8. april 1979

„Ali iščete ugrabitelje?“ je vprašal Sine. Kratek trenutek je Vera občutila nematerinsko željo, da bi bil žrtev Sine.

„Kontrola izpušnih plinov“, je rekel prometnik.

„Pustite motor v teku.“

Njegov kolega je vtaknil cev v izpuh starega avtomobila.

„Zasmrajujete okolje, tovariš“, je rekel policaj.

„To je dober smrad“, je odgovoril Sine.

„Smrdi po trohnenju.“ Policaj je bil toliko neumen, da se je pustil zaplesti v pogovor s Sinetom.

„To je mamin parfum Chanel št. 5“, je dejal Sine. „Uporabljamo pa novo pogonsko sredstvo Benz-ex.“

„Benz-ex? Slišal sem že za to reč“, je rekel policaj.

„Ta je dobra!

Da bi motor teklen na urini!“

„Na Benz-ex“, ga je popravil Sine. „Tako kot ste ga vi imenovali, mu znižava vrednost v očeh javnosti.“

„Pametnjakovič“, je dejal policaj in se obrnil h kolegu, ki je meril procent hidrokarbonatov v izpušnih plinih.

„Nič ne odčitam“, je ta rekel. „Merilec je pokvarjen.“

„Ni ne“, je zaklical Jim skozi polodprto okno.

„Ta avto nima hidrokarbonatnih izpuhov.“

„Oja, je“, je povedal Sine. „Tisti, ki uporablja Benz-ex.“

„Merilec je polomljen“, je rekel policaj z instrumentom. „To je že peto vozilo, pri katerem je odpovedal.“

„Pet avtomobilov je uporabljalo Benz-ex“, je razložil Sine. „Policajev pa res nič ne izučil. Izprane možgane imajo in nikoli ne spremenijo pogleda na svet. Tovariš policaj, kmalu boste tudi vi vozili z Benz-exom. Kako pa kaj vaš mehur?“

„Pametnjakovič“, je ponovil prometnik. „Bolje bo, da pripeljete avto na pregled.“ Izpolnil je listek in ga izročil Jimu. „Na tole črto se podpišite.“

„Zakaj pa bi se?“ Jim se ni maral podpisovati na uradne dokumente.

„Podpiši, Jim“, je rekel Sine. „Uradna potrditev, da Benz-ex ne proizvaja smoga, nam bo prišla prav. To je vredno vsaj milijardo.“

„Prav imaš“, se je strinjal Jim.

„Kaj?“ je zmedeno vprašal prometnik.

„Adijo“, je rekel Jim in potegnil. Ni prišel daleč. Avto je zakašljaj in se ustavil. Jimu ga je uspelo le še zapeljati na rob ceste.

„Tank je prazen“, je rekel. „Kaj bomo pa zdaj?“

„Nič lažjega“, je rekel Sine. „V prtljajniku je pribor za pripravo Benz-exa. S seboj sem vzel mali transformator, tistega, ki pretvarja dvanajst voltov v stodeset. Priključi ga v električni vžigalnik. Mene pa ravno zdajle tišči. Zdi se mi, da imam dovolj, da bomo pripeljali do Fresna.“

„Pa imamo še kakšnih deset milijončkov več“, je rekel Jim, ko je odprl prtljajnik in Sinetu podal posodo za Benz-ex. „Japoncu povejmo, da nihče, ki uporablja Benz-ex, ne bo ostal s praznim rezervoarjem na cesti.“

Problema hrane in populacije sta med seboj prepletena. Danes se, predvsem v nerazvitih deželah, kaže v obliki preštevilnega prebivalstva in pomanjkanja hrane. Znanstvena fantastika spet vidi dve smeri razvoja. V optimistični se ali prebivalstvo stabilizira ali z izumi, kot so hidroponsko gojenje, umetno izdelovanje hrane in izkoriščanje zalog iz morij, zadostni prehrabnim potrebam. Večkrat sta obe rešitvi združeni. Omeniti velja, da imajo ti na prvi pogled pozitivni razvoji nemalokrat negativen zadah: stabilizacija prebivalstva ima za posledico povišanje starosti povprečnega Zemljana, umetna hrana tudi v bodočnosti ni privlačna in junak si sme ter tja zaželi stari dobri šnicel s tolstega bedra mukajoče krave.

Pot iz zagate je lahko kljub naraščajočemu prebivalstvu naseljevanje drugih svetov, kar pa čisto pusti mater Zemljo v razvalinah ali počasnem umiranju.

V pesimistični smeri gre kajpak za stalno naraščanje populacije in ali zmanjkovanje hrane in tu ni kaj dosti dodati. Lep primer take fantastike je film „Soylent Green“, v katerem je uzakonjena evtanazija in kjer umrle predelajo v hrano.

Kot problem se piscem znanstvene fantastike kaže tudi upadanje populacije. Ta pojav je aktualen že danes in nekateri so zagnali vik in krik, češ kaj bo, ko nas Slovencev več ne bo? Pravim: kaj potem? Nekeč nas tako ali tako ne bo in ali gremo posamič ali pa kot narod ali vrsta, je ena in ista figa.

Onesnaževanje okolja ima svoje najmočnejše pristaše med pesimisti. Eden največjih pisateljev znanstvene fantastike J. G. Ballard je posvetil svoj najboljši roman „The Drought“ svetovni suši zaradi tanke prevleke organskih odpadkov na površini morja, ki preprečuje izhlapevanje. Neredki so fantazijski svetovi, kjer morajo ljudje hoditi okoli v zaščitni opremi, ker je ozračje zastrupljeno. V današnjih časih povzroča veliko zaskrbljenosti nekontrolirano spuščanje nekaterih plinov v atmosfero (spomnimo se panike v zvezi z aerosoli), ki lahko izkovejo spremembo spektralne prepuštnosti ozračja in s tem po enih teorijah ohladitev, po drugih pa otoplitev Zemlje. Znanstvena fantastika je obdelala obe možnosti – tako ponovno ledeno dobo kakor otajanje polarnega ledu in dvig morske gladine in še druge variante.

Pozitivnih rešitev na temo onesnaževanja skorajda ni. Zatorej pazite, ljudje, kam serjetel! Znanstvena fantastika ima večjo moč napovedovanja, kot menite, kajti današnje porokele obravnava z odprtimi očmi in občutkom za razvoj.

Končno se znanstvena fantastika loti izumiteljske živalskih in rastlinskih vrst in s tem rušenja naravnega ravnovesja. Tudi ta tema ima skoraj le negativne napovedi.

Čeprav je znanstvena fantastika v prvi vrsti res zabavne narave, ima svojo družbeno vlogo. Na današnje probleme opozarja morda bolj učinkovito kot diagram, ki prikazuje, za koliko procentov je onesnaženost preseгла najvišjo dovoljeno mero.

MORDA SMO VENDAR BRATJE

(Odgovor indijanskega poglavarja Seattla na ponudbo Velikega belega poglavarja v Washingtonu, predsednika ZDA, da kupi indijansko zemljo leta 1851.)

To pismo ima veliko zgodovinsko vrednost saj opisuje tisto obdobje moderne svetovne zgodovine, ko si je kapital polagoma a z veliko gotovostjo podrejal ves svet, dokler si ga ni dokončno podredil. To obdobje, ki ga lahko imenujemo tudi obdobje prvotne akumulacije kapitala je z razlastitvijo individualnih proizvajalcev in njihovo umestitvijo v sodoben kapitalistični način produkcije in produkcijskih odnosov povzročilo globoke pretrse v načinu življenja različnih ljudstev. In en tak pretrsek opisuje tudi to pismo.

Kako se lahko kupi ali proda nebo in toplina zemlje? Nekaj takega nam je popolnoma tuje.

Svežina zraka in bistrina vode ni v naši lasti, kako lahko to kupite?

Vsak delček te zemlje je svet mojemu narodu. Vsaka lesketajoča borova iglica, vsako zrno peska v rečnemrodu, vsaka meglica v gozdni temi, vsaka majhna buba je sveta v mislih in življenju mojega naroda.

Sokovi v drevesih so prežeti s spomini na rdečega človeka. Ko mrtvi belokožec odidejo na sprehod med zvezde, pozabljajo zemljo, ki jim je dala življenje. Naši mrtvi nikoli ne pozabijo svoje prekrasne zemlje, ker je mati rdečega človeka.

Del zemlje smo in ona je del nas. Dišeče trave so naše sestre, jelen, žrebec, veliki orel – so naši bratje.

Skalnati vrhovi, sočni pašniki, toplo ponijevo telo in človek – vse pripada isti družini.

Ko pošlje Veliki poglavar iz Washingtona svoj glas, da hoče kupiti našo zemljo, preveč zahteva od nas.

Veliki poglavar sporoča, da nam bo našel kraj, na katerem bomo lepo živeli. On nam bo oče, mi njemu otroci.

Razmislili bomo o tej ponudbi, da kupite našo zemljo. Ampak to ne bo lahko. Ta zemlja nam je sveta.

Ta lesketajoča voda, ki teče v brzicah in rekah ni samo voda, ampak kri naših prednikov. Če vam prodamo zemljo,

se morate spomniti, da je ta voda sveta, morate povedati svojim otrokom, da je sveta,

da vsak odsev v bistrem jezeru kaže dogodke in spomine iz življenja mojega naroda. Žuborenje vode je glas očeta mojega očeta.

Reke so naši bratje, ublažijo nam žejo. Reke nosijo naše kanuje, hranijo nam otroke. Če vam prodamo to zemljo,

se morate spomniti in učiti svoje otroke, da so reke naši in vaši bratje. Zato morate rekam izkazovati dobroto, kakršno bi izkazovali bratu. —

Vemo, da nas beli človek ne razume. Njemu je neki del zemlje isti kot katerikoli drugi.

Tujec je, ki pride ponoči in odvzame zemlji vse, kar potrebuje. Zemlja mu ni brat, ampak sovražnik, kadar si jo podvrže, gre naprej.

Za seboj pušča grobove svojih očetov in ni mu mar za to. Zemlje zemljo svojim otrokom in to ga ne briga.

Grobovi njegovih očetov in zemlja, ki mu rodi otroke, ostajajo pozabljeni. Do matere – zemlje in do brata – neba se obnaša kot do stvari,

ki jih je mogoče kupiti, izkopati, prodati kot živino ali bleščeči nakit.

Njegov pohlep bo uničil zemljo in za sabo pustil le puščavo.

Ne vem. Naš način življenja se razlikuje od vašega. Ob pogledu na vaša mesta rdečega človeka zabolijo oči. —

Morda zato, ker je rdeči človek divji in ne razume stvari.

V mestih belega človeka ni mirnega kotička. Ni kraja, kjer bi se slišalo odpiranje listov spomladi ali dreget krilca pri mušici.

Morda zato ker sem divji – preprosto ne razumem. Hrup mi žali ušesa. Le kaj velja življenje,

če človek ne more slišati osamljenega krika kozoroga ali nočnega prepira žab v mlaki? Jaz sem rdeči človek in ne razumem mnogo ...

Indijanec ima rad mehki zvok vetra, ki se poigrava s površjem močvirja, in vonj sape osvežene z opoldanskim dežjem ali Borovjem.

Največje bogastvo rdečega človeka je zrak. Vse živo si deli isti dih – žival, drevo, človek. Ta dih je potreben vsem.

Beli človek – kot da ne opaža zraka, ki ga vdihuje. Kot nekdo, ki je dolgo v agoniji, je imun za smrad.

Če vam prodamo svojo zemljo, se morate spomniti, da nam je zrak dragocen, da zrak deli svoj duh z vsem življenjem, ki ga vzdržuje.

Veter, ki je dal mojemu dedu prvi dih, bo sprejel tudi njegov poslednji izdih. Če vam prodamo zemljo, jo morate čuvati kot svetinjo,

kot kraj, na katerega bo lahko prišel tudi beli človek, da bi vdihnil veter oslajen z vonjem poljskega cvetja.

Premislili bomo o vaši ponudbi, da kupite zemljo. Če se bomo odločili, da pristanemo, bomo zahtevali, da izpolnite ta pogoj:

Beli človek se mora vesti do tukajšnjih živali kot do svojih bratov! Divji sem in ne razumem drugačnega življenja.

Po prerijah sem videl tisoče bufalov, ki jih je bledoličnik pustil, potem ko jih je ustrelil iz drvečega vlaka.

Divjak sem in ne razumem, kako je lahko železni konj, iz katerega se suklja dim, važnejši od bufala, ki ga ubijamo samo, da bi preživeli.

Kaj je človek brez živali? Če živali ne bi bilo več, bi umrl od velike osamljenosti duha.

Karkoli doleti živali, hitro zadene tudi človeka. Vse na svetu je povezano.

Svoje otroke boste morali učiti, da imajo pod nogami pepel naših dedov. Da bi spoštovali zemljo, jim boste povedali,

da je zemlja bogata z življenjem naših dedov.

Svoje otroke boste morali učiti tako, kot mi učimo svoje – da je zemlja naša mati.

Kar zadene zemljo, zadene njene otroke. Če pljuva človek na zemljo, pljuva na sebe samega.

Zemlja ne pripada človeku. Človek pripada zemlji. To dobro vemo. Vse je v medsebojni zvezi, kot je družina zedinjena s krvjo.

Vse je povezano. Človek ni stvarnik tkanine življenja, ampak samo vlakno v njej. Kar napravi s tkanino, naredi s sabo.

Niti beli človek katerega bog hodi in govori z njim kot prijatelj s prijateljem,

ne bo ušel skupni usodi. Morda smo vendar bratje. Bomo videli.

Nekaj zagotovo vemo, to pa bo moral beli človek nekoč doumeti. Naš bog je isti bog. Morda mislite, da imate lahko tudi njega v lasti,

kot se pripravljate, da vzamete vso našo zemljo. Ampak ne boste!

On je ljudski bog in njegova milost je enaka za rdečega in belega človeka. Ta zemlja mu je vse.

Oskruniti jo je isto kot prezreti njenega stvarnika. Beli ljudje bodo izginili; morda celo prej kot ostala plemena.

Možite samo svoje ležišče in neke noči se boste zadavili v lastnih iztrebkih. V svojem izginjanju boste plameneli v ognju boga,

ki vas je pripeljal sem in vam je dal z neko nerazložljivo nakano oblast nad to zemljo in rdečim človekom. Taka usoda se nam zdi podla.

Ne razumemo, zakaj se ubija bufala, zakaj se kroti divje konje, zakaj je v globini gozda toliko človeške,

zakaj je pogled na zelene bregove raztrgan z žicami, ki govorijo. Kje so goščave?

Ni jih več. Kje je orel? Oašel.

Pravega življenja je konec. Prihaja boj za obstanek.